

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Diplomová práce

Bc. Jaromír Talák

**Volby v období první Československé republiky na
příkladech Uherského Hradiště a Zlína**

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Ročník 2021/2022

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a na základě literatury a pramenů uvedených v Seznamu použité literatury.

Ve Starém Městě u Uherského Hradiště, 2. dubna 2022

.....

Bc. Jaromír Talák

Poděkování:

Chtěl bych tímto poděkovat paní Janě Burešové, která se ujala pozice vedoucí mojí diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat paní Magdaléně Čoupkové a paní Kateřině Czingerové, které mi významně pomohly v mém bádání v Okresním archivu v Uherském Hradišti a vždy mi zarezervovaly místo v badatelně. Také bych chtěl poděkovat Martinu Markovi, který mi poskytnul mnoho potřebných materiálů v Okresním archivu ve Zlíně a také mě odkázal na webové stránky, které mi pomohly v mém studiu o Tomáši Baťovi. Nakonec bych chtěl také poděkovat svým rodičům, kteří se mnou měli trpělivost během mého zpracovávání práce.

Anotace:

Tato diplomová práce se zabývá problematikou voleb v období tzv. první Československé republiky ve dvou vybraných moravských městech – Uherské Hradiště a Zlín. Hlavním cílem je zjištění výsledků voleb a porovnání obou obcí, ve snaze najít mezi oběma městy co nejvíce odlišností nebo podobností v těchto výsledcích.

klíčová slova: Uherské Hradiště, Zlín, volby, volební výsledky, politické strany, první republika, Československo

English version of annotation:

This thesis deals with the issue of elections in the period of the so-called First Czechoslovak Republic in two selected Moravian towns - Uherské Hradiště and Zlín. The main aim is to find out the results of the elections and to compare the two municipalities, to find as many differences or similarities as possible between the two cities in these results.

key words: Uherské Hradiště, Zlín, elections, election results, political parties, first republic, Czechoslovakia

Obsah

Úvod.....	8
1. Volební systémy v českých zemích	10
1.1 Volební systém v českých zemích před vznikem Československé republiky	10
1.2 Změny ve volebním systému Rakouska-Uherska v průběhu let	11
1.3 Volební systém po vzniku Československa	13
2. Politické strany v Československu.....	16
2.1 Historie stranického systému v českých zemích	16
2.1.1 Národní strana (staročeši).....	17
2.1.2 Rozpad strany staročeské a diferenciacie jejich táborů.....	18
2.1.3 Národní strana svobodomyšlná (mladočeši)	18
2.1.4 Pět hlavních politických táborů	19
2.2 Ustanovení politického života po vzniku Československa	21
2.3 Československá národní demokracie (ČND)	22
2.4 Československá sociálně-demokratická strana dělnická (ČSDSD)	25
2.5 Komunistická strana Československa	28
2.6 Národní obec fašistická a její mnohé odnože	33
2.7 Československá strana lidová (ČSL).....	35
2.8 Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu (RSZML).....	37
2.9 Česká strana národně sociální (ČSNS).....	37
2.10 Deutsch-demokratische Freiheitspartei (Německá demokratická svobodomyšlná strana) (DDFP)	39
2.11 Národní strana práce (NSP).....	40
2.12 Československá živnostensko-obchodnická strana živnostenská (ČŽOSŽ).....	41
2.13 Strana pokroková.....	42
3. Srovnání Uherského Hradiště a Zlína v době první republiky.....	43
3.1 Uherské Hradiště v období první republiky	43

3.2 Zlín v období první republiky	46
4. Volby v Uherském Hradišti	48
4.1 Volby do obecního zastupitelstva v roce 1919.....	48
4.3 Volby do Národního shromáždění v roce 1920	49
4.2 Volby do obecního zastupitelstva v roce 1923.....	50
4.4 Volby do Národního shromáždění v roce 1925	52
4.5 Volby do obecního zastupitelstva roku 1928	53
4.6 Volby do Národního shromáždění v roce 1929	55
4.7 Volby do obecního zastupitelstva v roce 1932.....	55
4.8 Volby do Národního shromáždění v roce 1935	58
4.9 Volby do obecního zastupitelstva roku 1938	59
5. Volby ve Zlíně	59
5.1 Volby do obecních zastupitelstev v roce 1919.....	59
5.2 Volby do obecního zastupitelstva ve Zlíně v roce 1923	60
5.2.1 Vznik Zaměstnanců firmy Baťa	60
5.3.2 Volby do obecního zastupitelstva	61
5.4 Volby do Národního shromáždění v roce 1925	62
5.5 Volby do obecního zastupitelstva v roce 1927.....	63
5.6 Volby do národního shromáždění v roce 1929	64
5.7 Volby do obecního zastupitelstva v roce 1931.....	65
5.8 Volby do Národního shromáždění roku 1935	65
5.9. Volby do obecního zastupitelstva 1938	67
6. Významní veřejní činitelé politického života v Uherském Hradišti a ve Zlíně.....	70
6.1 Uherské Hradiště	70
6.2 Zlín	74
Závěr – srovnání obou měst	79
Zkratky.....	82

Literatura a prameny..... 84

Úvod

Právo volit, a tak rozhodovat o budoucnosti své země, je jedním z nejdůležitějších práv demokratického státu. Historie práva volit sahá až do období starověkého Řecka, především pak z Athén. K dnešnímu volebnímu právu má ovšem daleko. To dnešní je podstatně mladší a poprvé se objevilo krátce ve Francii během Velké francouzské revoluce.

Všeobecné volební právo bylo v českých zemích zavedeno až volební reformou v roce 1907, a mohlo se uplatnit hned téhož roku, ve volbách do Říšské rady. Během války se volby nekonaly, a obnovy se dočkaly až se vznikem samostatné Československé republiky. Po válce prošel volební zákon významnými změnami – volit mohly tehdy i ženy, volilo se nikoliv do Říšské rady, ale do Národního shromáždění Československé republiky, skládajícího se ze Senátu Národního shromáždění a Poslanecké sněmovny Národního shromáždění. Vedle toho se volilo také do obecního zastupitelstva, kdy si obyvatelé měst vybírali, která ze stran by je měly reprezentovat na radnici. Zvláštním případem pak byly volby do okresního a zemského zastupitelstva

Cílem této práce je popsat volby, do obecního zastupitelstva a Národního shromáždění, které proběhly v městech Uherské Hradiště a Zlín v období Československé republiky (ČSR).

Obě města měla velmi zajímavý a rozdílný vývoj. Zatímco Uherské Hradiště se od svého povýšení na královské město roku 1253 přeměnilo nejen na důležité slovácké, ale i moravské ekonomické centrum, Zlín byl dlouhou dobu menším městem, který prošel dramatickou proměnou po 1. světové válce. Každé město se tedy velmi lišilo jak po architektonické a ekonomické stránce, tak ve složení obyvatelstva. I tyto odlišnosti ovlivňovaly výsledky voleb v obou městech, na což chci ve své práci poukázat. Chci se také zabývat některými osobnostmi politického života, kteří působili v obou městech

Budu si vybírat z osobnosti, o kterých se budu snažit získat co nejvíce informací, a přiblížit jejich život. Osoby, kterým se budu věnovat, patří někdy mez významné a všeobecně známé, jako je například Tomáš Baťa, zakladatel obuvnického konglomerátu Baťa, a dlouhodobý starosta města Zlín. Nebudu ale psát jen o starostech měst, jako byl Metoděj Garlík nebo Dominik Čipera, ale i o členech městské rady, nebo stranících, kteří budou zajímaví.

O stranách samotných budu ve své práci mluvit také. Dám o nich dohromady nejdůležitější informace. Těmi bude jejich vznik, politický program, základní ideje, tisk a jak se objevovaly na politické scéně první republiky. Pokusím se také zaměřit na jejich pobočky ve Zlíně a v Uherském Hradišti, a získat o těchto místních organizacích co nejvíce informací.

Samotné volby nejprve popíšu všeobecně – jejich proces, druhy voleb, kterých se mohli občané Československa zúčastnit a zákony, kterými se musely řídit. Těchto zákonů existovalo za období Československa, a ve své práci je shrnu. Pak přejdu k volbám ve dvou vybraných městech. V práci budu komparovat volby v obou městech, a posléze analyzuji prameny, jako zápisy ze schůzí, úřední listiny, noviny, ale i městské kroniky, a odlišnosti nebo podobnosti v závěru práce zhodnotím.

Tyto prameny se většinou nacházely v okresních archivech ve dvou vybraných městech. V obou případech jde nejčastěji o záznamy ze schůzí městských zastupitelstev

Velmi mě zaujalo dotazníkové šetření, které bylo vydáno městem v roce 1933. Nedávno zemřel oblíbený starosta města Baťa, a nové vedení města, v čele se starostou Čiperou, si potřebuje udělat průzkum u obyvatelstva, kterým si zajistí jeho náklonost v budoucích volbách. Pořádat mítinky, na kterých by se mohli setkat s občany by sice bylo velmi efektivní, a Čipera se jich sám později účastnil, ale město se snažilo oslovit co největší část obyvatelstva. Pro to bylo zavedeno dotazníkové šetření, ve kterém se měli Zlíňané svěřit představitelům města se svými problémy, s nedostatky, které ve městě pozorují, a vůbec se vším, co se jim nelíbí. Byl z toho ohromný karton odpovědí, proseb, ale i pochval, které měl všechny vyřizovat náměstek starosty. Rozhodl jsem se, že tomuto unikátnímu šetření věnuji alespoň malou část své diplomové práce, protože nejen, že navazuje na volby, ale dosud tyto materiály nebyly nikde zpracovány, a proto jsem se rozhodl jim udělat alespoň částečně zadostiučinění.

Co se týče metody bádání, které budu používat, použiji v této práci metodu srovnávací, protože na srovnání výsledků voleb mezi oběma městy mi velmi záleží, a budu mezi nimi hledat co nejvíce odlišností, ale také některé podobné prvky.

1. Volební systémy v českých zemích

1.1 Volební systém v českých zemích před vznikem Československé republiky

Volební právo bylo obyvatelům rakouské říše zajištěno až v rámci Únorové ústavy, vydané v roce 1861. Nešlo tehdy ještě o všeobecné volební právo, neboť z něj byly vyloučeny ženy, armáda, a dělnictvo.

Volební řád byl koncipován dle Schmerlingové volební teorie, pojmenované podle spoluautora ústavy Antona von Schmerlinga, Do sněmu se volilo dle kurií, které byly tři, a ještě se dále dělily. Kurie velkostatkářů se dělila na sbor svěřených a nesvěřených statků. Kurie měšťanská na kurii měst, městysů a průmyslových míst, a na kurii obchodní a živnostenské komory. Kurie venkovských obcí pak zastupovala ostatní místa. Tyto kurie byly ustanoveny tak, aby vyhovovaly zájmům velkostatkářů, kteří v nich mohly obdržet nejvíce hlasů.

Říšská rada byla stejnou ústavou rozdělena na poslaneckou sněmovnu a panskou sněmovnu. Počet členů panské sněmovny nebyl určen, a mohli být voleni pouze panovníkem. Šlo o bohaté šlechtice, významné církevní představitele a muže, kteří se nějak zasloužili o stát, vědu, církev nebo umění.¹

Zvláštním případem byli virilisté, kteří nebyli voleni, a měli místo v říšské radě zaručené. Šlo o rektory univerzit, nacházejících se na území rakouské říše.

Poslanců mělo být 343, z nichž bylo Čechům vyhrazeno 54 křesel, Moravanům 22 a Slezanům 6 křesel. Byli bráni jako vyslanci od zemských sněmoven, z nichž byli vybráni poslanci. České poslance tedy vybírali poslanci českého zemského sněmu, moravské poslanci moravského sněmu atd. Ve výjimečných případech však mohl panovník nařídit přímou volbu do říšské sněmovny. Předseda a místopředseda byli oba vybíráni císařem.

Další důležitou součástí české samosprávy byly zemské sněmy, které měly zastupovat české země, tedy Čechy, Moravu a Slezsko. V Českém zemském sněmu bylo pět virilistů, od roku 1882 šest, kdy se pražská univerzita rozdělila na českou a německou. Dále se skládali ze 70 členů kurie velkostatku, 72 kurií měst, 79 na kurie na venkovské.

Na Moravě se nacházel Moravský zemský sněm složený ze dvou virilistů a 98 poslanců, a ve Slezsku Slezský zemský sněm složený z jednoho virilisty a 30 poslanců.

Aktivní volební právo bylo stanoveno na 24 let, pasivní na 30 let; toto právo se vztahovalo jen na ty, kteří měli vyměřený majetek v rámci kurií. Do velkostatkářské kurie mohli volit pouze

¹ URBAN, Otto. Česká společnost 1848-1918. Praha: Svoboda, 1982. s. 151

muži, vlastníci deskových statků, kteří odevzdávali na daních ročně 250 zlatých. Tato částka platila pro české velkostatkáře; v ostatních zemích byla výška daní odlišná.² V případě druhé kurie byla tato daň stanovena na 150 zlatých ročně, a konečně v poslední kurii na 50 zlatých. Voleb v druhé kurii se mohli účastnit pouze ti jedinci, kteří ve své domovské obci volili také obecní zastupitelstva.

Kromě zemské rady mohli vybraní muži volit také do obecních zastupitelstev. Tyto volby probíhaly stejně jako do zemského sněmu – voliči byli rozděleni do tří kurií na základě výše daní.

1.2 Změny ve volebním systému Rakouska-Uherska v průběhu let

21. prosince 1867 vyšel nový zákon o říšském zastupitelstvu. Ten nijak neupravoval současné volební kurie, ani jejich počet.³ Z říšské rady se stal z poradního orgánu spolurozhodovací orgán, předsednictvo už nebylo vybíráno panovníkem, ale voleno z pléna.

K první výrazné změně došlo roku 1870, kdy se Karl Giskra, začal zasazovat o nový volební zákon. Podle něj měl být sice ponechán systém kurií, ale ve třetí kurii už měly volby probíhat přímo, nikoliv v zastoupení. Počet poslanců měl pak být zvýšen na 406. Návrh byl odložen, a namísto toho se po Giskrově odchodu začal projednávat zákon o volbách z nouze. I tento návrh se nedostal k širšímu projednání, protože 24 poslanců odstoupilo ze svých úřadů.

Druhá volební reforma proběhla v rámci dubnové ústavy z roku 1873. V tomto dokumentu bylo zakotveno, že ke třem stávajícím kuriím bude přidána čtvrtá, nazvaná kurie obchodních a živnostenských komor. Tato proměna se však týkala pouze dolní komory; na zemských sněmech zůstala čtvrtá kurie spojena s třetí kurií.⁴

K následující přeměně volebního systému došlo za vlády Eduarda Taaffeho, tzv. Taaffeho novela volebního zákona z října roku 1882. Důvod k zavedení této změny byl ze strany Taaffeho a jeho vlády čistě pragmatický; premiér se obával, že při prosazování svých reformních snah nebude mít dostatečnou oporu v říšské radě. Kvůli ní zavedl snížení volebního cenzu v městech a obcích, který se změnil z deseti na pět zlatých,⁵ čímž mohl svou vládu udržet mnohem déle.

² Tamtéž, s. 153

³ Tamtéž, s. 222

⁴ KREJČÍ, Oskar. Nová kniha o volbách. Praha: Professional Publishing, 2006.

⁵ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. s. 300

Volební právo však dále nebylo všeobecné, a zakládalo se na principu kurií. Snahy o odstranění tohoto omezení existovaly už 60. let, a hlavním propagátorem této ideji byli sociální demokraté. I když měli masovou podporu ve čtvrté volební kurii, ve volbách získávali jen velmi málo volebních křesel, a tak jejich pokusy o nikam nevedly. Díky předchozí reformě se jim však rozšířila volební základna, a sociálním demokratům se podařilo získat více míst v poslanecké sněmovně, třebaže jich ani tehdy nebylo mnoho.

K následující změně pak mělo dojít ještě za Taaffeho vlády, kdy se prosazovaly masy dělnické třídy, která se snažila získat více zastoupení v Říšské radě. Ke zrušení kurií roku 1893 nedošlo. Podobně jako v rámci předchozí volební reformy byl opět zvýšen počet voličů pro městskou a obecní kurii. Namísto přijetí změn Taaffe a jeho ministři podali rezignaci, a změny ve volebním systému byly odloženy na neurčito. Návrhy, prosazované sociálními demokraty a podporované dělnictvem, byly přijaty až v roce 1896, v době vlády Kazimíra Felixe Badeniho. Nazývala se Badeniho volební reforma, a ke stávajícím čtyřem kuriím byla přidána pátá, tzv. všeobecná. Do této kurie mohli volit všichni muži starší 24 let, kteří bydleli v obci alespoň 6 měsíců. Důležitým prvkem této kurie bylo, že neměla předepsanou žádnou daň, takže mohl volit každý muž, který splnil dvě dané podmínky. V kuriích měst a venkovských obcí byla určená daň snížena z pěti zlatých na čtyři zlaté na osobu. Konečně, díky zavedení páté volební kurie byl počet členů poslanecké sněmovny zvýšen na 425.⁶ Sociální demokraté však dále prosazovali zrušení volební cenzu, a zavedení všeobecného volebního práva. K jejich snahám přispěla také maloburžoazie, snažící se o zisk hlasů.⁷

Poslední volební reforma byla prosazena 26. ledna 1907, a jejím vstupem do platnosti skončil systém kurií, a namísto něj vzniklo všeobecné, přímé, rovné a tajná hlasovací právo. Šlo ovšem pořád o značně omezené právo proti tomu, které mají občané České republiky dnes. To, že šlo o rovné hlasovací právo znamenalo, že každý volič měl jeden hlas, nikoliv, že hlas každého voliče měl stejnou hodnotu. V praxi to znamenalo, že pokud se na okrese nenašlo dostatek hlasů, nezískal tento správní celek místo v poslanecké sněmovně. K žádnému vyrovnání tedy nedošlo, a naopak nastalo další prohloubení nerovnosti mezi říšskými zeměmi.

Právo volit bylo dále určeno pouze pro muže, a to jak pasivní, tak i aktivní. Zvýšil se však počet poslanců ve sněmovně na 516.

Reforma z roku 1907 přidala ještě jeden velmi důležitý dodatek – volit do Říšského snemu nebylo nyní právo, ale povinnost.⁸

⁶ Tamtéž. s. 304

⁷ URBAN, Otto, s. 524

⁸ KREJČÍ, Oskar, s. 170

1.3 Volební systém po vzniku Československa

Podobně jako v období Rakouska-Uherska, i nyní se rozdělil parlament, nyní přejmenován na Národní shromáždění Československé republiky, na dvě komory. První byla Poslanecká sněmovna, do které mohli volit všichni občané starší 21 let. Pro uvedení do této komory musel kandidát dosáhnout věku alespoň 30 let. Ve své funkci setrval na dobu šest let. V poslanecké sněmovně zasedalo 300 členů. Volilo se do ní z 22 okresů.

Do Senátu mohl občan volit až od 26 let, a zvolen ve 45 letech. Senátorovo volební období trvalo 8 let. Zasedalo zde 150 senátorů, kteří byli voleni ze 12 volebních okresů.

V praxi se ale tyto dvě volební období nikdy nedodržela. Volby do obou komor totiž proběhly v letech 1920, 1925, 1929 a 1935, takže pouze v případě poslanců za období 1929 až 1935 došlo k dodržení limitu šesti let.

Právo volit měli ti jedinci, kteří měli státní československé občanství a trvale bydleli v některé obci v nové republice. Proto se v roce 1920 nevolilo na některých územích, například Těšínsku nebo Hlučínsku.⁹

Volby byly povinné, ovšem existovaly výjimky. Výslovný zákaz volit měli vojáci a policisté, ale až od roku 1927. V tomto roce byl přijat zákon nepolitičnosti, který zakazoval těmto složkám účastnit se politického života.

Voleb se nemuseli účastnit jedinci nemocní, nebo starší 70 let. Pokud ovšem občan onemocněl, musel o tom být vyrozuměn městský úřad, aby tak mohla být omluvena jeho nepřítomnost, a nemusel se dotýčný bát trestu za neúčast na volbách. Takový trest však nebyl nikterak závažný, a pohyboval se v rozmezí pokuty a několikadenního vězení.¹⁰ Jak ale takový trest vymáhat na jedinci, který se ho dopustil, nebylo nikde zapsáno a nebylo zakotveno v žádném zákoně.¹¹

Proto se tato porušení řešila jen velmi nízkými tresty, které většinou řešil městský úřad.

Do obou komor Národního shromáždění se během období ČSR dostaly jedinci různé národnosti. Dominantní postavení měli především československé strany, ale nebylo výjimkou, že do křesel v poslanecké sněmovně nebo senátu zasedali i poslanci jiné národnosti. Nejvýraznější menšinou byli Němci, kteří měli v obou komorách poslanecké sněmovny během trvání první republiky vždy své poslance a senátory, nejčastěji za Německou sociálnědemokratickou stranu a Německou křesťanskosociální stranu lidovou. Dokonce se této

⁹ Tamtéž, s. 202

¹⁰ SOkA Uherské Hradiště, Archiv města Uherské Hradiště 3, Volby do městského výboru a zastupitelstva, k. 492., in. č. 795, č. r. 1900-1928, folie 3

¹¹ KREJČÍ, Oskar, s. 205

menšině po volbách v roce 1925 podařilo získat dvě ministerská křesla, konkrétně spravedlnosti (Robert Mayr-Harting) a veřejných prací (Franz Spina). Vedle této menšiny se do Národního shromáždění dostali také Slováci z Hlinkovy slovenské ľudové strany (HSLŠ), kteří se zasazovali za autonomii Slovenska, a nebyli spokojeni s pozicí Slovenska, které bylo v rámci ČSR znevýhodněno. Do sněmoven se také dostalo několik Maďarů, ale jejich čísla byla pouze jednotková. Další národní menšinou, která se dostala do NS ČSR byli Poláci, kteří ve spojení s židovskými stranami obsadili po volbách roku 1929 čtyři křesla poslanecké sněmovny,¹² ale jinak se výrazněji neprojeví.

Důležitou proměnou ve volebním řádu bylo zrovnoprávnění žen a mužů před možnostmi volit. Nyní i ženy měly právo volit a mohly být voleny, ale nešlo o příliš vysoká čísla. V poslanecké sněmovně byly po volbách v roce 1925 například jen čtyři ženy z domácnosti.¹³

Pro obě komory parlamentu fungovalo hlasování podle principu poměrného zastoupení. Důvody ke zvolení tohoto systému byly tři: národnostní zastoupení, odstranění volební geometrie a ochrana obyvatelstva před radikální, sociální povodní.¹⁴ První se dá pochopit jako snaha si usmířit početné menšiny (Němci, Maďaři, Poláci...), které žily na území ČSR a chtěly se účastnit veřejného politického života. Druhá se snažila zapomenout na neslavně proslulou Schmerlingovu volební geometrie, a s ním zavedeným volebním cenzem. Poslední pak vznikl kvůli obavě z rozšíření bolševické revoluce z Ruska do Evropy. Tato obava se nakonec ukázala jako oprávněná, ale nezabránila vzniku československých komunistů a jejich vstupu nejen do veřejného života, ale i do Národního shromáždění.

Po volbách se mandáty vítězů rozdělily dle dvou volebních metod a probíhaly ve třech skrutiniích:

1. Skrutinia: Strany obdrželi mandáty podle toho, kolikrát se číslo jejich kandidátky objevilo v získaných hlasech. Toto číslo se získalo dělením počtu hlasů počtem mandátů, které měly obsadit.
2. Skrutinia: Zbylé hlasy se vydělily neobsazenými mandáty (+1 mandát). Strany, které nezískaly ve vybraném okrese během předchozího počítání ani jeden mandát, nebo více než 20 000 hlasů, se tohoto přerozdělování neúčastnily.

¹² Tamtéž, s. 203

¹³ Tamtéž, s. 204

¹⁴ Tamtéž, s. 206

3. Skrutinia: Neobsazené mandáty se vybíraly podle losu. Strana, která se nedostala do druhé skrutinii, se nemohla účastnit ani tohoto losování.¹⁵

Hlavní zákony, které upravovaly volební systém, byly vydány v roce 1920. Šlo o zákony 123, 124, 208 a 431/1920 Sbírky zákonů. V průběhu trvání první republiky došlo několikrát k jejich změně, téměř vždy před volbami do NS byly vydány další zákony, které většinou jen poupravily současné. Legionáři měli ve volbách 1920 zvláštní postavení, podle kterého byli při získání mandátů zvýhodněni. Toto privilegium však platilo pouze pro tyto volby.

Před volbami v roce 1925 vyšly zákony 205 a 206/25 Sb. z., podle kterých byly upraveny pravomoci obou komor NS a upraven volební zákon. V něm bylo např. zavedeno, že strany, které po volbách nezískaly žádný mandát, si uhradily náklady spojené s volbami samy.¹⁶ Na druhé straně se ale v rámci třetího dělení přihlíželo k národnostním menšinám. Důležitá byla změna z roku 1927, kdy se podle znění zákona 56/1927 Sb. z. nemohli volit v žádných volbách armáda a policie. Poslední zákon 58/35 Sb. z. novelizující volby do NS, přinesl opět jen nepatrné změny, například že na čelní místa kandidátek se dostali předešle vedoucí strany ve volbách.

Dalšími zákony, týkající se voleb, byl zákon 125/1920 ve znění zákona p. 145/124 Sb. z. a n., podle kterého vznikl zvláštní soud, tzv. volební soud, který měl dohlížet na výsledky voleb a vyřizovat případné reklamace, pokud některý z voličů měl podezření, že došlo k volebnímu podvodu.

Volilo se podle okresů a žup. V českých zemích byly dle zákona 126/1920 Sb. z. zřízeny župy a okresy po celém Československu. Do platnosti měl zákon vstoupit během tří let, ale kvůli nespokojenosti vstoupil v roce 1923 v platnost pouze na Slovensku, kde vzniklo šest žup. Roku 1927 byl zákon novelizován organizačním zákonem č. 125/1927. Namísto žup se ČSR rozdělila na čtyři země, českou, moravskoslezskou slovenskou a podkarpatsko-ruskou. Okresy ovšem zůstaly zachovány. Tím také vznikly nové volební obvody – zemské sněmy a okresy.

Zákon pro volby do obecního zastupitelstva vyšel už v lednu 1919. Podle 75/1919 Sb. se však v základech nelišil od práva do NS. Do zastupitelstev mohl být jedinec zvolen na čtyři roky, v roce 1933 to však bylo prodlouženo na šest. I zde platila zásada poměrného zastoupení. Vedle toho existovalo několik velmi přísných nařízení, jak se má volič chovat ke kandidátním listinám, které byly vystaveny několik týdnů před volbami na veřejných místech, např. v některé místnosti radnice. Politicky zaujatí občané si je mohli během této doby dojít

¹⁵ Tamtéž, s. 208

¹⁶ Tamtéž

prohlédnout a vybrat si své kandidáty. Kandidátní listiny se ale v žádném případě nesměly škrtat, přepisovat nebo jinak měnit.¹⁷

Preferenční hlasování, kde by si mohl dotyčný vybrat některého kandidáta, a dát mu svým zakřížkováním vyšší šanci na zvolení, byla zavedena až od roku 1933.¹⁸ Mezi další nařízení patřilo, že den před konáním voleb, a v průběhu volebního dne až do večera se nesmělo na vesnici čepovat pivo ani se podávat jiné alkoholické nápoje. Kdo by takový zákon porušil, mohl být potrestán pokutou a vězením.

2. Politické strany v Československu

2.1 Historie stranického systému v českých zemích

Politické strany v českých zemích, a celkově v Předlitavsku, často vznikaly na základě nacionálního pohnutí, nikoliv některé politické nebo sociální ideje. Kvůli tomu nedocházelo k jejich spojení ve větší strany, a ani ke vzájemné spolupráci. Naopak, většinou si strany podobného smýšlení na základě národního původu konkurovaly. V českých zemích to bylo typické pro Čechy a Němce, kteří, ačkoliv měly jejich strany podobný program, nevytvářely spolu žádné nadnárodní koalice.

I přesto existovala například v Národní straně křídla, která se otázce národnosti vyhýbala, a byla jí bližší sociální problematika. Takové proudy se nacházely na obou stranách politického spektra – radikální demokraté, prosazující sociální a občankou emancipaci, a šlechtici a konzervativci, které národní zájmy nezajímaly.

Politické strany měly nejprve honorační charakter. Honorační strana zastupovala zájmy jen velmi úzké skupiny obyvatelstva. Na rozdíl od masových neměla tedy širokou voličskou základnu. Strana také neměla příliš mnoho osobností, které by se veřejně hlásily k jejímu členství a otevřeně ji podporovaly. Výjimkou se stali poslanci, které příznivci strany zvolili do poslanecké sněmovny.

Už v prvopočátcích stran se ovšem hodně vyvíjela tisková činnost strany, třebaže zpočátku šlo pouze o noviny. Strany měly vlastní tisková družstva, která jim často vydržela až do období první republiky.

¹⁷ Tamtéž, s. 212

¹⁸ Tamtéž

Jediným přímým spojením mezi voliči a stranou se stali důvěrníci. Často se stávalo, že se členové strany vzájemně velmi dobře znali, nebo byli dokonce v příbuzenském vztahu. Strany brzy pronikaly do odvětví, které neměly nic společného s politikou. Některé strany založily například svoje vlastní tělovýchovné jednoty.

Vzhledem k mnoha omezením a specifikům docházelo ke vzniku stran oklikou, přes různé spolky a družstva, proto se politika často spojovala s nepolitickými organizacemi a sférami. Důvěrnická síť se rozpadla a byla nahrazena místními, okresními a krajskými organizacemi, které už volily své orgány. Začaly vydávat více tiskovin, než byly jejich stranické noviny. Hledaly cesty, jak získat peníze, které byly dosud pouze od členů strany. Z honoračních stran, které dělaly dojen spíše klubu elity, se staly strany masové, které se začaly obracet ke svým voličům v naději na získání nových hlasů.

2.1.1 Národní strana (staročeši)

První stranou, která vznikla v českých zemích, byla Národní strana (NS), vzniklá roku 1848, v roce, kdy se Evropou prohnala vlna revolucí, které dorazily i do habsburské monarchie. NS byla zájmové uskupení měšťanů a šlechticů, jejímž cílem byla reforma habsburské monarchie. Když revoluce skončila katastrofálním neúspěchem, a nový císař František Josef I. prosadil absolutní vládu, znamenalo to dočasný konec českého politického života. K uvolnění došlo až po roce 1859, kdy byl čelní představitel tohoto systému Alexandr Bach odvolán z postu ministra vnitra. 20. října 1860 vydal císař Říjnový diplom, ve kterém se zříká absolutismu a omezuje svou moc. V tomto spise přislíbil novou ústavu a konstituční vlády. Únorová ústava, která vyšla následujícího roku pak dala vzniku parlamentně buržoazního demokraticismu.¹⁹ Díky němu se ustanovily parlamentní frakce, společně s prvními tiskovými orgány. V této době se také konstituovala moravská pobočka NS. Mezi nejvýznamnější členy strany patřili František Palacký, František Ladislav Rieger, a na Moravě Alois Pražák. Prosazovala především svébytnost českého národa, ale postupně se její požadavky zmenšovaly. Jejím hlavním oponentem byla německá liberální strana.

¹⁹JANÁK, Jan, Hledíková Zdeňka, s. 293

2.1.2 Rozpad strany staročeské a diferenciacie jejich táborů

Strana samotná však nebyla zdaleka jednotná. Uvnitř tohoto politického spolku existovaly dva hlavní proudy, které, ačkoliv měly některé požadavky společné, se v mnohých ohledech často nedokázaly dohodnout. Radikální proud zde existoval už na pomezí let 1848 a 1849.

K opozici proti původnímu, konzervativnímu křídlu strany vzniklo radikální, liberální křídlo. V jeho čele stáli Karel Slavkovský, Karel Sabina a Josef Václav Frič. Obě tato spektra měla vlastní požadavky, vlastní specifickou politiku i vlastní tiskoviny – konzervativci vydávali Národní pokrok, zatímco liberálové k propagaci svých názorů používali Národní listy. Až do 70. let 19. století však šlo jen o dva proudy, které se sice lišily v některých názorech nebo metodách, jak by se Češi měli politicky projevat, ale dále oba směry držely pohromadě.

V této době se začalo utvářet také pět základních směrů, které se později staly základy pro rozdělení české politické scény po roce 1874. Šlo o:

1. Konzervativce
2. Liberální konzervativce
3. Mladočechy
4. Radikální demokraty
5. Dělnickou třídu²⁰

I přes tyto konflikty postupovaly oba tábory víceméně stejnou cestou, a podle hlášení pražského policejního ředitele Alberta Sedlaczka se nedalo počítat, že by se jedna či druhá odklonila od přijatých zásad.²¹

V roce 1874 došlo ale k rozkolu uvnitř strany. Zatímco staročeské křídlo strany se stavělo ke konzervativnímu vývoji politiky, radikální část strany prosazovala rychlejší postup demokratizace rakouské politiky. Neshody vyvrcholily v rozdělení strany na staročeskou a národní stranu svobodomyslnou (NSS), které se říkalo mladočeská.

2.1.3 Národní strana svobodomyslná (mladočeši)

Strana mladočeská vznikla po neúspěchu fundamentálních článků, které měly vyřešit správní rozložení v českých zemích, a konečně vyřešit česko-rakouské vyrovnání. Z konceptu ale sešlo kvůli odporu německých a maďarských politiků. Neúspěch pohnul radikální křídlo NS

²⁰ Tamtéž, s. 238-239

²¹ Tamtéž, s. 240

k odpojení od své mateřské strany. Nově vzniklá Národní strana svobodomyšlná se snažila se svým programem se co nejvíce odlišit od své mateřské strany. Hájila svobodu svědomí, rovné právo náboženského vyznání, rozšíření samosprávy, zlepšení podmínek rolnictva, oživení průmyslu a další. Jejími členy byli Alois Rašín, a dřívější radikál Karel Sladkovský. Významnými patrony strany se stali bratři Julius a Eduard Grégrovi. I přes to, že NS přišla o značnou část základny její postavení v poslanecké sněmovně to neohrozilo, a obě politická tělesa spolu úzce spolupracovala. Na Moravě ani ve Slezsku NSS neměla tak důležitý význam, jako v Čechách.

Vznik NSS byl ovšem jen začátkem – brzy po něm se začali od mladočechů oddělovat další politické strany, jejichž hlavní cíle a témata byla příliš odlišná od základních stanov staročeské strany. V průběhu 90. let tak vzniklo pět politických táborů, které se rozdělily na základě ekonomických, sociálních a církevně-politických, nikoliv národních.

2.1.4 Pět hlavních politických táborů

Prvním politickým táborem se stal národně liberální tábor, k němuž patřila Česká strana radikálně pokroková (1897), ke které se později přidaly Česká strana pokroková (1906), která je známá jako realistická strana, a Strana živnostnictva a obchodnictva československého (1909). Na Moravě to byly Moravská strana pokroková (1907), Lidová strana pokroková na Moravě (1909; neměla nic společného s pozdějšími lidovci, stranou výhradně zastupující zájmy katolického obyvatelstva).

Tento tábor se vymezil především proti agrárikům, proti sociální demokracii a proti politickému katolicismu. Jejími členové byli většinou měšťáci, nižší šlechta a další členové střední a středně vyšší třídy. Mezi jejich cílovou voličskou skupinu patřila inteligence, studentstvo, vyšší úřednictvo a velkopodnikatelé.²² K významným představitelům patřil Přemysl Šámal, Antonín Hajn, a chvíli i Tomáš Garrigue Masaryk.

Druhým táborem byl národně katolický tábor. Vycházel z katolického konzervatismu a křesťansko-sociálních stran z Německa. Do této skupiny spadala Křesťansko-sociální strana v Čechách (1894), Národní strana katolická v království českém (1897). Na Moravě pak Katolická strana národní na Moravě (1896) a Moravsko-slezská křesťansko-sociální strana

²²MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004. Brno: Doplněk, 2005, s. 35

(1899). Tento směr se vymezoval proti liberálním a sociálně-demokratickým stranám. Obhajoval katolicismus, katolické zájmy v politice, a snažil se prosazovat křesťanské postoje. K významným představitelům patřil hrabě Vojtěch Schönborn a František Krásl. I když ve volbách získávali pravidelně středně vyšší procenta hlasů, do poslanecké sněmovny se za celou dobu jejich působení dostalo jen po jednom poslanci na Moravě a v Čechách.

Další byl sociálně demokratický politický tábor. Jeho základy se nacházely v dělnickém hnutí, silně ovlivněném a rozvinutém myšlením Karla Marxe. Byli to anarchisté, kteří odmítali tehdejší normy a vymezovali se proti nim, jak jen mohli. Zastupovaly je Československá sociálně demokratická strana dělnická a Česká sociálně demokratická dělnická strana v Rakousku (1911). Dosáhly za své existence velké podpory mezi nižší vrstvou obyvatelstva. Ta však byla omezována volebním systémem, který ji kvůli cenzu diskriminoval. Navíc, často v druhém kole voleb docházelo ke vznikům koalic proti dělnickým stranám. I po volební reformě v roce 1907 se příliš neprosadili v poslanecké sněmovně – v souhrnu získali jen okolo ¼ všech říšských mandátů. Na Moravě se kvůli síle katolického tábora často spojovali s agrárníky a radikály.²³ Mezi čelní představitele patřil Josef Boleslav Pecka, Josef Hybeš a Antonín Němec.

Následoval český národně sociální tábor, jenž prosazoval především spravedlnost pro nižší vrstvy, podobně jako sociálně demokratický tábor, ale navíc s prvky nacionalismu. Měli odpor vůči sociální demokracii a mladočeské straně. Skládali se z jediné strany, vzniklé roku 1897 – České strany národně sociální (1898).²⁴ Mezi významné členy patřili Václav Klofáč, Jiří Stříbrný, a krátký čas také spisovatel Jaroslav Hašek.

Posledním táborem, který vznikl z tohoto dělení, byl agrární tábor. Vznikl na základě zájmu snah bohatých vrstev se vymezit proti Němcům a katolíkům. Vždy byl reprezentován pouze jednou stranou – stranou agrární, která vznikla v roce 1899 v Čechách a v roce 1904 na Moravě a ve Slezsku. Její cílovou skupinou byli rolníci, kteří dosud neměli pevnou stranickou základnu a mluvčího. Ve volbách byla velmi úspěšná, a v letech 1907 a 1911 dostali ze všech českých stran nejvíce křesel v poslanecké sněmovně.²⁵ Významnými členy byli Antonín Švehla a Rudolf Beran.

²³ Tamtéž, s. 41

²⁴ Tamtéž, s. 44

²⁵ Tamtéž, s. 43

2.2 Ustanovení politického života po vzniku Československa

Politické strany byly v nově vzniklém Československu základním kamenem politického systému, a podobně jako v dobách Rakouska-Uherska, překrývaly se s mnoha nepolitickými aspekty společenského života. A stejně jako v dobách před vznikem republiky, i nyní si vytvářely přidružené spolky a organizace, které měly rozvíjet svou volební základnu.²⁶ Díky tomu tvořil politický život a stranictví v průběhu existence státu velmi vyhraněnou společnost. Dále pokračovala fragmentace stran, a z nich vznik nových. Tento vývoj politického stranictví však byl typický pouze pro české země. Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi k vývoji politických stran došlo teprve až po začlenění do ČSR.²⁷

Je zajímavé, že politické strany neměly během své existence žádný zákon, který by upravoval, jak má taková strana vypadat, z čeho se má skládat nebo jak se může zapojit do politického života. Možnost vzniku politického spolku ČSR převzala ještě ze zákona z roku 1867. Šlo konkrétně o zákony 142/1867 ř. z. a 134/1867 ř. z., přičemž druhý rozlišoval spolky politické a nepolitické. Ke změně v tomto ohledu došlo až v říjnu 1933 podle zákona 201/1933 Sb. z. o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran, ale ani zde nedošlo k úplné definici stran, a celý zákon se omezil pouze na jejich zrušení a následky konce strany. Jediným důležitým odstavcem, který se alespoň snaží definovat stranu, je §20 ve 4. hlavě, podle kterého je politickou stranou nejen ta, která má řádnou organizaci, ale jakékoliv politické hnutí, skupina nebo sdružení. V druhé části tohoto paragrafu se definuje ještě člen strany.²⁸

S vývojem ideologií vznikaly i takové strany, které se utkaly o křesla se stranami mnohem staršího původu. Takové strany mohly vzniknout například odtržením od starších stran na základě některých neshod. Těmi byly nejčastěji politické programy, ve kterých se dvě různá křídla strany nedokázala dohodnout. Dvěma takovými příklady byla Československá strana práce, která se odpojila od Československé národní demokracie, nespokojena s její silnou protihradní politikou, a nacionalistickými tendencemi. Druhým příkladem byl vznik Komunistické strany Československa, která vznikla z radikálního křídla Československé sociálně demokratické strany dělnické. Kromě stran, které vznikaly z již existujících, se zde ale objevovaly také ty, které měly za základ úplně novou ideologii. Od dvacátých let se v ČSR začaly utvářet malé, fašisticky smýšlející strany, které se nakonec v roce 1925 spojily v Národní

²⁶ Tamtéž, s. 536

²⁷ Tamtéž, s. 537

²⁸ Zákon č. 201/1933 Sb., o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-4-30]. Dostupné z: www.aspi.cz.

obec fašistickou. Fašismus, třebaže naprosto nový směr, významně rozbouřil již neklidnou politickou scénu země. Na scéně se ale objevily i úplné rarity, jako bylo například ve Zlíně Společenství zaměstnanců firmy Baťa (pro které budu v následujících řádcích používat zkrácené jméno Baťovci), do jehož čela se postavil Jan Antonín Baťa, ale hlavní tvář byl jeho starší bratr Tomáš. Strana, vedena obuvnickým podnikatelem, pak natrvalo změnila politický ráz dosud malého města a učinila z něj jeden z nejzajímavějších případů lokální politické strany v Československu.

Po vzniku Československé republiky se většina stran transformovala do své nové, československé obdoby, přičemž většina předešlých členů v nich zůstala. Některé se později rozdělily na další, což se nejčastěji dělo ale až ve 20. letech, ale například v Uherském Hradišti vznikla Československá strana pokroková už v roce 1919, když se oddělila od místní pobočky Československých národních socialistů.

Strany se podobně jako v době před vznikem ČSR dělily podle tříd, stavů, politické skladby, a náboženského smýšlení. Můžeme s jistotou mluvit o tzv. Pětce, která tvořila politiku mimo parlament a vládu. Členy této Pětky byli sociální demokraté, národní demokraté, národní socialisté, lidovci a agráři – pět nejsilnějších prvorepublikových stran.

Po podepsání Mnichovské dohody se strany spojily do Národního sjednocení (pravicově smýšlející) nebo do Národní stranu práce (levicově smýšlející).

2.3 Československá národní demokracie (ČND)

ČND se modifikovala z mladočeské strany, přičemž pohltila některé menší strany, se kterými sdílela národní smýšlení. Definitivně se však ustanovila až sjezdem z března v roce 1919, kde také představila svůj program a prohlásila se za stranu celonárodní, což bylo ovšem už bráno jako překonaný koncept. Problémy také činila politika jejího čelního představitele, Karla Kramáře, který stále neprocitnul ze svých panslovanských myšlenek, a veřejně se zasazoval o svržení bolševického režimu v Rusku, za což byl velmi kritizován a napadán, hlavně ze strany socialistů.²⁹ Kramář ve své vidině nebolševického Ruska nedokázal pochopit, že s tehdejší situací v Rusku se nebude nic dít, a že komunismus v něm bude nadále dominovat. Odmítal prozápadní politiku Beneše, a dál upíral zrak k východu.

I přes tyto počáteční problémy se podařilo straně významněji zařadit do společenského života. Stala se součástí Pětky, založila si dělnické hnutí, pokoušela se proniknout na Slovensko a do

²⁹ Tamtéž, s. 596

Podkarpatské Rusi, což se jí nakonec podařilo. Pod její záštitou vycházely pražské Národní listy, hlavní tiskový orgán strany. Tiskla je Národní vydavatelská společnost. Na Moravě pak byly distribuovány Lidové noviny.³⁰ Po celou dobu existence se strana silně vymezovala proti prezidentu Masarykovi.

Uvnitř strany ovšem docházelo k rozporům ohledně její politiky. Kvůli velmi proruským názorům jejího předsedy Kramáře se například pohádala malá skupina fanatických rusofilů okolo spisovatele Jaroslava Düricha s ostatními členy. Toto malé hnutí se ovšem brzy rozpadlo. Roku 1925 zastihla stranu krize, ze které se už nikdy úplně nevzpamatovala. Opustilo ji mnoho členů, a ve volbách do parlamentu naprosto propadla. Snažila se tedy navázat spolupráci s ostatními stranami ve vládě, což se jí nakonec podařilo, ale způsobilo to ještě větší rozkol ve straně, když se některým členům zdálo, že vedení se odklání od své původní politiky. I přesto vedení strany tento konflikt ustálo.

Právě v ČND vznikla první organizace, která dala pozdější základ českému fašismu – Klub červenobílých. I přes svou výtržnickou činnost, kterou začali pořádat po vraždě Aloise Rašína, ČND s tímto hnutím spolupracovala a sympatizovala. Dokonce padl návrh, aby se klub postavil do čela strany.³¹ Vznik různých hnutí, sympatizujících s myšlenkou fašismu (i mimo stranu) sledovali národní demokraté se spokojeností, protože tím získávali příznivce i do své strany. To se ovšem nakonec ukázalo jen jako planá naděje, protože fašizující strany si během voleb roku 1927 sestavovaly vlastní listiny, bez koalicí s ČND.

Ve 30. letech však došlo k naprosté změně uvnitř strany. Z národních demokratů se stala radikální pravice, která se přibližovala co do působení a smýšlení samotným fašistům, především ve svém antisemitismu a nacionalismu, projevovaném především nenávisť k Němcům. V roce 1934 došlo k její přeměně, a spolu s několika dalšími, nacionalisticko-pravicovými stranami jako Národní liga proti vázaným kandidátním listinám a Národní fronta se sloučily do Národního sjednocení. Do této strany měly kromě českých nacionalistů vstoupit i Slováci a Rusíni, kteří byli fixováni na podobné ideje. Mělo jít o vytvoření slovanského opozičního bloku proti údajným vzrůstajícím protislovanským náladám.³² Podařilo se jim dokonce získat kontakty s nacionalisticky smýšlejícími politiky z Podkarpatské Rusi.³³ Výsledky do NS ČSR však nebyly uspokojivé, nová strana získala jen 5,6 %, a její prohra byla

³⁰ Tamtéž, s. 598

³¹ Tamtéž, s. 600

³² FIC, Vladimír, Národní sjednocení a politické strany na Zakarpatské Ukrajině v letech 1934-1935. Vladimír Fic. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická (C) / Brno: Vydává Univerzita J. E. Purkyně v Brně – filozofická fakulta Roč. 29, č. 27 (1980), s. 235-242, s. 235

³³ Tamtéž, s. 236

pozorována s uspokojením všech ostatních politických táborů.³⁴ Tato porážka vedla k vnitřnímu rozkladu strany v mezidobí 1935-1937, a Národní liga, v čele s Jiřím Stříbrným, se od ní opět odpojila.

V Uherském Hradišti byly ČND dominantní stranou, co se týče městského zastupitelstva. Národní demokraté, jejichž místní pobočka byla založena v době převratové v roce 1918³⁵, Františkem Benešem. Její členové původně působili v různých stranách, nejčastěji v lidové straně pokrokové na Moravě, kterou v Uherském Hradišti vedl Adolf Stránský. Ostatně, samotný Beneš byl jejím původním členem. ČND držela primát na radnici, a po celou dobu trvání Československa na ní měla nejen členy, ale i starostu. Byl to velmi unikátní případ, protože město se nacházelo uprostřed katolického Slovácka, ve kterém dominovala lidová strana. Za úspěchem strany pravděpodobně stojí mj. úspěch Beneše, který dokázal během první světové války udržet město zásobované potřebnými potravinami, a tím mu zůstali obyvatelé města věrní. V prvních volbách dokonce získala jeho strana skoro $\frac{2}{3}$ mandátů na radnici.

ČND měla ve městě vlastní mládežnickou organizaci, kterou pojmenovali jednoduše Mládežnická generace. Její členové uspořádali v roce 1920 koncert Viléma Petrželky,³⁶ a také mikulášský večírek spojený s nadílkou téhož roku.³⁷ Prostí členové ČND se však ve městě projeví hlavně v kauze Josefa Zicha a Viléma Zieglera.

26. listopadu 1922, na schůzi místních sociálních demokratů, se tito dva muži vmísili do davu Masarykových podporovatelů a při provolávání slávy zvolali Hanba Masarykovi a Hanba mu. Udal je Josef Bayer, který stál vedle nich, a zaslechl jejich nactiutřačské výkřiky. Urážka prezidenta byla v době první republiky trestná. Po dlouhodobých soudních sporech byli oba odsouzeni k malé pokutě, ale muže osvobodil samotný Masaryk, když jim zrušil trest.

Ve Zlíně se ČND neúčastnila obecní politiky, a namísto toho se soustředila na volby do Národního shromáždění. V roce 1935 po sloučení s ostatními pravicovými stranami do Národního sjednocení se do jejího čela postavil Václav Rojt, toho času ředitel organizace pro oblast jižní Asie a Číny ve firmě Baťa. 1. místopředsdou strany byl Rudolf Lang, ředitel školy, a 2. místopředsdou František Klátil, který byl také ředitelem jednoho ze závodů firmy Baťa. Ve straně se vůbec objevilo mnoho členů firmy Baťa.³⁸

³⁴ FIC, Vladimír, s. 240-214

³⁵ SOKA Uherské Hradiště, Kronika města 1., karton 1., inventární číslo 1., časový rozsah 1931-1934, s. 57

³⁶ SOKA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3., Strana národně-demokratická, kart. 475., in. č. 648, č. r. 1920-1931

³⁷ Tamtéž, f. 51

³⁸ SOKA Zlín, Politické strany a organizace, kart. 497., in. č. 1125., č. r. 1925-46, f. 59

V rámci své předvolební kampaně pořádali ve městě několik různých schůzí, na kterých vystoupil i majitel firmy Baťa Jan Antonín Baťa, který je sice nepodpořil, ale vyjádřil se, aby všichni volili dle svého uvážení, a nebyli do volby nuceni. Baťa se následně objevil také na schůzi národních socialistů, takže jeho uvedení a krátký proslov bylo opravdu spíše symbolické než vyjádření jakéhokoliv pozitivního postoje k fašizujícímu propojení nacionalistických stran. V roce 1938 se novým předsedou strany stal Josef Polanský. Hnutí poté ještě pořádalo ve městě několik schůzí, ve kterých například varovali před spojením se Sovětským svazem. Mluvili také o jednání československé vlády s nacistickým Německem ohledně Sudet. Obojí podle přednášejícího Františka Ježka mělo mít katastrofální následky pro republiku.³⁹

2.4 Československá sociálně-demokratická strana dělnická (ČSDSD)

Československá sociálně-demokratická strana dělnická, vznikla v roce 1918 spojením tří podobně smýšlejících levicových stran, které působily v době Rakouska-Uherska. Už v době před vznikem samostatného Československa měla velkou podporu mezi širokými vrstvami obyvatelstva, ale v poslanecké sněmovně nikdy mnoho mandátů nezískala. Díky změně volebního systému a transformaci státu se však naskytl nová možnost pro vzestup dosud opomíjené strany.

Po vzniku ČSR vstoupilo několik členů sociálních demokratů do Revolučního národního shromáždění, dočasného zákonodárského orgánu, který měl zastupovat do řádných voleb vládu. Sociální demokraté tam vyslali 53 svých poslanců, roku 1919 se ministerským předsedou stal Vladimír Tůsár.⁴⁰ Vypadalo to, že pro dosud přehlíženou stranu začnou lepší časy. A opravdu tomu tak bylo, ve volbách do Národního shromáždění roku 1920 získali 76 mandátů, a stali se v poslanecké sněmovně dominantní stranou. Předstihli dokonce agrární stranu, která se propadla až na čtvrté místo.

Uvnitř strany to však vřelo a schylovalo se k roztržce, která znamenala vznik naprosto nového politického tělesa na československé politické scéně. Jedním z nejsilnějších proudů strany byl radikálně levicový, který se vyhrazoval proti současné základně. I přes ostrý vzájemný nesouhlas marxistického křídla i hlavního proudu se snažilo vedení strany udržet vzájemnou soudružnost, která ale byla jen zdánlivá. Po volbách roku 1920 odmítlo ultra-levicové křídlo

³⁹ Tamtéž. f. 66

⁴⁰ MALÍŘ, Jiří, s. 685

hlasovat pro programové ustanovení vlády, a namísto toho se přihlásili ke vstupu do Komunistické internacionály. Za takovýchto podmínek nemohla ČSDSD fungovat, a proto přistoupilo vedení strany ke krokům, kterými by se zbavili komunistů ve straně. Marxisté se ustanovili jako vlastní sdružení – Československá sociálně demokratická strana dělnická (levice) – ještě tedy nešlo o komunistickou stranu.⁴¹ Tou se levice stala až roku 1921, kdy už byla na ČSDSD nezávislá.

Hlavním programem sociálních demokratů byla snaha o sociální ospravedlnění chudších obyvatel Československa. Během období krize velmi prosazovala možnosti jejího řešení, a pomoc postiženým obyvatelům. Strana se sama viděla jako opora proletariátu, a na ten se také ve svých volebních kampaních zaměřovali. Zasadovali se za mj. za socializaci republiky uvalením veřejných břemen na velké podniky.⁴²

Hlavní tiskovinou strany bylo Právo lidu, týdeník, o jehož vlastnictví se dokonce s marxistickým křídlem strany utkali. Vydavatelem novin byla Lidová tiskárna Antonína Němce. Právo lidu mělo i svou večerní mutaci, Večerník Práva lidu.

Strana se politicky angažovala hodně, díky tomu, že po zrušení kurií a vzniku nového státu se mohla její základna široce rozvinout. Ve vládách měla vždy ministry, třebaže se pozice strany postupně zhoršovala.⁴³ Po volbách v roce 1920 byli poraženi agrárníky a lidovci. Sociální demokraté byli součástí Pětky.

Ve Zlíně sociální demokraté zpočátku ovládali radnici. První zlínský starosta František Štěpánek byl sociální demokrat, stejně jako druhý František Novák, který ale později přestoupil do KSČ. V následujících volbách do městského zastupitelstva její význam upadal, až z něj nakonec úplně vymizela.

Před volbami do NS ČSR v roce 1935 uspořádala několik schůzí ve Zlíně. Ve svých projevech útočila především na Národní sjednocení a Jiřího Stříbrného, kterého nazvali fašistickým diktátorem, a obvinili ho z úplatkářství při dodávání dodávek nacistickému Německu.⁴⁴ Když ve volbách Stříbrného Národní sjednocení prohrálo, a ČSDSD získalo ve volbách velmi slušný počet mandátů, uspořádali po té slavnostní schůzi, na které prohlásili, že se vůdci Národního sjednocení chtěli spojit se Sudetendeutsche Partei, a že hlavním viníkem prohry je korupčník Stříbrný, se kterým nikdo nechtěl sedět u stolu.⁴⁵

⁴¹ Tamtéž, s. 687

⁴² FALTA, Josef, RYŠÁNEK, Maxmilián, Dějinný vývoj československé sociální demokracie. Josef Falta; s předmluvou Maxe Ryšánka o sociálně demokratických zásadách a cílech. Brno: Osvěta, odbočka Dělnické Akademie, 1928.s. 159

⁴³ Tamtéž, s. 175

⁴⁴ Politické strany a organizace, f. 87

⁴⁵ Tamtéž, f. 95

ČSDSD v Uherském Hradišti

Strana se ve městě ustanovila na začátku roku 1919. Ve stejný rok si v dubnu zvolila svou první radu. Předsedou strany se stal František Novák,⁴⁶ místopředsedou Antonín Růžička.⁴⁷

Na uherskohradištské pobočce se projevila přívětivost k husitství, kteréžto nadšení se projevilo pořádáním představení divadelní hry Husité, a následným uspořádáním husitského tábora na náměstí Svobody, v předvečer výročí upálení Jana Husa.⁴⁸ Ostatně, divadelní a jiná kulturní představení se v režii uherskohradištských sociálních demokratů odehrávala poměrně často. Vedle nich se podíleli na pořádání mikulášských nadílek, spojených s taneční zábavou a také vinobraních. Uherské Hradiště mělo i svou pobočku tělovýchovného družstva této strany, Dělnickou tělovýchovnou jednotu, vedenou Stanislavem Kovaříkem.⁴⁹ Kromě toho se ve městě nacházel také kulturní spolek Volné sdružení československé mládeže socialistické. Sdružení mělo také na starosti pořádání některých kulturních akcí, například divadelních představení. Velkými podporovateli místních socialistů byli učitelé, kteří měli vlastní organizaci Sociálně demokratických učitelů, v jejímž čele stál Alois Vítek.⁵⁰

ČSDSD v Uherském Hradišti také veřejně podpořila Velkou říjnovou socialistickou revoluci, a kladně se o ní a jejích důsledcích vyjádřilo několik členů strany na přednášce Naše revoluce v Rusku 8. října 1925 v Redutě.⁵¹

Mezi městem a stranou však nebyly vždy ideální vztahy. Druhý náměstek starosty František Berger si stěžoval, že byl napaden Leopoldem Kovaříkem, protože údajně hlasoval proti zvýšení platu obecního slouhy v tajném hlasování. Na to dostal potvrzení od starosty, že proti zvýšení gáže nehlasoval, a že nebyl starostou podplacen. Kovařík se mu za to pomstil tím, že ho nechal vyhodit ze strany, spolu s několika dalšími členy.⁵² O svou pozici však Berger nepřišel, protože dosud neexistoval zákon, který by zakazoval nestraníkům zasedat v městském zastupitelstvu.⁵³

Nejvíce se nespokojenost strany s městem projevila během prosincové generální stávky, kdy radikální křídlo strany vystoupilo na podporu jejich straníka, kterému byl zabaven Lidový dům,

⁴⁶ Nemá nic společného se starostou města Zlín stejného jména, o kterém ještě bude řeč

⁴⁷ SOKA AM Uherské Hradiště 3., Sociálně-demokratická strana, kart. 475., in. č. 643, č. r. 1908-1934, f. 6

⁴⁸ Tamtéž, f. 8

⁴⁹ Tamtéž, f. 72

⁵⁰ Tamtéž, f. 71

⁵¹ Společenský dům v Uherském Hradišti, často sloužil k pořádání schůzí místních politických stran

⁵² Sociálně-demokratická strana, f. 83

⁵³ Tamtéž, f. 63

kde strana sídlila. Vzedmulo to vlnu bouří, které se dotkly i Uherského Hradiště. Místní stávkou vedl Bohuslav Grebeníček. Ačkoliv v závěru k žádné tragédii ani převzetí moci ve městě nedošlo, šlo o velmi výrazný projev nespokojenosti uherskohradištských sociálních demokratů s národnědemokratickým zastupitelstvem.

Když město nepůjčilo Redutu sdružení mládeže k představení Mučedník Brixenský, pojednávající o životě Karla Havlíčka Borovského, rozzuřilo to mládežnickou organizaci natolik, že kvůli tomu uspořádala schůzi, na které se velmi ostře do města opřela. Na schůzi se mj. dohodli, že budou odhodláni vyraziti diktátorské čagany každému, kdož opře se podobným způsobem oprávněmu (sic) našemu požadavku po vzdělání našeho drobného pracujícího lidu – ale přece lidu. Vedení sdružení požadovalo vysvětlení, a samotný starosta František Beneš jim odpověděl, že před nimi orodovali ústně ochotníci, takže budova byla předána jim, zatímco svaz mládeže poslal žádost až po nich, a navíc písemně.⁵⁴

2.5 Komunistická strana Československa

Vznikla oficiálně na slučovacím sjezdu stran v Praze na přelomu října a listopadu 1920. Její oficiální název zněl Komunistická strana Československa – Sekce třetí internacionála, ale zkráceně se používala hlavně první polovina neboli KSČ. Českoslovenští komunisté se na rozdíl od ostatních stran první republiky řídili pokyny ze zahraniční, hlavně komunistickou stranou z Ruska, která tím sledovala snahy o rozšíření socialismu v Evropě. Strana se skládala se z několika levicově smýšlejících uskupení, které spojovaly myšlenky socialistického učení.⁵⁵ Jejich hlavním programem, převzatým z bolševického Ruska, bylo vytvoření sociálně spravedlivé společnosti v celosvětovém měřítku. Z kapitalismu mělo Československo přejít po socialistické revoluci na socialismus, a z něj na komunismus,⁵⁶ ve kterém měl jedinec dostat podíl ze společné práce a mít dostatek času na rozvoj své osobnosti a soukromého života.

I přesto, že se komunisté hlásili k marxismu, patřili mezi strany státotvorné, a už od roku 1921 se účastnili dění v obecních zastupitelstvech.⁵⁷

Oporu hledali nejčastěji u dělnictva a nižších tříd, ale také inteligence, například učitelů.

Komunisté vydávali několik desítek tiskovin, ale ty jim byly často zabavovány a zakázány k vydávání. V roce 1929 například ministerstvo vnitra zakázalo prodej tiskovin KSČ v

⁵⁴ Tamtéž, f. 23

⁵⁵ MALÍŘ, Jiří, s. 711

⁵⁶ Tamtéž, s. 715

⁵⁷ KOTLÁN, Pavel. Gajdova (ne)věrná Morava: peripetie Národní obce fašistické na Moravě. Brno: Institut vzdělávání Sokrates, 2009, s.34

trafikách.⁵⁸ Proti tomu se samozřejmě různá místní, ale také celostátní vedení bránila, a dokonce vydávali své tiskoviny ilegálně.

Nejvýznamnějšími novinami KSČ bylo Rudé právo, jehož první výtisk vydal Lidový dům v úterý 21. září 1920.

Komunisté si podobně jako mnohé další politické frakce prošly různými otřesy, během kterých stranu opouštěli členové. V případě KSČ šlo ale často o velké odchody kvůli názorovým rozporům mezi různými frakcemi. Tyto odchody pak již nepříliš silnou stranu dodatečně oslabily. Vznikaly také strany odporu, například v roce 1921 si někteří členové zřídili Neodvislou radikální sociální demokratickou stranu. Důvodem k jejímu zřízení byl nesouhlas s internacionálou a obavy o ztrátu samostatnosti strany.⁵⁹ V roce 1925 straně nejvíce vnitřně uškodila tzv. bubnickiáda, kdy proti intervencím ze zahraničí vystoupilo její pravé křídlo, představované poslancem Josefem Bubeníkem. Tento projev nespokojenosti znamenal pro Moskvu skandál a pro hlavní vedení strany nepříjemnosti. Když ústřední vedení chtělo nespokojeného poslance vyloučit, Bubeník vyhození ze strany odmítl, odešel z ní a spolu s několika dalšími odštěpenci založili Neodvislou stranu komunistickou v ČSR.⁶⁰ Ta se sice po poslaneckých volbách naprosto propadla, ale tento rozkol KSČ velmi uškodil, a stranu poté opustilo dost pravicově a středově smýšlejících členů. Jiří Malíř dokonce zašel tak daleko, že ji nazval jako nepočetné seskupení, vedené profesionálními revolucionáři, řídicími se příkazy Komunistické internacionály.⁶¹

Rudý den, uspořádaný na protest proti zákazu spartakiády pražskými úřady, skončil absolutním fiaskem, když se na jeho konání dostavilo jen několik tisíc nadšenců⁶², namísto očekávaných 120 000 podporovatelů strany. Uvnitř strany docházelo k tuhému boji o vedení, který nakonec vyhrál extremistu Klement Gottwald a jeho karlínští kluci v roce 1929.

Ve třicátých letech si strana prošla ještě několika konflikty a aférami. Nejvíce ji poznamenal nucený odchod Gottwalda do Moskvy a nové vedení v čele se Švermou, který se pokusil stranu vyvést ze slepého následování zahraničních rozhodnutí, a pomohl tak zlepšit vztahy mezi sociálními demokraty a zvolit Edvarda Beneše za prezidenta. Když ale roku 1936 nuceně předal vedení strany zpátky Gottwaldovi, vrátily se ideje strany zpátky.

KSČ oficiálně zanikla v říjnu 1938, kdy byla po podepsání mnichovské dohody zakázána. Dále ovšem vyvíjela ilegální činnost, nejvíce pak rozšiřováním ilegálních tiskovin.

⁵⁸ Tamtéž, s. 725

⁵⁹ Tamtéž, s. 727

⁶⁰ Tamtéž, s. 729

⁶¹ Tamtéž

⁶² ANEV, Petr. Komunistická opozice 1929–1932. Paměť a dějiny. 2019, č. 12., roč. 4., s. 60-72, s. 60

I přes svou vyhraněnou politiku a oporu proti mnoha stranám, byli hlavními oponenty čeští fašisté.⁶³

Zlíňští komunisté drželi ve Zlíně na počátku 20. let 20. století silnou pozici, protože obsadili radnici. Po prohře ve volbách v roce 1923 ale síla strany upadala, a i přes její snahy oslabit vliv Bařova politického spolku se jim už nikdy nepodařilo znovuobsadit křeslo starosty.

Pořádali často útoky na veřejné schůze svých politických oponentů, nejčastěji pravicových stran. Princip spočíval ve vmísení se do zástupu lidí, poslouchajících řečníka, a následně se ho snažili výkřiky a útoky vyrušit, a upoutat na sebe pozornost. Tyto výstupy byly různé úspěšnosti, někdy kvůli nim byla schůze rozpuštěna, jindy byl provokatér okřiknut, aby byl zticha, a občas byl ze sálu vyveden.

KSČ v Uherském Hradišti

Vznik místní pobočky KSČ se datuje na 24. červenec 1920, přibližně dva měsíce po vzniku v Praze. Důvěrníkem strany se stal Jan Macenauer, do výboru byli postaveni soudruzi Emil Paška, Josef Ryšánek, Jan Langer, a již zmíněný Bohuslav Grebeníček, který rychle přešel z ČSDSD do nově vzniklé strany. Jednatelům strany byl na schůzi zvolen Jan Voda.⁶⁴

Komunisté byli ze všech stran neaktivnější, co se týká schůzí a táborů. V průběhu 20. let vždy alespoň jednou za rok uspořádali tábor lidu.

Během svého působení pořádali stávky, vyjadřující nespokojenost s vedením města a jejich rozhodováním. Těchto protestů se většinou účastnilo dělnictvo, a najaté pracovní síly. Nespokojenci protestovali proti špatným podmínkám při regulaci Moravy, práci v lesech, v továrně TON.⁶⁵ KSČ také svolávala schůze, které měly zajistit zavedení podpor a nouzových prací.⁶⁶ V lednu 1926 svolala strana do města několik stovek domkařů a rolníků, a požadovala provedení slibované pozemkové reformy.⁶⁷ Ten samý rok pak podali protest proti vražední komunistů v USA a v Maďarsku.⁶⁸ Vyjádřili se také na podporu bojů demokratů ve Španělské občanské válce na projevu 4. října 1936

Věnovali se ale i charitativní činnosti. Roku 1924 odeslali několik tisíc korun hladovějícímu německému dělnictvu, a na podporu ruského pracujícího lidu se vybralo v uherskohradištském

⁶³ KOTLÁN, Pavel, s. 27

⁶⁴ SOKA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3., Komunistická strana Československa, kart. 475., in. č. 649, 1921-1937, f. 1

⁶⁵ GÁBA, Antonín. Z bojů KSČ na Uherskohradištsku. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 1966. s. 19

⁶⁶ Tamtéž, s. 20

⁶⁷ Tamtéž, s. 21

⁶⁸ Tamtéž

okrese 7 009 Kč.⁶⁹ Během hospodářské krize svolala strana několik schůzí, táborů a stávek, které měly pomoci řešit těžké postavení domkařů, zemědělců a dělníků, kteří byli krizí postiženi nejvíc. Schůze a přednášky KSČ byly, podobně jako setkání fašistů, sledovány policií, a průběh přednášky byl zaslán na zemskou politickou správu v Brně. V hlášení se psalo kromě místa a času pořádání také obsah proslovu, a jestli v jejím průběhu nedocházelo k rušení veřejného pořádku.

V první polovině dvacátých let došlo k otevření sídla uherskohradištské KSČ, v budově bývalého lidového domu na Velehradské ulici. Stavba nesla název Dělnický dům v Uherském Hradišti. Pro zlepšení komunikace mezi župními odbory zřídila strana ve městě také sekretariát odborů, který se ale roku 1927 přesunul do Hodonína.⁷⁰

Město mělo také okresní odnož Dělnické tělovýchovné jednoty, kterou převzala po ČSDSD. Byla rozložena po mnoha sousedních obcích. Kromě toho se komunistická mládež věnovala skautingu, divadlu, a dalším sportovně-kulturním činnostem. Strana samotná kladla velký důraz na oslavy prvního května, a pořádala v tento den velké průvody, oslavující svátek práce.

5. července 1928 pak na demonstraci síly uspořádala Rudý den, který se na rozdíl od pražského velmi vydařil.⁷¹

Komunistů se velmi dotkl připravovaný zákon na ochranu republiky, prosazovaný mj. i sociálními demokraty, ačkoliv jeden z předáků socialistů v Uherském Hradišti byl na základě tohoto zákona trestán. Šlo o Leopolda Kovaříka,⁷² který byl později kvůli tlaku ze strany župního předáka vyloučen.

Komunisté se ale především během svého působení projevovali jako velmi zdatní provokatéři, jejichž oblíbenou činností bylo navštěvovat schůze politických oponentů, a zde strhnout poprask, aby byla schůze předčasně ukončena. Nelíšili se vůbec v tomto ohledu od svých zlínských soudruhů. V lednu 1925 se například dostavili na zahajovací schůzi místní pobočky Národní obce fašistické a svou přítomností ji předčasně ukončili. Na schůzi ovšem bylo málo posluchačů, a tak je pravděpodobné, že by schůze byla rozpuštěna i bez zásahu KSČ. Komunisté se samozřejmě proti fašistům postavili mnohokrát, a jejich aktivita narůstala s ohrožením republiky ze strany německých nacistů. V prosinci 1934 rozbili schůzi místní pobočky fašistů v hostinci u Kučery, a hlavního řečníka zbili. Bylo z toho několik

⁶⁹ Tamtéž, s. 27

⁷⁰ Tamtéž, s. 24

⁷¹ Za vinu neúspěchu Rudého dne v Praze kladli moravští komunisté jílkovce, což byl pejorativní název pro příznivce tehdejšího předsedy Bohuslava Jílka, a oponenta Gottwalda

⁷² Tamtéž, s. 26

nepodmíněných trestů, včetně dvouměsíčního žaláře pro Grebeníčka.⁷³ Boje mezi oběma politickými seskupeními se zvyšovaly. Po schůzi fašistické obce 8. listopadu 1936 svolala KSČ 22. listopadu protestní schůzi s názvem Jak zmařit úklady reakce proti republice.

KSČ však neměla spory jen s politickým extremisty, ale i s městskými úřady. Do sporu se s městem dostala místní organizace opět v létě 1924. 24. června chtěli vylepit protiválečný plakát, který měl pozvat zájemce na přednášku o válečných hrůzách. Šlo o velký papír, na kterém byl zobrazen mrtvý voják, zapletený do ostnatého drátu, krvácející z několika ran. Nešlo o jediné město, kde se o to pokusili, protože kvůli tomuto plakátu vydalo Pražské policejní ředitelství varování, aby nebyl vylepen na veřejnosti⁷⁴. Komunisté proti tomu samozřejmě protestovali, a poukazovali na to, že nikde žádný rozruch obrázkem mrtvého vojína neudělal, a naopak ho lidé vítali. Nakonec se kvůli tomu i soudili, a požadovali peníze za stržení plakátu. Policie však nedala na jejich námitky, a namísto uhrazení škody byl jednatel Voda odsouzen za nepovolené vylepování k pokutě 20 Kč nebo pobytu za mřížemi po dobu 24 hodin.

V jeho případě to nebylo poprvé, co se dostal za drobnou trestnou činnost do hledáčku policie. 21. března 1925 si komunisté podali žádost o zapůjčení Masarykova náměstí a Reduty, aby zde mohli uspořádat tradiční oslavu svátku práce. Město však na tuto žádost neodpovědělo, a tak Voda na radnici přišel osobně 7. dubna, aby si znovu o obě místa zažádal. Dostalo se mu odpovědi, že v případě náměstí o něm rozhodne městská rada, a Redutu mají zarezervovanou sociální demokraté. Je paradoxní, že v tomto případě si komunisté mohli uspořádat svůj prvomájový pochod bez problémů. Město jim nabídlo Palackého náměstí, Voda s tím ovšem nesouhlasil a před 2. náměstkem Josefem Novákem a zapisovatelem Janem Slunéčkem prohlásil, že na náměstí půjdou, i bez vřízení (sic) žádosti⁷⁵. Vodu později odsoudil okresní soud k jednomu dni vězení nebo zaplacení pokuty 20 Kčs, protože se pokusil vést nepovolený průvod po Masarykově náměstí. Voda a místní okresní výbor KSČ si později stěžovali u zemského soud na náměstkovu zaujatost vůči straně. Žádosti o přezkoumání pochybení ze strany 2. náměstka ale nebylo vyhověno.

Rozbroje mezi stranami a obavy vlády z komunistické hrozby vedlo k tomu, že si komunisté začali vytvářet už roku 1933 vlastní tajné ilegální buňky, které měly nahradit stranu po jejím rozpuštění.⁷⁶ Začátkem října 1938 došlo v Hodoníně ke schůzi okresních funkcionářů. Za okres Uherské Hradiště byl přítomen Rudolf Knot, a dohodlo se vytvoření nelegálních buněk místních

⁷³ GÁBA, Antonín, s. 43

⁷⁴ Komunistická strana Československa, f. 31

⁷⁵ Tamtéž, f. 49

⁷⁶ Tamtéž, f. 48

organizací KSČ. Strana oficiálně skončila 20. října 1938, ale její podzemní sdružení fungovalo dále, s hlavním cílem šíření nelegálních tiskovin, které měly informovat o skutečných příčinách Mnichova.⁷⁷

2.6 Národní obec fašistická a její mnohé odnože

Jednou ze stran, které byly svými idejemi naprosto nové, byli čeští fašisté. Jejich vznik je spojen s nástupem fašismu v Itálii, jehož čelním představitelem byli Benito Mussolini a jeho militantní squadristi. Od nich se pak česká krajně pravicová politická scéna inspirovala.

Prvním krajně pravicovým sdružením v českých zemích byl zmíněný Klub červenobílých, který vznikl v roce 1922. Díky působení několika profesorů na Karlově univerzitě došlo k náborům do spolku z řad studentstva. Ve stejnou dobu vzniklo také Národní hnutí, jejíž hlavní ideou bylo panslovanství, spojené se silným rusofilstvím a ideou sjednocení Slovanstva pod vedením nekomunistického Ruska.⁷⁸ Bylo podporováno Mladou generací národnědemokratické strany, vyzývající k boji za vítězství fašismu. V Holešově vzniklo hnutí Moravští fašisté, které mělo dokonce vlastní tisk, týdeník Hanácká republika. I přes svůj nízký počet členů (okolo 500) už koncem roku 1922 měli 11 poboček po důležitých moravských městech, včetně Uherského Hradiště. Počty příznivců fašismu se rychle zvyšovaly, a roku 1925 již bylo napočítáno po celém území republiky 20 000 členů různých hnutí fašismu. I přes tento rychlý nárůst si hnutí nezískalo podpory v některých určitých oblastech nebo společenských vrstvách. Proto byla jeho společenská základna velmi široká, kromě inteligence z řad studentstva a profesorů se k ní hlásili i někteří legionáři, podnikatelé, statkáři, řemeslníci, národně radikální dělníci, ale podporují jim vyjádřili i významné osobnosti společenského života, jako František Xaver Šalda, František Mareš nebo Alois Jirásek, nebo Karel Kramář.

Dosud nejednotné strany fašizujícího smýšlení se spojily v lednu roku 1925, pod Národní obec fašistickou (NOF), i když nazývat ji takto je poněkud nepřesné, hlavně kvůli absenci nějaké ideologie, která by dokázala sjednotit masy. Proto používá Jiří Malíř přídomek fašistoidní.⁷⁹

Jejím programem bylo nastolení fašistického režimu v dosud demokratickém Československu. Okolo této doby dosáhla její členská základna vrcholu – na 200 000 členů v Čechách, v Praze pak 40 000. Do čela NOF byl na sjezdu v Brně roku 1927 zvolen Radola Gajda, veterán z ruské fronty a bývalý československý generál a zastupující náčelníka štábu československé armády.

⁷⁷ Tamtéž, f. 48

⁷⁸ MALÍŘ, Jiří – s. 629

⁷⁹ Malíř, Jiří, s. 601

Bývalý proto, že byl v roce 1926 obviněn ze špionáže, a pokusu o převrat. Ačkoliv mu tato obvinění nebyla prokázána, přišel o svou hodnost, a byl degradován na vojína.

Gajdovu prestiž kromě několika soudů pošpinila i sázavská aféra, v níž odsouhlasil útok mladých členů NOF na vilu ministerského rady Jaroslav Voria. V budově měli útočníci získat pod pohrůžkou násilí dokumenty k jednomu z probíhajících kárných řízení s Gajdou.⁸⁰

Fašisté ku své škodě nedokázali plně využít nacionalisticky naladěného obyvatelstva, a navíc se po dobu své existence potýkali s finančními problémy. Do parlamentních voleb roku 1930 kandidovala strana po boku Strany radikálních národních socialistů za kandidátku Národní liga proti vázaným kandidátním listinám. Ta ale naprosto ale propadla, a získala jen 1 % a všichni sdružení členové přišli o svá místa.⁸¹

Strana dále stagnovala, nejen po stránce finanční, ale i členské. V první polovině dosáhl úpadek strany tak daleko, že se několik jejích zoufalých členů rozhodlo pro pokus o převrat. Několik desítek straníků přepadlo kasárny v Brně-Židenicích, ale byli brzy zlikvidováni, a několik členů včetně Gajdy odsouzeno do vězení. Po propuštění vůdce strany se jí podařilo vzpamatovat se, a dokonce získala několik silných pozic na venkově.⁸² Další pokus o sjednocení roku 1934 ovšem nevyšel. Ve volbách roku 1935 získal Gajda opět místo v poslanecké sněmovně a spolu s pěti dalšími členy zastupoval stranu v Národním shromáždění.

Vůči německému nacismu měli nejednoznačný postoj, protože kvůli nacionalismu Němce nenáviděli, ale obdivovali italský fašismus, který dlouhodobě s německým spolupracoval.

Během ohrožení republiky se postavili na její obranu, a Gajda napsal dokonce dopis Benešovi, ve kterém mu vyjádřil podporu.⁸³ Po ztrátě Sudet se čeští fašisté spojili v Národní tábor fašistický, ale po intervencích premiéra Rudolfa Berana se nakonec spojili s Národním sjednocením.⁸⁴

Fašisté rozvíjeli svou činnost i na Slovensku, nejčastěji se formovali kolem slovenských lidovců. Zde patřili Josef Tiso, Vojtěch Tuka a Alexander Mach. Všichni se během druhé světové války spojili s nacistickým Německem, a po jejím konci byli souzeni v procesech. Mach vyvázl jen s vězením, zatímco Tuka a Tiso byli popraveni.

Pokud se týče Uherského Hradiště, pak českoslovenští fašisté ustanovili svou základnu ve městě 29. ledna 1923 v budově Občanské besedy. Ve svém prohlášení z tohoto dne napsali, že

⁸⁰ KOTLÁN, Pavel, s.36

⁸¹ Tamtéž, s.

⁸² Tamtéž, s. 39

⁸³ PASÁK, Tomáš a Jana PASÁKOVÁ. Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945: Praha: Práh, 1999, s. 204

⁸⁴ KOTLÁN, Pavel, s. 24

jde o stranu pro všechny, kterým leží budoucnost ochrany republiky a boji proti vnitřnímu nepříteli na srdci.⁸⁵ Do programu se zasazovali o sociální spravedlnost pro nižší a střední třídy. Ve svém ustanovujícím prohlášení uvedli, že všechny ostatní strany se semkly na podporu, a Jan Khéres odsoudil lenivost poslanců v Národním shromáždění. Je zajímavé, že ve městě měli jednu z nejsilnějších základů na Moravě, dokonce podle některých komunistických autorů tu nejsilnější na celé Moravě.⁸⁶

Ve Zlíně se místní fašistická obec ustanovila v roce 1925. Předsedou strany byl František Jaroš. Během voleb do Národního shromáždění roku 1935 rozvěšovali po městě budky, kterými chtěli propagovat svou stranu. Měli kvůli nim problémy, které musel vyřešit až strážmistr Parák. 11. února 1937 uspořádali v Záložně veřejnou schůzi, na téma Hospodářsky silný stát, brannost národa, a bezpečnost státu. Schůze se účastnil i okresní rada Josef Janušík, kdysi ten, který vykonával dohled nad volbou starosty v Uherském Hradišti. Schůze neproběhla vůbec klidně, a během ní došlo k několika výtržnostem ze strany komunistů, kteří ji přišli rozpustit, což se jim ale nepodařilo.

2.7 Československá strana lidová (ČSL)

Vznikli spojením českých a moravských katolických stran, vesměs menších, než byla hlavní organizace v Čechách. Lidovecká organizace se zformulovala po vzoru svého Rakousko-Uherského předchůdce. ČSL byla po celou dobu své existence pod vedením Jana Šrámka. Šlo o hlavní politickou oporu katolické církve v Československu.

V programu dávali lidovci důraz na křesťanskou solidaritu a důležitost katolické víry. Věřili mj. v mravní nápravu nepoctivých podnikatelů a nedotknutelnost soukromého majetku.⁸⁷

ČSL vydávala za svou hlavní tiskovinu deník Čech, druhou významnou byly od roku 1922 Lidové listy v Čechách. Obě tiskoviny vydávala tiskárna Vyšehrad, která ale byla založena až mnohem později, v roce 1932.⁸⁸

Ve straně došlo k několika rozporům, ale většinou to neohrozilo vážněji existenci strany. Situace se změnila v roce 1929, kdy se o vedení strany utkali Jan Šrámek a Bohumil Stašek. Boj vyhrál opatrnější a smířlivější Šrámek. Spor se týkal Staškovy podpory návratu monarchie,

⁸⁵SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3, Československá obec fašistická, kart. 475., in. č. 651, č. r. 1923-1926, f. 14

⁸⁶GÁBA, Antonín, s. 45

⁸⁷MALÍŘ, Jiří, s. 656

⁸⁸Tamtéž, s. 662

tentokrát v podobě autokratického stavovského státu, což se s Šrámkovým demokratickým smýšlením neshodovalo.

Během období ČSR šlo o jedinou výraznější katolickou stranu v politickém životě. I přes svou jedinečnost šlo o jednu z nejsilnějších politických stran, které se pohybovaly v československém politickém prostředí, a byly téměř vždy pevnou součástí vládních koalic. Zapojili se i do vzniku originální Pětky. Přestali počáteční protikatolické nálady, které se po vzniku ČSR na krátkou dobu vynořily. Římský katolicismus se tak stal nezaměnitelnou součástí tehdejší politické scény.

Po sporech s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou se s nimi kvůli sporům o autonomii Slovenska rozešli.

Během svého působení v politickém systému se strana snažila zpočátku uklidnit vztahy mezi katolíky a nekatolíky. Projevovali se vždy jako strana demokratická, a tuto myšlenku vždy zastávali. Svoji intervencí přispěla také k volbě Edvarda Beneše za prezidenta.⁸⁹

Významně se projevili jako ti, kteří umírnili konflikt Hradu s papežskou stolicí v rámci tak zvané Marmaggiho aféry z roku 1925, a podepsání modusu vivendi, který urovnal mezi Vatikánem a ČSR politicko-církevní vztahy⁹⁰, Vatikán díky nim uznal hranici Československa, a ještě lidovci získali lepší postavení v následujících volbách do parlamentu.

Organizace ČSL vznikla v Uherském Hradišti. Víme, že jejím předsedou byl nejprve redaktor Alois Dostál a po jeho smrti advokát Miloslav Skácel.⁹¹ Ve městě byli druhou nejsilnější stranou vedle ČND. To se projevilo především ve volbách do NS ČSR, ve kterých patřili pravidelně k vítězné straně. Podobně jako socialisté a národní demokraté i lidovci pořádali různé schůze, večírky a představení, inklinovali však spíše k hudebním než k divadelním představením. Do města přijel v roce 1922 Hynek Dostál ze St. Louis ve Spojených státech amerických, aby jim referoval o pravém republikanismu.⁹² Měli vlastní časopis, týdeník Slovácké noviny.

Ve Zlíně se po vítězství Baťova spolku začala místní pobočka ČSL pravidelně spojovat s jeho stranou při volbách do obecních zastupitelstev, čímž si vždy zajistili alespoň jedno místo na radnici.

⁸⁹ Tamtéž, str. 671

⁹⁰ Tamtéž, s. 670

⁹¹ Kronika města 1, s. 57

⁹² SOKA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3., Československá strana lidová, kart. 475., in. č. 650, č. r. 1921-1930, f. 25

2.8 Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (RSZML)

Po vzniku Československa se z Československé strany agrární stala Republikánská strana Československého venkova, a v roce 1922 dostala konečný název Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu. Šlo už od začátku o nejsilnější politickou stranu první republiky, za což vděčila v předchozích letech kromě široké voličské základny také obratnou politikou. Agrárníci měli zpočátku i svou odnož na Slovensku, Slovenskou domovinu – stranu malorolnického lidu, která ale nebyla součástí RSZML.

Programově šlo o stranu konzervativní, snažící se sjednotit český a slovenský rolnický lid. Později mělo jít také o lidi, kteří pracují v zemědělství obecně.⁹³ Hlavní ideou strany byl agrarismus. Ústřední tiskovinou byl Venkov, a to už od roku 1906. Noviny byly vydávány Rolnickým vydavatelstvím a tiskovým družstvem.

Hlavním problémem uvnitř strany byly neshody ohledně faktu, zda má být strana masová nebo honorační. Zpočátku se straníci nemohli dohodnout na prosazení nebo zamítnutí pozemkové reformy, které vedlo k odchodu radikálů, což konzervativní stranu paradoxně upevnilo. Předseda Antonín Švehla ustál i pokus o změnu od Karla Práška a upevnil svou stranu sloučením se slovenskými agrárníky v roce 1922.⁹⁴ Ve veřejném politickém životě se republikáni prosazovali velmi aktivně. Předseda strany, Antonín Švehla, byl po většinu své politické kariéry předsedou vlády, ve které jeho strana měla vždy několik ministrů. Díky jeho obratné politice se podařilo urovnat vztahy s německými stranami, a dostat do vlády sestavené v roce 1926 dva německé ministry.⁹⁵ Po jeho smrti se strana stala více nestabilní, přičemž její demokratické křídlo představoval Milan Hodža, zakladatel její slovenské pobočky.

V Uherském Hradišti měli agrárníci solidní podporu, ale nepatřili mezi nejsilnější strany. Ve volbách do NS ČSR v roce 1929 například získávali jen 79 hlasů, a byli dokonce poraženi KSČ. Vedoucím uherskohradištských republikánů byl Vladimír Jaroš.

Ve Zlíně se tato strana dlouho vůbec neobjevila, a nekandidovala do obecního zastupitelstva. Účastnili se voleb do NS ČSR, ale výsledky ze Zlína byly zanedbatelné.

2.9 Česká strana národně sociální (ČSNS)

⁹³ Malíř, Jirí, s. 558

⁹⁴ Tamtéž, s. 581

⁹⁵ Tamtéž, s. 584

Její prvorepublikový vznik se datuje ještě do doby před oficiálním vznikem Československa, kdy původní organizace v březnu 1918 pojala několik menších stran, a přejmenovala se na Českou stranu sociální. V roce 1923 ovšem došlo ke sporům o hlavní ideje strany a některým členům se název nezamlouval. Proto došlo na 11. celostátním sjezdu v roce 1926 na změnu názvu na ČSNS – stejně, jak se strana jmenovala před změnou na ČSS.

Program strany měl překvapivě filozofický nádech. V něm se ČSNS snažila vysvětlit a zakotvit socialismus v moderní společnosti. Přitom se ale vymezili proti marxismu,⁹⁶ což pramenilo z jejich národního přesvědčení, které považovalo tuto ideologii za německou. Jejich cílovou skupinou se stala inteligence, dělníci, živnostníky, a vůbec všichni, kteří podle nich byli utlačováni kapitalismem.

Hlavní tiskovinou strany byl deník České slovo, které se později rozšířilo o Večerní České slovo. Obě tiskoviny vydávala tiskárna a nakladatelství Melantrich.

Hlavním představitelem strany byl předseda Václav Klofáč, který ovšem o svou moc musel později bojovat s Jiřím Stříbrným. Důvodem byl kromě neshod o programu strany a jejím programovém vedení také vzrůstající neshody mezi Edvardem Benešem, který do strany roku 1922 vstoupil a jeho zahraniční politikou. Spor skončil jako často odtržením Stříbrného a založením vlastní strany, Národní ligy, včetně vlastního tiskového domu Tempo. Od té doby se na volebních listinách strana Klofáče uváděla jako Česká strana národně sociální Václava Klofáče.

Na politické scéně se ČSNS projevovala docela silně, třebaže po volbách roku 1925 musela přejít do opozice. Jinak měla téměř vždy ve vládě alespoň jednoho ministra, kterým se snažila prosazovat svou národně-demokratickou politiku.⁹⁷

ČSNS v Uherském Hradišti vznikla v roce 1918. V roce 1919 do ní vstoupilo několik členů z rozpadlé strany pokrokové (realistů). Vůdcem byl Bohumil Fišer.⁹⁸ Byla pravidelnou součástí městské koalice, ale její výsledky do Národního shromáždění byly v porovnání s ostatními stranami spíše průměrné.

Ve Zlíně národní socialisté pořádali několik táborů lidu, ale také tanečních zábav a schůzí. Zlínská pobočka národních demokratů distribuovala vlastní měsíčník, nazvaný Náš zpravodaj, který byl pro straníky zdarma. Ve Zlíně si ČSNS založila časopis Svaz strážce svobody, v jejímž

⁹⁶ Tamtéž, s. 765

⁹⁷ Tamtéž, s. 778

⁹⁸ Kronika města 1, s. 58

čele stál náčelník Nestávalov. Sloužil jako propagandistický časopis strany, který mj. osočoval a napadal národní demokraty. Přinášel ale i zprávy z ČSR a ze světa.⁹⁹

2.10 Deutsch-demokratische Freiheitspartei (Německá demokratická svobodomyšlná strana) (DDFP)

Šlo o nejmenší německou politickou stranu, který vznikla v prvorepublikovém Československu.¹⁰⁰ Její počátek se datuje na září 1919. Vyvinula se z Německé pokrokové strany, ke které také patřila její moravská pobočka.

Z ideologického hlediska to byla strana liberální a pokroková, která ale zároveň požadovala autonomii německých oblastí, podobně jako mnohé jiné, působící na území Československa. Kritizovala také zahraniční politiku ČSR, protože se jí zdálo, že zahraniční politika státu poškozují zájmy Němců na jejím území.

Nevlastnila žádnou firmu, která by mohla vydávat její tiskoviny, ale mimo stranu vycházelo několik německých pokrokových novin a časopisů.

Členové politického spolku byli většinou intelektuálové a průmyslníci. Strana ale měla nedostatečnou organizovanost a jevila se neuspořádaně. V Národním shromáždění v době jejího vrcholu seděli jen dva poslanci a dva senátoři. Voleb z roku 1929 se neúčastnili na protest proti nejednotnosti ostatních německých stran.¹⁰¹ Ve volbách 1935 získali pouze jedno senátorské křeslo, na kterém zasedal liberecký starosta Carol Kostka. Jako jediná německá občanská strana se odmítla připojit k Sudetské straně, a zůstala nezávislou až do svého zániku po podepsání Mnichovské dohody.¹⁰²

V Uherském Hradišti se DDFP sešla poprvé 11. července 1923, a omylem se při tom zaregistrovala jako spolek, nikoliv politická strana.¹⁰³ Každý rok pořádala jednu valnou hromadu, na které zvolila představenstvo místní obce. Tyto valné hromady se pořádaly v Liščí boudě, přidružené k Německému kasinu.¹⁰⁴ Dlouhodobým předsedou místní odnože strany byl Vilém Kneifel.

Zlín pobočku DDFP neměl.

⁹⁹Politické strany a organizace, f. 114

¹⁰⁰MALÍŘ, Jiří, s. 887

¹⁰¹Tamtéž, s. 888

¹⁰² Tamtéž, s. 889

¹⁰³ Deutsch-demokratische Freiheitspartei, f. 2

¹⁰⁴ Tamtéž, f. 10

2.11 Národní strana práce (NSP)

NSP vznikla roku 1925. Šlo o relativně malou stranu, založenou poslancem Jaroslavem Stránským. Původní okruh se zakládal kolem brněnského deníku Lidové noviny. LN patřily v minulosti Národním demokratům, ale kvůli neshodám s politikou se redakce novin a vedení strany nepohodli. Tyto neshody se týkaly hlavně postoje Kramáře k Hradu, a jeho nepřátelství k Masarykovi.¹⁰⁵

Na počátku NSP stály spory mezi Kramářem a Masarykem. Někteří straníci, nespokojeni s Kramářovou nepřátelskou povahou a nacionalistickým postavením cítili, že česká pravice potřebuje nový směr, který by nechoval takové nepřátelství k hradní skupině. Tím se měla stát NSP. Masaryk a jeho blízký okruh přátel to dokázal náležitě ocenit, a tajně Stránského finančně podpořil. Veřejně se k nim však nikdy nepřihlásil, ačkoliv dal pokyn k napomenutí jednoho ze svých poradců Josefa Schiezela, který se proti NSP vyjádřil negativně v novinách.¹⁰⁶

Strana vznikla dva měsíce před parlamentními volbami. Stránský a NSP předpokládali, že i přes čerstvý vznik strany dokážou uspět ve volbách do Národního shromáždění.¹⁰⁷ Po volbách ovšem nezískali žádné křeslo ani v poslanecké sněmovně, ani v senátu.

Stránský předpokládal, že se hlavní voličskou a členskou základnou strany stane pravicově smýšlející inteligence, nespokojena s vedením NS. Pod programové prohlášení strany se podepsalo několik desítek významných kulturních činitelů prvního Československa, mezi nimi mj. spisovatelé Josef a Karel Čapkovi, Ferdinand Peroutka, Fráňa Šrámek, nebo Josef Kopta¹⁰⁸, ale zaujmout větší část obyvatelstva, třebaže intelektuálního, se jí nepodařilo.

Strana vydávala týdeník Národní práci, který se stal hlavním propagátorem názorů a programu strany. Významnější však byl týdeník Přítomnost, vlastněný Stránským, ve kterém stranu Peroutka podporoval. Oficiálně však noviny straně nepatřily.

Za svou existenci nedošlo k vážným vnitřním rozporům uvnitř strany, a dokázala si udržet své vedení a svůj program velmi dobře.

Bohužel pro Stránského a NSP strana dokázala oslovit jen malé procento voličů, a její neúspěch ve volbách značil její pád. Nakonec došlo k zapojení některých jejích představitelů mezi národní socialisty, a v únoru 1930 strana definitivně zanikla, přičemž byl straníkům doporučen vstup právě do ČSNS.

¹⁰⁵ MALÍŘ, Jirí, s. 617

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 619

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 620

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 621

NSP v Uherském Hradišti se sešla poprvé 20. října 1925, a na této schůzi byla také ustanovena její místní odnož. Na schůzi promluvil Jaroslav Stránský. Během svého působení pořádali několik schůzí, na kterých projednávali tehdejší politické dění. Jejich přítomnost ve městě nebyla příliš důležitá, a se zánikem strany roku 1930 končí její působení také v Uherském Hradišti. Její zakladatel měl k městu pravděpodobně dobrý vztah, protože při volbách do parlamentu zde kandidoval za národní socialisty, a nakonec se do poslanecké sněmovny vrátil.¹⁰⁹

Ve Zlíně NSP vydávala časopis *Koalice! Koalice!*, který obsahoval několik propagačních materiálů o straně, vtipů, nakreslených Josefem Čapkem a Josefem Ladou. V tomto časopise se přihlásili k myšlenkám Tomáše Garrigue Masaryka, za program *Nebát se a nekrást*, za taktiku slušného stranictví, a za heslo *Svobodu voličům!*¹¹⁰ Z tohoto lze usoudit, že se NSP pokoušela vzbudit sympatie u voličů i humorem, a odlehčenými tématy.

2.12 Československá živnostensko-obchodnická strana živnostenská (ČŽOSŽ)

Českoslovenští živnostníci založili své hnutí v listopadu 1919 sloučením několika menších živnostnických stran. Její hlavní demografickou skupinou byla střední třída a menší podnikatelé. Ostatně, ve svém programu se velmi explicitně zmiňují, že chtějí postavit sociálně-hospodářskou společnost tak, aby byly tyto dvě skupiny zachovány. Naopak se velmi obávali expanse velkých podniků a boháčů, proto také navrhovali zestátnění jejich majetku.¹¹¹ Vedle toho prosazovali některé výhody pro sociálně slabé občany. Jevili se na svou dobu jako velmi progresivní strana. Prosazovali změnu volebního práva, a jako nejvhodnější metodu voleb prosazovali poměrnou, a to do všech zastupitelských a zákonodárných orgánů.¹¹² Naneštěstí stran, které stály na straně malých živnostníků, bylo několik, včetně fašistů, a živnostníci si nedokázali získat dostatečnou podporu.

Jejich hlavní tiskovinou byla *Reforma*, vydávaná v Praze od roku 1919, po roce 1932 nahrazena *Národním středem*. Hlavním tiskovým nakladatelstvím se stala *Čechie*, založená 1923.

Problémem strany bylo kromě několika korupčních afér a vnitrostranických bojů také nedostatek výrazných členů, protože jejich zájmovou skupinou byli především malí podnikatelé a soukromníci. Ačkoliv strana veřejně odmítala jakékoliv diktátorské tendence, její předseda

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 626

¹¹⁰ SOkA Zlín, Volby do okresního a zemského výboru, kart. 494., i. č. 796., f. 20-22

¹¹¹ Tamtéž, s. 794

¹¹² Tamtéž, s. 795

Josef Václav Najman se tak projevoval. Odmítal názory druhých, opomíjel politiky mimo jeho úzký kruh straníků, a kdo se mu znelíbil, byl ze strany vyhozen.¹¹³ Najman byl navíc centrem několika korupčních skandálů.

Strana se soustředila jak na parlamentní zastoupení, tak i na komunální. Při svých volebních proslovech na vesnicích a ve městech apelovala nejen na male soukromníky, ale také na vojáky, vojenské poškozence, příruční v domech a majitele domů. V době ohrožení země se přidala k Hradu, a odmítala jak fašismus, tak i komunismus. Po Mnichovu se přidala k ostatním pravicovým stranám.

Vznik pobočky v Uherském Hradišti se datuje na 27. března 1919. Jejím prvním předsedou byl Rudolf Starý, a místopředsedou František Petroi. Ze seznamu členů jde velmi rychle vyčíst, že zůstala své základně věrná, neboť jejich členové byli téměř bez výjimky velkoobchodníci, podnikatelé anebo soukromníci. Jediným členem, který se z toho na první pohled vymykal, byl Antonín Keller, který byl uveden jako soustružník.¹¹⁴ Šlo ale o chybu v tisku, protože hned byl uveden jako státní tržní komisař.¹¹⁵ Stejně jako sociální demokraté, tak i živnostnická strana měla vlastní organizaci mládeže – Mladou generaci živnostensko-obchodnicko-středostavovské strany. Podobně jako socialisté, tak živnostníci pořádali divadelní představení.¹¹⁶ Živnostníci měli za svou stranu poslance Štěpána Habartu.

Zlínští živnostníci se snažili získat jak místa do obecního zastupitelstva, tak do NS ČSR. Po vítězství Baťovců ve volbách roku 1923 se s nimi spojili v nadcházejících volbách, ale ve 30. letech opět kandidovali za sebe. V roce 1938, poté, co náhradník kandidáta do voleb obecního zastupitelstva stáhl bez vědomí čelního představenstva kandidaturu, se definitivně začlenili do Baťovy strany.

2.13 Strana pokroková

Tato strana, která vznikla 6. září 1925 v Brně, měla mít za úkol obnovit původní realistické myšlenky, které měl na svědomí T. G. Masaryk. V programu se její zakladatel Arnošt Inocenc Bláha vyslovil pro národní život postavený na ekonomických principech, na humanitní

¹¹³ Tamtéž, s. 804

¹¹⁴ SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3., Československá strana živnostenská, kart. 475., in. č. 646, č. r. 1919-1937, f. 2

¹¹⁵ Tamtéž, f. 5

¹¹⁶ Tamtéž, f. 8

demokracii,¹¹⁷ ale šlo spíše o filozofické představy, které by nebylo snadné převést do praxe. Podpořil prezidentovu teorii etického socialismu, podle kterého by se měl formovat společenský život. Pokud se týče tiskovin, hlavní oporou sdružení byl Realistický obzor, který vycházel už před jejím založením od roku 1920.¹¹⁸ Straně se dostalo podpory od několika československých filozofů, umělců a členů jiných stran, ale Bláha ji v roce 1928 rozpustil.¹¹⁹ Zdá se, že z pohledu jejího zakladatele šlo spíše než o stranu o jakýsi experiment, který měl vyzkoušet, jestli má původní Masarykův realismus ještě místo na politické scéně ČSR. Jak zjistil, jeho ideje byly pro tehdejší politickou situaci příliš idealistické a nerealizovatelné.

ČSP vznikla v Uherském Hradišti,

a to konkrétně Československá pokroková strana (ČPS). Vznikla oddělením od ČSNS, kterou oddělení vedl profesor gymnázia Bohumil Fišer.¹²⁰ Dle všeho neměla žádné napojení na jakoukoliv velkou pokrokařskou stranu, a vznikla snahou se oddělit od národních socialistů, nespokojení s politikou strany. Víme, že se poprvé sešli 4. března 1919, a na této schůzi si zvolili své předsednictvo. Do čela strany se postavil Karel Bednařík, místopředsedou si zasedání zvolilo Aloise Křečouna. Bohumil Fišer, který organizoval odchod, se stal pouze jejím tajemníkem. Zaznamenali překvapivý úspěch, a podařilo se jim získat několik mandátů v městské radě. Je paradoxní, že zatímco část České strany pokrokové spolu s celou Moravskou stranou lidově-pokrokovou se po rozpadu monarchie spojila s ČSNS,¹²¹ v Uherském Hradišti došlo k naprosto opačnému případu.

Místní pobočka strany pokrokové se následně spojila s brněnskou Stranou pokrokovou, od které převzala některé ideje. Spolu s ní také v roce 1928 zanikla.

Pokud se týče Zlína, k žádnému znovuobjevení pokrokařské ideologie zde během období první republiky nedošlo.

3. Srovnání Uherského Hradiště a Zlína v době první republiky

3.1 Uherské Hradiště v období první republiky

Uherské Hradiště bylo celou dobu své existence jedno z nejvýznamnějších moravských měst, centrum Slovácka, kterým zůstalo až dodneška. Jeho rozložení v Dolnomoravském úvalu mu

¹¹⁷ MALÍŘ, Jiří, s. 388

¹¹⁸ Realistický obzor: orgán Realistického klubu pro Moravu, Slezsko a Slovensko, Brno, r. 1920-1924

¹¹⁹ MALÍŘ, Jiří, s. 389

¹²⁰ Je pravděpodobné, že se uherskohradištská ČSP pokoušela navázat na zaniklý Politický spolek pokrokový, založený v roce 1900 a zaniklý roku 1918.

¹²¹ KREJČÍ, Oskar, s. 225

zajišťovalo bohatou úrodu obilovin a ovoce. Mělo dokonce některé monopoly, které jinde na Moravě neexistovaly.

Co se týče hospodářského rázu, město se nezměnilo po rozpadu Rakouska-Uherska. V tomto období šlo o významné hospodářské středisko Moravy, a honosilo se titulem Srdce Slovácka. A tuto pozici si zachovalo, i přes to, že se vedle něj rozvíjel dynamický Zlín, dosud nepřiliš známé zemědělské město, které čekaly během první republiky nepředstavitelné změny.

V Uherském Hradišti fungovalo několik peněžních ústavů, prvním z nich byla Řemeslnická záložna, založena v roce 1865. Během meziválečného období se jejich počet ještě zvýšil, a všechny zdárně přečkali krizi na přelomu 20. a 30. let.

Město si od druhé poloviny 19. století až do první poloviny 20. století zachovalo svůj zemědělsko-potravinářský ráz. Významnou plodinou, která se na okolních polích pěstovala, byla cukrová řepa. Uherské Hradiště mělo několik cukrovarů, z nichž největší patřil bratrům Mayům ve Starém Městě.¹²² Vedle toho se zde rozvíjelo i pivovarnictví, a také další potravinářské podniky. Největším z pivovarů byl Jarošovský, který měl po celém Slovácku několik menších závodů. Pivovarnictví však v průběhu 20. let téměř zaniklo. Dva pivovary vyhořely, a třetí zanikl během hospodářské krize. Vedle něj také zanikla sýrárna Aloise Grosttlicha. Ostatní potravinářské firmy krizi ustály.

Mimo potravinářství se ve městě nacházelo několik cihelen a dřevozpracujících podniků. Se strojírenským průmyslem však byly až do začátku první světové války obtížné, a plně se mohl začít rozvíjet až po jejím konci. I potom ale neměl příliš velké zastoupení na trhu.

Největším průmyslovým střediskem byla parní pila Aloise Jaroše, zabývající se zpracováním dřeva, a závod Morgensterna, který vyvážel do ciziny nábytek. Do hospodářského života města zasáhly důležitě první tiskárna, několik stavebních podniků, a firma vyrábějící bílou elektroniku.¹²³ Dále však převládal potravinářský průmysl, a jeho dominance se během mezidobí dvou válek nezměnila.

Město zaznamenalo během krize odliv obyvatelstva do zahraničí, především do USA, Argentiny a Sovětského svazu. Mezi jedinci, kteří odešli štěstí hledat do sovětského Ruska, byl i Jan Macenauer, dlouhodobý člen místní KSČ, první komunistický předák na radnici, a předseda okresního sdružení strany. Nezaměstnanost se snížila vedle stavby kasáren i stavbou Bařova kanálu a přípravou Výstavy Slovácka v roce 1937.¹²⁴

¹²² ČOUPEK, Jiří. Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007., s. 245

¹²³ Tamtéž, s. 251

¹²⁴ Tamtéž, s. 289

Po krizi k velkému rozvoji průmyslu nedošlo, s výjimkou vybudování letištních závodů Škoda v roce 1936. Šlo o reakci na ohrožení ze strany nacistického Německa. Důvod zbudování těchto podniků byl pro jejich vzdálenost od nepřátelských hranic. Vedle továrny také vzniklo letiště pro testování vojenských letounů, ze kterého se poté stalo civilní letiště v Kunovicích.¹²⁵

Ve městě se nacházelo v roce 1921 5682 obyvatel, a v roce 1930 6 082. Nejde tedy o nijak rapidní přírůstek, město se co do počtu obyvatelstva rozvíjelo jen velmi opatrně. Češi tvořili ve městě většinu, a vedle z nich zde žili Němci a židé.

K německé národnosti se přihlásilo v roce 1921 pouze 157 občanů města, zatímco k židovské 351. Při následujícím sčítáním se to však změnilo, a Němců zde bylo 213, zatímco židů pouze 234. Čechů zde mimochodem bylo nejprve 5105, a poté 5583.¹²⁶ Jinak byli židé docela důležitou menšinou ve městě, s vlastní židovskou náboženskou obcí ŽNO Uherské Hradiště.

Nejvyššího počtu obyvatel dosáhlo město ke konci třicátých let, kdy se jeho počet vyšplhal na 7 680.¹²⁷

Naneštěstí pro Hradiště šlo o město, které se do sebe velmi uzavřelo, a jehož hlavní oporou byla jakási živnostensko-úřednická koalice. V roce 1921 se konečně po městě rozšířilo veřejné osvětlení. Město také vypracovala gravitační vodovod, který byl do chodu uveden v roce 1932¹²⁸

Z architektonického hlediska se rozvíjely především sféry obchodní, úřednická a školská.¹²⁹ Pokud se týče průmyslu, šlo především o továrny pro několik málo nepotravinářských firem, působících ve městě. Pokud se týče budov veřejně prospěšných, šlo například o Národní banku z roku 1926, dále živnostenská škola Tomáše Bati od architekta Vladimíra Karfíka. K dalším důležitým budovám patřila zemská nemocnice, mateřská škola a kasárny Přemysla Otakara II., jejichž stavba nakonec město stála téměř 30 milionů Kč.

Z obytných domů vzniklo na Moravním nábřeží šest bytových domů, a v roce 1925, v reakci na bytovou krizi nouzové byty ve Štefánikově ulici. Snahy rozšířit a urbanisticky usměrnit město poté, co počet obyvatel přesáhl únosnou hranici, se musel posunout až na období po 2. světové válce.¹³⁰

¹²⁵ Tamtéž, s. 254

¹²⁶ Tamtéž, s. 392

¹²⁷ Tamtéž, s. 218

¹²⁸ Tamtéž, s. 249-250

¹²⁹ Tamtéž, s. 215

¹³⁰ Tamtéž

Konečně po administrativní stránce se město projevovalo velmi důležitě. Po zániku žup v českých zemích a jejich náhradou za kraje, Uherské Hradiště se stalo centrem uherskohradištského kraje.

3.2 Zlín v období první republiky

Město Zlín si v průběhu první republiky prošlo radikálními změnami, které ovšem započaly už před vznikem Československého státu. Z malé obce se nestalo pulzující středisko východní Moravy přes noc.

Poválečný Zlín musel nejprve překonat nezaměstnanost, která přišla s koncem války. Obuvnické podniky totiž vyráběly skoro celou válku jen pro armádu, a po podepsání míru došlo k výraznému snížení výroby. I přesto vzniklo několik nových, menších obuvnických podniků, a jedna gumárna.¹³¹ Poválečná krize přispěla k větší popularitě levicových stran, a tak v prvních volbách získala ČSDSD většinu míst na radnici. Po vzniku KSČ se sociální demokraté na zastupitelstvu přestoupili ke komunistům. Zlín musel čelit dvěma živelním pohromám – povodním v roce 1919, a požáru radnice roku 1921, se kterými se našťastí dokázalo vyrovnat. Vše se ale změnilo s nástupem Tomáše Baťa na křeslo radnice. Podnikatel, jehož koncern už v této době patřil k největším a nejvýnosnějším v ČSR, si Zlín přizpůsobil k svému obrazu, a vytvořil tak typ města, který v té době na území českých zemí ještě dosud neexistoval – firemní městečko. Není pochyby, že se v tomto ohledu nechal inspirovat Spojenými státy americkými, kde před válkou pobýval, a kde navštívil několik osad, založených na tomto principu.

Tomáš Baťa dodával do Zlína nejpokročilejší technologii, která mu pomáhala urychlit masovou výrobu levných bot, což se ale vůbec nepodepsalo na jejich vysoké kvalitě. Pro Baťu k tomu hrála ještě jedna dobrá veličina. V meziválečném Zlíně se výrazně zvýšil počet pracovně schopného obyvatelstva.¹³² To do města migrovalo především z důvodů nové, dobře placené práce v závodech. Tito příchozí ovšem museli někde bydlet, a tak vznikaly domky, internáty, a další ubytovací střediska, ve kterých mohli bydlet.

Migranti, kteří do Zlína dorazili, se skutečně ve většině případů stali součástí obuvnického impéria (86 % z migrantů, kteří se během prvního roku krize 1930 začalo působit ve městě).¹³³ Většina tohoto obyvatelstva byli muži, ale i ženy se zapojovaly do pracovního života. Zlín

¹³¹ POKLUDA, Zdeněk. Sedm století zlínských dějin. 1. vyd. Zlín: Klub novinářů: Zlínské tiskárny, 1991, s. 77

¹³² ŠEVČEK, Ondřej. Zrození Baťovy průmyslové metropole: továrna, městský prostor a společnost ve Zlíně v letech 1900-1938. Vyd. 1. České Budějovice: Ostrava: Veduta; Ostravská univerzita, 2009, s. 295

¹³³ Tamtéž, s. 278

později začal kontrolovat, kdo může a nesmí ve Zlíně bydlet. Nelegální pobyt ve městě byl trestným činem, za který dopadenému hrozilo několikadenní vězení a pokuta.

Tato velikost znamenala, že firma naprosto dominovala městu v mnoha ohledech, nejen, pokud se týče zaměstnanectva. Většina práceschopného mužského obyvatelstva byla naprosto závislá na Baťovi, a svém zaměstnání u něj. Podnikatel to věděl, a snažil se svým zaměstnancům zajistit co nejvíce potřebného. Kromě již zmíněných ubytovacích zařízení šlo také o nemocnici, zařízení zdravotní a sociální péče při závodech. Zřizoval učiliště, ve kterých vychovával budoucí zaměstnance podniku. Pro děti zřizoval školy, ve kterých se zaváděly nové vyučující metody. Aby do města proudili turisté, vyrostl v něm obchodní dům, kino, hotel a umělecká galerie. Přibylo i více míst, kde mohli občané strávit aktivně svůj volný čas, nejprve stadion u elektrárny, pak koupaliště a poté druhý stadion Letná. Jako starosta města zařídil novou kanalizaci, změnil osvětlení, vybudoval chodníky a silnice, ale také rozšiřoval svou továrnu. Počet budov se ze tří z roku 1923 navýšil na 30 v roce 1927, ke kterým bylo přidáno do roku 1931 ještě devět dalších.¹³⁴ Obuvnictví ovšem nebylo jedinou součástí konglomerátu Baťa. Postupně k němu také přibylo zpracování kůže a výroba strojů.¹³⁵

Zlín ovšem rostl i do rozlohy, hlavně kvůli Baťovým snahám získat více pozemků pro svůj podnik a parcely pro vybudování nových ubytoven. Ty většinou získal odkoupením od místního velkostatkáře Štefana Haupta. Výstava města probíhala kvapným tempem, a nezastavila se až do konce 30. let na základě moderních urbanistických koncepcí.¹³⁶ protože si ve 30. letech začal přivlastňovat malé okolní vesnice, které začlenil do města. Nevíce se to projevilo v roce 1938, kdy rozhodnutím pěti obcí vznikl tzv. Velký Zlín. To už měl Zlín více než 44 000 obyvatel, a stal se jedním z největších měst na východní Moravě. S počtem obyvatel rostl i počet živností, který se v období 1923 a 1927 zdvojnásobil.¹³⁷

Ve Zlíně byl v roce 1923 zřízen okresní soud, protože ovšem okres Zlín dosud neexistoval, spadal pod Uherské Hradiště. Kromě toho čekala město ve 30. let ještě jedna důležitá administrativní změna. Díky růstu města do rozlohy i počtu obyvatel se začal projednávat návrh o zřízení samostatného okresu. Po namáhavých jednáních došlo nakonec k souhlasu, a 1. května 1935 byl zřízen okres Zlín.

¹³⁴ POKLUDA, Zdeněk, s. 81

¹³⁵ ŠEVČEK, Ondřej, s. 319

¹³⁶ POKLUDA, Zdeněk, s. 95

¹³⁷ Tamtéž, s. 90

4. Volby v Uherském Hradišti

4.1 Volby do obecního zastupitelstva v roce 1919

První volby do obecních zastupitelstev po válce se účastnily v Uherském Hradišti tyto strany: ČSNS, ČSL, ČSDSD, ČND, ČŽOŽS, RSZML, blok několika menších židovských stran, a demokratická strana práce, což bylo občanské sdružení, které se už v následujících volbách neobjevilo. Byly vypsané novou československou vládou na 15. června 1919.

Důležitým prvkem těchto voleb bylo sjednocení národních demokratů, agrárníků a živnostníků, čímž získaly ve volbách značnou převahu na lidovci a levicovými stranami.

Kromě pravicových stran došlo také ke sjednocení kandidátky židovských stran. Na rozdíl od pravicových stran šlo o mnohem menší strany, které se tímto snažili rozhodovat o životě ve městě, a získat nějakou oporu pro svou obec. Židé, kteří tvořili ve městě důležitou menšinu, se pokoušeli vstoupit do politického života už před vznikem samotného Československa.

Před volbami došlo k napadení současného starosty Františka Beneše lidovci, kteří ho obvinili, že se svým členstvím v Sokole snaží tuto nepolitickou tělovýchovnou jednotu ovlivnit. Na to musel vystoupit místní náčelník a prohlásit, že si nepřeje, aby se myšlenky Sokola používaly jako zbraň proti jiným stranám.

Tab. č. 1.: Výsledky voleb do obecního zastupitelstva v roce 1919 v Uherském Hradišti¹³⁸

Strana	Počet hlasů	Počet mandátů na radnici
Blok pravicových stran	1541	21
ČSL	246	3
Pokroková strana	205	3
ČSDSD	178	3
ČSNS	155	2
Demokratická strana práce	97	1
Židovské strany	242	3
celkem	2664	36

Později také sociální demokraté zaznamenali značný úspěch při volbách do Národního shromáždění, kdy získali v Uherském Hradišti 379 hlasů.¹³⁹ Zajímavé je pozorovat, ve kterých částech města získaly jednotlivé strany nejvíce hlasů. Ve Věskách to byla strana lidová,

¹³⁸ SOkA Uherské Hradiště, Kronika města 1, kart. 1., inv. č. 1., čas. rozsah 1900-1934, s. 210

¹³⁹ ČOUPEK, Jiří, s. 385

v Míkovovicích pak strana agrární, a sociální demokraté tak vyhráli v Jarošově, Mařaticích a Sadech.¹⁴⁰

Starostou byl zvolen na radnici František Beneš, poprvé v období Československa, ale už po třetí od svého prvního zvolení z roku 1912. Nad volbou dohlížel Josef Janušík, pozdější okresní hejtman ve Zlíně. K volbě došlo 3. července, a účastnilo se jí 34 členů zastupitelstva, a 2 náhradníci. Schůzi předsedal Josef Bartocha, jako nejstarší člen rady. Každá ze stran mohla učinit návrh na nového náměstka, ale žádná z nich tak neučinila. Pak se přešlo k samotné volbě starosty, kterým byl znovuzvolen František Beneš.

Potvrzení o zvolení starosty muselo být učiněno vládou na schůzi ministerské rady, což se také stalo brzy po zaslání prosby o toto potvrzení. Náměstkové byli zvoleni 2. září, a stali se jimi Rudolf Starý za živnostníky, a František Berger za sociální demokraty. Oba byli navrženi samotným Benešem.¹⁴¹

4.3 Volby do Národního shromáždění v roce 1920

Volby do poslanecké sněmovny byly vyhlášeny na 18. dubna a do senátu na 25. dubna. Ještě před jejich uskutečněním byly v kanceláři městské rady vyloženy volební seznamy, na nichž byla uvedena jména kandidátů, a které si mohli přijít voliči prohlédnout.

Tyto volby se projeví celorepublikovou dominancí sociální demokracie, která získala ve volbách většinu mandátů v NS ČSR, následovaná agrární stranou. Na Uherskohradištsku tomu ovšem bylo úplně jinak.

Tab. č. 2. Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v Uherském Hradišti v roce 1925¹⁴²

Strana	Počet hlasů
ČND	697
ČSDSD	679
ČSL	564
ČŽOSŽ	424
ČSNS	287
RSZML	77
	2 728

¹⁴⁰ Kronika města, s. 287

¹⁴¹ SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3., Volby do městského výboru a zastupitelstva, kart. 492., in. č. 795, č. r. 1900-1928, f. 152

¹⁴² NEKUDA, Vladimír. Uherskohradištsko. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1982. Vlastivěda moravská, s. 272

I přes vítězství ČND v Uherském Hradišti získali mandáty lidovci a sociální demokraté po dvou mandátech a maloročníci jeden. Zbývající tři místa, které měly připadnout Uherskohradištsku, byly rozděleny až v rámci druhého skrutinia.

Tab. č. 3. Výsledky voleb do Senátu z roku 1925 v Uherském Hradišti¹⁴³

Strana	Počet hlasů
ČSL	547
ČND	514
ČSDSD	374
ČŽOSŽ	295
ČSNS	216
RSZML	25
	1971

4.2 Volby do obecního zastupitelstva v roce 1923

Volby roku 1923 byly vypsaný 23. srpna¹⁴⁴, konaly se ale až za měsíc, 16. září. Volbám opět dominovala ČND, které se podařilo uhájit většinu křesel na radnici, včetně křesla starostova.

Tab. č. 4. Výsledky voleb do obecního zastupitelstva v roce 1919 v Uherském Hradišti

Strana	Počet hlasů	Mandáty
ČND	956	12
ČSL	556	7
ČŽSOŽ	296	4
ČSNS	237	3
KSC	218	3
Blok židovských stran	206	3
ČSDSD	137	2
RSZML	113	1
Blok německých stran	90	1
	2794	36

František Beneš se před konáním voleb pokusil sestavit volební kandidátku se všemi stranami, které byly v té době ve vládě (ČSL, ČŽOSŽ...), ale každá strana nakonec kandidovala za sebe,

¹⁴³ Kronika města 1, s. 225

¹⁴⁴ Volby do městského výboru a zastupitelstva kart. 493., f. 133

bez jakýchkoliv koalic. Naštěstí pro ČND byly volby vítěznými, ale v porovnání s předchozími volbami si pohoršili.

Při volbě starosty se utvořily dvě skupiny. Do prvního se dostali členové živnostenské strany, národních demokratů a židů, ostatní strany, levicově smýšlející, pak do druhého. I přes jasnou převahu byl Beneš zvolen jen těsně 19 proti 17 hlasům. Levice se snažila zbrzdit volbu a navrhnout vlastní kandidáty. Když se to nepodařilo, vhodili do schránky bílý lístek.¹⁴⁵ Na radnici se vedle socialistů dostal i první komunista, Jan Macenauer.

V těchto volbách si strany začaly tisknout své plakáty, kterými propagovali svou stranu. Tisknuly si je samy, většinou za pomoci místní tiskárny ve městě. V případě vyhlášek, používaných ke zveřejnění výsledků voleb, nebo hlasovacích seznamů, se ovšem muselo město obrátit na Státní tiskárnu v Praze.¹⁴⁶ Vyhlášení o konání voleb si mohlo tisknout v městské tiskárně Karla Novotného.¹⁴⁷

Před volbami byly na veřejných místech rozloženy kandidátní listiny, na které se mohli voliči přijít podívat, aniž by je pozměňovali. Seznamy se jmény budoucích potenciálních členů městské rady byly k nahlédnutí několik týdnů před volbami.

K volbám bylo také nutné získat zapisovatele, jejichž úkolem bylo dohlížet na správnost voleb. Tito jedinci byli voleni městskou radou. Ve volbách v roce 1923 byli vybráni pánové Sháněl, Zaorálka, Jelínek a Dvorský. Každý z těchto zapisovatelů měl při sobě ustanoveného zřízence, např. Shánělovi byl přidělen zřízenec Uherek. Do každé volební místnosti byli umístěni po jednom. Voliči mohli volit ve čtyřech volební místnostech.¹⁴⁸ Zřízenci měli fungovat jako dozor nad zvolenými zapisovateli, aby vykonávali svou činnost.

Každá ze stran, která kandidovala ve volbách, měla právo mít ve volebních místnostech zástupce své strany, který tvořil volební komisi. Kromě toho měla každá strana svého zmocněnce, kterému byl poslán před volbami seznam lidí, kteří seděli v komisích na jednotlivých okrscích. U každé strany to bylo po dvou členech na jednom ze čtyř volebních okresů, přičemž první splýval s pozicí ústřední komise na radnici.¹⁴⁹

Koho si jednotlivé strany zvolili do volebních komisí si musely rozhodnout samy a své kandidáty pak poslat Zemské správě politické v Brně,¹⁵⁰ která jim následně vybraného zřízence

¹⁴⁵ ČOUPEK, Jiří, s. 403

¹⁴⁶ Volby do městského výboru a zastupitelstva, kart. 493, f. 25

¹⁴⁷ Tamtéž, f. 30

¹⁴⁸ Tamtéž, f. 67

¹⁴⁹ Tamtéž, f. 70–76

¹⁵⁰ Tamtéž, f. 91–103

schválila a obratem odpověděla. Není známo, že by byl nějaký zřízenec zemskou správou zamítnut.

Za přípravy a doručování volebních legitimací a hlasovacích lístků se vyplácel oficiantům a zřízencům při volební komisi městský důchod od 20 do 100 Kč.¹⁵¹

V době první republiky bylo také možné volební právo ztratit, stejně, jako se mohlo stát za rakouského císařství. V Uherském Hradišti se to například stalo tohoto roku Petru Hrňovi, který měl dle opisu trestního listu mařit soudně nařízenou exekuci. Za to byl odsouzen ke 14 dnům těžkého žaláře zostřeného jedním postem.¹⁵² Do kolonky výrok o ztrátě politických práv mu byla zavedena ztráta práva volebního.¹⁵³ Dle podaného lístku po spáchání trestného činu trvá ztráta volebního práva jeden rok po odpykání trestu (tedy od 18. srpna 1923, do 18. srpna 1924, když svůj trest nastoupil 4. srpna).¹⁵⁴ Ke ztrátě volebního práva je ještě nutné doplnit, že i když byl odsouzenému udělen pardon prezidentem, a i pokud do stanovené lhůty nespáchal jiný trestný čin, pořád ještě nemohl volit, dokud se do lhůty stanové soudem neosvědčil.¹⁵⁵ To se stalo i v případě výše jmenovaného Petra Hrňy, který požádal o milost prezidenta republiky, a bylo mu vyhověno.

4.4 Volby do Národního shromáždění v roce 1925

Hlavní změnu zaznamenaly vstupem komunistů a místní pobočkou ČSP do voleb. Schůzovalo se, diskutovalo, strany se snažily získat co nejvíce voličů. Do města přijeli například Volby se tohoto roku konaly ve stejný den do obou komor Národního shromáždění, 16. listopadu.

¹⁵¹ Tamtéž, f. 82

¹⁵² Posty se rozuměl půst

¹⁵³ Tamtéž, f. 125

¹⁵⁴ Tamtéž, f. 126

¹⁵⁵ Tamtéž, f. 143

Tab. č. 5. Výsledky voleb do Národního shromáždění v Uherském Hradišti 1925¹⁵⁶

Strana	Počet hlasů do PS NS ČSR	Počet hlasů do S NS ČSR
ČSL	616	590
ČND	478	399
ČSP	427	356
ČŽOSŽ	404	346
ČSNS	246	209
KSČ	202	166
Blok žid. stran	181	0
ČSDSD	115	130
Blok něm. stran	72	38 ¹⁵⁷
ČSSAK ¹⁵⁸	0	4
	2 741	2 238

Volby vyhráli opět lidovci, následováni národními demokraty. ČSP zaznamenala v Uherském Hradišti a na Moravě celkově dobrý zisk hlasů, ale nestačilo jí to ke vstupu do NS. Kuriozitou byla nedávno vzniklá odnož malorolnické strany, založená Karlem Práškem, která u voleb propadla ještě hůř než strana práce.

4.5 Volby do obecního zastupitelstva roku 1928

Volby tohoto roku proběhly 25. března.¹⁵⁹ Starostou města se opět stal František Beneš. Vedle něj na radnici zasedl také nově Bohuslav Grebeníček, Emil Tománek, Anna Harabesová, jediná žena, která se během první republiky dostala do obecního zastupitelstva, a Benešův spolustraník Metoděj Garlík

Pokud se týče těchto voleb, pak došlo k velkému zklamání nejen na straně komunistické, ale i NSP. Pro svůj nezájem a neschopnost upoutat inteligenci na svou stranu získala během těchto voleb pouze tři mandáty, a byla nucena se spojit se sociálními demokraty. Ještě předtím ale vstoupila do bloku s Československou stranou práce.

¹⁵⁶ Kronika města 1., s. 274

¹⁵⁷ němečtí sociální demokraté (21) a křesťanští socialisté (17), Kronika města Uherské Hradiště 1., s. 274

¹⁵⁸ Československá strana agrární a konzervativní (MALÍŘ, Jiří, s. 580)

¹⁵⁹ Tamtéž

Tab. 6: Výsledky obecních voleb v Uherském Hradišti v roce 1928

Strana	Počet hlasů	Počet mandátů
ČND	873	11
ČSL	577	7
ČŽOSŽ	313	4
ČSP s ČP	238	3
Blok žid. stran	221	3
ČSDSD	201	2
ČSNS	189	2
KSC	134	2
RSZML	105	1
DDFP	84	1
Sportovci	53	0

V případě, že se volič nemohl z vážného zdravotního důvodu účastnit voleb, ale přesto chtěl volit, mohl si vybrat zástupce, který za něj vhodil do urny lístek. Jan Wallmann, který byl slepý na obě oči, poslal manželku Bertu Wallmannovou, která odvolila i za něj.¹⁶⁰

Zánik Československé strany pokrokové v Uherském Hradišti

Uherskohradištský politický život se změnil 26. dubna 1929. Tohoto dne byla večer o půl osmé valnou hromadou ČSP rozpuštěna místní organizace pokrokářů, a kvůli ní přišla městská rada o jednoho ze svých členů, úředníka Františka Suchého, a tři náhradníky, Josefa Mařáka, Karla Váně a Leopolda Schmidta. Na uvolněné místo Suchého nastoupil František Krupař, bývalý člen pokrokářů.¹⁶¹

K rozpuštění místní pokrokařské strany došlo v Grand Hotelu.¹⁶² Důvodem k tomu bylo rozpuštění její matiční strany v Brně, se kterou se krátce po jejím vzniku v roce 1925 spojila, a řídila se jejími kroky. Spojení uherskohradištských pokrokářů s brněnskými se jim nakonec stalo osudné, a spolu s ní skončil sen o znovuzavedení Masarykova realismu na československé politické scéně.

¹⁶⁰ Tamtéž, f. 180

¹⁶¹ Tamtéž, f. 134

¹⁶² Tamtéž, f. 158

4.6 Volby do Národního shromáždění v roce 1929

Do volebního ruchu se tohoto roku zapojilo i několik návštěv významných osobností československé politické scény. Do města přijel referovat například Jaroslav Stránský z Brna, který sem přišel na schůzi ČSNS. Sociální demokraté besedovali s poslancem Václavem Jašů, lidovci si pozvali do města Mořiče Hrubana. Na poslední schůzi národních demokratů vystoupil i starosta František Beneš.

Tab. č. 7. – Výsledky voleb do Národního shromáždění v roce 1929 v Uherském Hradišti¹⁶³

Strana	Počet hlasů do PS NS ČSR	Počet hlasů do S NS ČSR
č. 1. KSČ	91	80
č. 3. Německé souručenství	57	61
č. 4. Něm. soc. dem.	12	10
č. 5. Židé a Poláci	181	-
č. 6 Něm. nacionálové	0	3
č. 8 ČSNS	485	430
č. 10 ČSDSD	288	295
č. 12 Liga proti váz. koal.	33	-
č. 13 ČND	704	754
č. 14 ČSL	571	528
č. 15 RSZML	79	68
č. 16 ČŽOSŽ	404	343
č. 17 Něm. křest'. soc.	6	9
č. 18 Odpadlíci od ČSL	12	8
č. 19 Něm. nár. soc.	-	3
	2 923	2 592

4.7 Volby do obecního zastupitelstva v roce 1932

Volby se uskutečnily 22. května, ačkoliv se měly uskutečnit celostátně už předchozího roku. Podle městské kroniky to bylo poté, co se starostovi Metoději Garlíkovi nepodařilo uskutečnit dohodu stran, podle které by mohlo vzniknout nové zastupitelstvo bez konání voleb. Snažil se o tzv. obejítí voleb.

Podle zákona 123/1933 Sb. z. a n., hlavy čtvrté, § 27, lze volby do obecních zastupitelstev obejít v případě, že je podána pouze jedna kandidátka, nebo pokud několik stran navrhne přesně tolik kandidátů, kolik má být členů v zastupitelstvu. Pak místní komise, která sestavuje seznamy,

¹⁶³ Kronika města, s. 320

uzná tyto kandidáty jako nové městské zastupitele.¹⁶⁴ Problém ale je, že tento zákon byl schválen až rok po volbách v Uherském Hradišti. Takže to, o co se pokoušel Garlík (pravděpodobně v roce 1931, aby se volby přesunuly až na následující rok) bylo v této době nelegální, a jen proto, že ho žádná jiná strana neudala, nebyl potrestán.¹⁶⁵

Tab. č. 8. – Výsledky voleb do obecních zastupitelstev v roce 1932 v Uherském Hradišti¹⁶⁶

Strana	Počet hlasů	Počet mandátů
ČND	751	9
ČSL	605	7
ČŽOSŽ	497	6
ČSNS	265	3
Židé	201	2
ČSDSD	189	2
Pokroková strana	150	2
RSZML	109	1
Leopold Kovařík	79	1
Němci	63	1
Čuříkovci	10	-
	3 081	36

Starostou byl zvolen Metoděj Garlík, ale je volba se neobešla bez problémů. Napoprvé se volba nepodařila, protože nebyly odevzdány všechny hlasy.¹⁶⁷ Při řádném hlasování bylo odevzdáno 23 hlasů, 16 vyjádřilo podporu současnému starostovi, šest jich hlasovalo pro jiného kandidáta a jeden hlas se zdržel.¹⁶⁸ Za prvního zástupce starosty byl zvolen Miloslav Skácel. V tomto případě bylo odevzdáno 16 hlasů pro Skácela, sedm bílých a jeden pro Annu Harabesku, který byl předtím zvolena také jedním z kandidátů na starostu.¹⁶⁹ Jako 2. náměstek byl zvolen Antonín Keller,¹⁷⁰ kolik lístků ale hlasovalo pro něj se nezachovalo.

Zvolením obecního zastupitelstva ale došlo k velkému stěhování jedinců ze svých funkcí. V roce 1928 totiž proběhly volby do okresních zastupitelstev, které vznikly spolu se zemskými předchozího roku, když byly zrušeny župy a namísto toho zavedeny země, a v nich okresy. Do okresních zastupitelstev kandidovalo mnoho obyvatel z Uherského Hradiště, kteří v této době nebyli členy městských zastupitelstev. Takové případy nebyly v Uherském Hradišti výjimečné,

¹⁶⁴Vyhláška č. 123/1933 Sb., o úplném znění zákona, kterým se vydává řád volení v obcích republiky Československé. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-5-3]. Dostupné na adrese: www.aspi.cz.

¹⁶⁵ Kronika města, s. 365

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 366

¹⁶⁷ SOkA Archiv města Uherské Hradiště 3., Volby do městského výboru a zastupitelstva, inv. č. 795., kart. 494., čas. rozsah 1931, f. 1

¹⁶⁸ Tamtéž, f. 38e

¹⁶⁹ Tamtéž, f. 57

¹⁷⁰ Tamtéž, f. 58

a stalo se to například v případě Vojtěcha Skuly, který v okresních volbách získal post, ale ještě kandidoval i do městského zastupitelstva. Je velmi nepravděpodobné, že by se na toto místo dostal omylem. O kandidatuře byli jedinci informováni předem vedením strany, a bylo na nich, zdali ji přijmou nebo nikoliv. Pokud tak neudělali, přešla tato kandidatura na jiného člena strany. V případě Stancla tak můžeme spekulovat buď o neznalosti zákona, nebo o snaze nahromadit více postů. V každém případě se ale do městského zastupitelstva nedostal, a na jeho místo byl určen jiný člen sociálních demokratů.

Někdy tomu bylo poněkud jinak a jedinec se vzdal svého postavení např. ze zdravotních důvodů. Kolečko takovýchto nepříjemností se například roztočilo s odstoupením Eugena Skuly, notáře pracujícího v Uherském Hradišti. Šlo o válečného invalidu, kterému chyběla jedna ruka, a proto sám zažádal o oprostění z úřadu člena obecního zastupitelstva. Bylo mu pochopitelně vyhověno.¹⁷¹ Na jeho místo byl navrhnout Zemské správě v Brně Vladimír Jaroš, člen republikánů. Ten byl ovšem zvolen do okresní zastupitelské komise, takže musel svoji funkci v městském zastupitelstvu složit. Jeho strana okamžitě navrhla náhradu, profesora Norberta Hnátku. Ačkoliv městské zastupitelstvo tuto výměnu přijalo, bylo upozorněno okresním úřadem, že jmenování člena rady místní organizací dotyčné politické strany a jeho schválení městským zastupitelstvem postrádá jakéhokoliv podkladu zákona¹⁷². Je zajímavé, že to nechal zastupitelstvu okresní úřad projít, protože se dále nepíše o nějaké penalizaci nebo důtce, kterou by udělilo obecnímu zastupitelstvu.

Z městského zastupitelstva odstoupil také dobrovolně Josef Voda, bývalý člen KSČ. Zde došlo k nedorozumění; ačkoliv Voda ze strany vystoupil již v červnu 1929¹⁷³, v doplňujících volbách do obecního zastupitelstva byl umístěn na listinu, a následně dostal místo v městském zastupitelstvu. Proti tomuto rozhodnutí se dotyčný samozřejmě odvolal. Musel být pozván i Bohuslav Grebeníček, aby potvrdil řečená slova svého bývalého spolustraníka.

Tyto volby zaznamenaly celkově překvapivý počet jedinců, kteří brzy po svém zvolení do zastupitelstva přišli o své místo. Vedle Vody a členů okresních zastupitelstev to byli také sociální demokraté Alois Vítek a Leopold Kovařík. Oběma mužům hrozilo vyloučení ze strany, což by znamenalo zároveň ztrátu mandátů. O zbavení jejich členství se velmi zasazoval Ústřední výkonný výbor ČSDSD v Praze. Místní soudruzi se ale za Vítka a Kovaříka postavili, a za lháře, který o nich šíří pomluvy jako o nespolehlivých živlech označili okresního tajemníka Šmejkalu. Bohužel jim pomoc ze strany uherskohradištské pobočky nepomohla a oba, spolu s

¹⁷¹ Tamtéž, f. 81

¹⁷² Tamtéž, f. 72

¹⁷³ Tamtéž, f. 84

Petrem Hráčkem, který se jich veřejně zastal, byli vyloučeni ze strany a tím pádem i z obecního zastupitelstva.¹⁷⁴ Byli nahrazeni Antonínem Berkou a Františkem Tichopádem.

Každá strana předložila svou kandidátní listinu, na které nominovala určitý počet lidí, kteří měli být zvoleni podle nich do obecní rady. Tím, že se zapsali na kandidátní listinu stvrzovali, že se neobjeví na žádné další kandidátní listině. V čele každé této skupiny byl lídr, který nemusel odpovídat předsedovi strany.

4.8 Volby do Národního shromáždění v roce 1935

Probíhaly společně s volbami do okresů a zemských komisí, a tím je poněkud zastínily. Odehrály se 19. května 1935 a byly zaznamenány jako velmi rušné. Plakáty stran byly překrývány plakáty jiných stran. Krátce před volbami ve městě probíhalo několik schůzí, na kterých vystoupili opět Stránský a Jáša. Poprvé máme také zaznamenáno, kolik přišlo volit obou pohlaví – mužů volilo 1 329 a žen 1 937.

Tab. 9. – Volby do Národního shromáždění v roce 1935 v Uherském Hradišti¹⁷⁵

Strana	Počet hlasů do PS NS ČSR	Počet hlasů do S NS ČSR
1. RSMZL	128	121
2. ČSDSD	524	451
3. ČSNS	513	476
4. KSC	152	143
5. ČSL	593	522
6 Něm. soc. dem.	15	8
9. Něm. křes. dem.	7	20
10. ČŽOSŽ	699	592
11. Něm. a maď. kř. s.	0	5
12. SdP	39	38
13. NOF	80	69
16. Národní sjednocení	495	450
	3245	2897

Z Uherského Hradiště se dostali do NS hned v prvním kole Josef Vičánek za lidovce a Štěpán Habarta za živnostníky ve druhém.

¹⁷⁴ Tamtéž, f. 94

¹⁷⁵ SOKA Uherské Hradiště, Kronika města 2., kart. 2., inv. č. 2., čas. rozsah 1933-1949, s. 60

4.9 Volby do obecního zastupitelstva roku 1938

Tyto volby proběhly v celostátním měřítku 29. května, 15. června a 22. června. V Uherském Hradišti ovšem k volbám vůbec nedošlo.¹⁷⁶ Vzhledem k tomu, že se v minulých volbách pokoušel Garlík domluvit s kandidáty o sestavení listiny kandidátů, kteří by mohli zastupovat město, je zřejmé, že se o to pokusil tyto volby znovu. Tohoto roku se mu to podařilo, a seznamy s domluvenými kandidáty byly vystaveny na městském úřadě od 15. června do 22. června. Neměly ovšem žádný praktický význam, protože se do nich mohli občané města jen podívat, a nemohli podle nich volit.

Proč došlo k takovému náhlému sepnutí všech politických stran a směrů na radnici není jasné, ale s největší pravděpodobností to bylo kvůli krizi, kterou si předmnichovské Československo procházelo. Jedním z indikátorů tohoto semknutí je i protestní pochod, pořádaný ČND, ČSDSD, KSC a ČSNS na obranu republiky, který se odehrál v červnu 1938.

5. Volby ve Zlíně

5.1 Volby do obecních zastupitelstev v roce 1919

První volby do obecního zastupitelstva proběhly 28. června 1919. Dominovala jim ČSDSD, které se podařilo získat přes 40 % hlasů, a získali tak většinu mandátů na radnici, včetně křesla starosty, na které usedl vedoucí kandidátky František Novák.

Tab. č. 10 – Výsledky voleb do obecního zastupitelstva v roce 1919 ve Zlíně¹⁷⁷

Strana	Počet hlasů	Mandáty
ČSDSD	794	12
ČSNS	371	6
ČSL	369	5
Strana pokroková ¹⁷⁸	253	4
ČŽOSŽ	181	3
	1968	30

¹⁷⁶ ČOUPEK, Jiří, s. 287

¹⁷⁷ POKLUDA, Zdeněk, s. 77

¹⁷⁸ Ve skutečnosti to byli členové národní demokracie a moravské strany pokrokové, kteří se spojili do bloku, který nesl jméno po straně pokrokové, a nikoliv národně demokratické

Krátce po volbách došlo ovšem k převratu sil ve zlínské pobočce sociální demokracie, a naprosto se změnilo rozložení stran v městském zastupitelstvu. Všichni členové ČSDSD, zasedající v městském představenstvu, se připojili v roce 1921 k nedávno vzniklým komunistům, čímž eliminovali jakoukoliv přítomnost sociální demokracie na zlínské radnici. Socialistická, a následně komunistická rada nebyla příliš nakloněná Baťovým snahám o rozšíření svého velkopodniku, a jako kapitalista byl viděn jako úhlavní nepřítel. Kromě zákazu rozšíření budov také nepovolili Baťovi tiskařskou koncesi, která by byla výhradně pro potřeby závodu. Není pochyby o tom, že nepřátelství radnice k rozvoji Baťova koncernu přispělo k vytvoření jeho vlastní politické strany, kterou chtěl vyzvat tehdejší městské zastupitelstvo k boji o vládu nad Zlínem.

5.2 Volby do obecního zastupitelstva ve Zlíně v roce 1923

5.2.1 Vznik Zaměstnanců firmy Baťa

Ve Zlíně dochází v roce 1922 ke klíčové změně, která natrvalo změnila její veřejnou scénu. Do místního politického života vstupuje Tomáš Baťa se svou stranou.

Nikdy ji ovšem jako stranu nenazývá, a namísto toho používá název Zaměstnanci firmy Baťa. Z jeho pohledu to vypadá spíše jako sdružení občanů než jako politická strana, ale jde jen o zdání. Baťa to se svou kandidaturou na starostu a svým politickým spolkem myslel vážně.

Odmítl se připojit k některé z tehdejších politických stran. Podle jeho názoru žádná neodpovídala jeho představám, ačkoliv se o něm tvrdilo, že je lidovec.¹⁷⁹

Vystupuje jako přítel lidu, jako člověk, se kterým si může obyvatel města přijít podiskutovat o současné situaci města. I přes své bohatství a úspěchy v podnikání působil velmi lidově.

Sázal ale i na klasické sliby, a mezi jeho nejznámější reklamu na novou stranu ve Zlíně byl plakát s pěstí, drtící slovo dražota.¹⁸⁰ Dokázal upoutat pozornost, a přesvědčit své zaměstnance o důležitosti politické změny ve městě. Zajímavý byl i jeho styl, řeč, a především a hlas, který zapisovatel Rudolf Fejfuša popsal jako pevného jarosti, elánu a hrdého sebevědomí.¹⁸¹

¹⁷⁹ Šlo ovšem o omyl, ke kterému došlo v roce 1928. Baťa byl jmenován v zemském sněmu odborníkem, ale tito jedinci museli mít příslušnost u některé strany. Protože se ale několikrát stalo, že on a podobní jedinci nebyli členy žádné, byli jim přiděleni, což ale neznamenalo členství v nich. Baťu přidělili ČSL (HODÁČ, František Xaver a HERMAN, Jan a POKLUDA, Zdeněk. Tomáš Baťa: život a práce hospodářského buditele. 1. vydání. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2015. 322)

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 323

¹⁸¹ Tamtéž, s. 324

Jeho proslovy byly také překvapivě klidné, zatímco u některých ostatních vystoupení docházelo k výtržnostem anebo pokusům řečníka utišit. Baťa také využívá při své propagaci novin. Hlavní tiskovinou byly v tomto případě noviny Sdělení zaměstnancům firmy T. a A. Baťa, které vycházely týdně v několika vydáních.¹⁸²

Hlavní kritikou Baťova spolku vůči radnici bylo špatné hospodaření města. Tuto kritiku jeho strana používala i ve 30. letech, když poukazovala na to, že se Zlín za starostování Bati nezadlužil u žádného věřitele, a že všechny výdaje na kanalizaci, veřejné cesty, a studny byly uhrazeny firmou, a nikoliv z pokladny města. Baťa také sliboval, že všechny smlouvy, které uzavře město s firmou, budou uveřejněny v tisku. Ve svém programu zavázal za zřízení střídavého proudu, který bude distribuován do domácnosti za výhodnější ceny než v ostatních obcích.¹⁸³

5.3.2 Volby do obecního zastupitelstva

Baťovi šlo především o křeslo starosty. Bez něj neměly volby žádná smysl. Svou kandidátku propagoval, jak jen mohl.

Volby se odehrály 11. září a 16. září 1923. Největšími favority byla dosavadní KSČ, a Baťovi zaměstnanci. Komunisté, pravděpodobně nejisti si svou pozicí, se rozhodli, že spojí kandidátku se sociálními demokraty, od kterých se před dvěma roky odtrhli, a vyřadili je z křesel na radnici.

Tab. 11: Počet kandidátů do zastupitelských voleb ve volbách do zlínského zastupitelstva v roce 1923¹⁸⁴

Strana	Počet kandidátů na místa na radnici
Spojená kandidátka ČSDSD a KSČ	53
Zaměstnanci firmy Baťa	45
ČSL	14
ČŽOSŽ	14

Volilo se ve třech volebních místnostech, nacházejících se v různých částech města

1. volební místnost – soudní budova
2. volební místnost – velký sál Občanské záložny na náměstí
3. volební místnost – tělocvična měšťanské školy chlapecké

¹⁸² Tamtéž

¹⁸³ Tamtéž, s. 335

¹⁸⁴ SOkA Zlín, Volební a reklamační komise, kart. 472., inv. č. 613, čas. rozsah 1925–1936, f. 305

Zlín měl o jednu volební místnost méně než Uherské Hradiště. Jinak zde ale bylo všechno stejné.

Bylo odevzdáno 2 337 platných hlasů. Po sečtení bylo jasné – nový Baťův spolek získal ve volbách nadpoloviční většinu, a porazil současné vedení radnice.

Tab. č. 12. – Výsledky voleb do obecního zastupitelstva ve Zlíně v roce 1923

Politická strana	Zisk hlasů	Zisk mandátů
Zaměstnanci firmy Baťa	1322	17
KSČ	454	6
ČSDSD	216	3
ČSL	188	2
ČŽOSŽ	157	2

I když získal Baťa 17 mandátů, ostatní strany se postavily v zastupitelstvu do opozice. Místo starosty tak uhájil jen těsně.

Tím začalo dlouhé období vlády Baťova spolku na zlínské radnici. Neměl to ale jednoduché, protože do opozice se proti němu postavili komunisté a sociální demokraté.

Proti výsledkům voleb podali stížnost komunisté, kteří si v ní stěžovali na dodatečná odstranění voličů z kandidátek, špatných zápisů voličů, ale tyto reklamace byly Zemským správním úřadem v Brně zamítnuty.¹⁸⁵

5.4 Volby do Národního shromáždění v roce 1925

Volby se odehrály za velmi rušné propagace všech místních stran. Baťovci do nich ovšem nezasahovali, protože se ustanovili jako strana, která chce zasahovat pouze do dění ve městě samotném, a nikoliv v celostátním měřítku.

Baťa ve svém časopise Sdělení podpořil obyvatele Zlína, aby šli volit, a kandidáty, aby nepřijímali úplatky.¹⁸⁶ V tiskovině je také podrobně popsáno, jak a kdo může volit. Pro volby byly zřízeny čtyři volební místnosti, podle čísel domů 1-815.

¹⁸⁵ Tamtéž, f. 324

¹⁸⁶ Sdělení zaměstnancům firmy T. a A. Baťa, 14.11.1925, roč. 8., č. 46., s. 2

Tab. č. 13. – – Počet hlasů odevzdaných během voleb do NS ve Zlíně v roce 1925¹⁸⁷

Strana	Počet hlasů do PS NS ČSR	Počet hlasů do S NS ČSR
5. ČSDSD	90	47
8. ČŽOSŽ	351	287
12. NSP	278	229
14. ČSSAK	7	0
15. KSČ	547	413
20. ČND	479	355
21. ČSNS	354	286
22. RSZML	40	45
26. ČSL	633	560
28. Blok žid. stran	21	2
	2800	2224

Ve Zlíně také kandidovali pod číslem 9. němečtí sociální demokraté, ale neobdrželi ve městě ani jednoho hlasu. Do voleb také kandidovala strana s číslem 27., ale její název není v novinách uveden.¹⁸⁸ Šlo o německé křesťanské socialisty, kteří ve Zlíně a okolních vesnicích neutvořili blok, podobně jako německé strany v Uherském Hradišti.

5.5 Volby do obecního zastupitelstva v roce 1927

Konaly se 16. října 1927. Provázel je vyhrocený boj komunistů a Baťovců. KSČ se usilovně snažila získat zpátky svou původní moc ve městě, spolu ČSDSD, se kterými se opět spojili k vytvoření společné kandidátky. Naproti tomu ČSL, ČSNS, a ČŽOSŽ podala společnou kandidátku se Zaměstnanci firmy Baťa,¹⁸⁹ čímž získali velký volební potenciál, proti kterému měl levicový blok mnohem menší šanci. Pět kandidátů, kteří původně zastupovali sociální demokraty, se svých nominací vzdalo.

Snaha komunistů a sociálních demokratů nakonec vyšla vniveč – obecní zastupitelstvo zůstalo v rukou zaměstnanců firmy Baťa.

¹⁸⁷ Sdělení zaměstnancům firmy T. a A. Baťa. 15.11.1925, roč. 8., č. 46a., s. 1

¹⁸⁸ Tamtéž

¹⁸⁹ Volební a reklamační komise, f. 378

Tab. 14: Výsledky voleb do obecního zastupitelstva v roce 1927 ve Zlíně¹⁹⁰

Strana	Počet hlasů	Počet mandátů na radnici
Bařovci	1 322	25
KSČ	454	2
ČŽOSŽ	216	1
ČSL	188	1
ČSNS	157	1
	2 337	30

KSČ a ČSDSD se proti němu, podobně jako v Uherském Hradišti, zvednou námitek. Rudolf Zdražil, člen družstva Svěpomoc, zaslal zemskému zastupitelstvu odvolání proti výsledkům voleb. Podle něj došlo k porušení volebního zákona, když nebyly volební místnost zřízeny podle stran a do volebního seznamu byli zaneseni občané, kteří neměli trvalého bydliště ve Zlíně. V prvním obvodu byli za plentu pouštěni voličové po dvou, ačkoliv na to byli upozorňováni jedním z referentů. Ve stížnosti se také psalo o výhrůžkách a šikaně ze strany zaměstnanců firmy Bařa. Jako příklad uváděl, že když se zaměstnanci koncernu dozvěděli, že jedna z jejich zaměstnankyň volila komunisty, dostali její nocležníci pokyn se od ní okamžitě odstěhovat.

Strana Bati také vyvěsila výhrůžný plakát, který měl odradit obyvatele od volby ČŽOSŽ, kteří byli měli na kandidátní listině číslo 6 – Kdo dnes bude volit šestky, může si ze Zlína zbalit (sic) své švestky.¹⁹¹ Všechny námítky ale byly zamítnuty, a prohlášeny jako neopodstatněné. Ani tohoto roku se sociální demokraté nedostali do obecního zastupitelstva.

5.6 Volby do národního shromáždění v roce 1929

Tab. č. 15. – Počet hlasů odevzdaných během voleb do NS ve Zlíně v roce 1929¹⁹²

Strana	Počet hlasů do PS NS ČSR	Počet hlasů do S NS ČSR
1. KSČ	478	384
8. ČSNS	2 348	286
10. ČSDSD	476	344
12. Liga proti váz. koalicím	170	0
13. ČND	1683	1 173
14. ČSL	1003	793
15. RSMZL	219	150
16. ČŽOSŽ	371	296
	6 748	3 426

¹⁹⁰ POKLUDA, Zdeněk, s. 95

¹⁹¹ Tamtéž, f. 348

¹⁹² Sdělení zaměstnancům firmy T. a A. Bařa. 28.10.1929, roč. 12, č.43a, s. 1

5.7 Volby do obecního zastupitelstva v roce 1931

Zlín si prošel zvýšením počtu obyvatel, a také rozšířením rozlohy města. Díky tomu došlo také k rozšíření počtu křesel na obecním zastupitelstvu, které byly navýšeny na 42. To mohlo činit dojem, že strany budou mít šanci na větší zisk mandátů, ale skutečnost byla jiná. Většina tohoto Do těchto voleb opět kandidovalo pět stran, stejných jako v minulých volbách do obecního shromáždění. Baťovci se opět spojili s lidovci, naproti tomu živnostníci, komunisté a sociální demokraté kandidovali za sebe. Baťa ve svých novinách Zlín nechával otisknout titulní stránku, na které poukazoval na všechny skvělé věci, které za svého starostování dokázal ve Zlíně vybudovat. Úspěchů bylo tolik, že se mu na titulní stranu nevešly, a musel v jejich výčtu pokračovat na druhé straně.¹⁹³ Žádný oslavný seznam svých úspěchů ale nepotřeboval.

Volby opět vyhráli Baťovci. Ve volbách získali 41 mandátů, a jediné jimi neobsazené místo získali lidovci.

Noviny Zlín to popisovaly jako naprostý volební šok, a uváděly příklad cizinců, kteří trnuli na tímto výsledkem.

Z tohoto volebního období se zachoval propagační pamflet firmy Baťa, který měl poukazovat na úspěchy jejich spolku během osmi let od nastoupení šéfa koncernu na místo starosty. Neopomněli si v něm zkritizovat předchozí starosty, sociálního demokrata Františka Štěpánka, a komunistu Františka Nováka. Z osobního pohledu však nešlo jen o kritiku jejich opozice. Tato kritika byla ovšem dost zaslepená, protože se žádný z nich už nevěnoval politické dráze.

ale i útok na konkurenty. Oba bývalí starostové měli totiž ve městě vlastní obuvnické podniky, které, ačkoliv nikdy nenabýly takového významu jako Baťa, mu pořád činili konkurenci, o kterou nestál. Sešitek byl sepsán Antonínem Cekotou¹⁹⁴, který v něm měl i svůj projev.

5.8 Volby do Národního shromáždění roku 1935

Volby do národního shromáždění byly provázeny velkou sérií přednášek, debat a schůzí všech československých stran kandidujících ve městě. Cyklus schůzí zahájila chaotická schůze zlínských sociálních demokratů, na které vystoupil spolustraníček Srba z Pardubic, a mnohé z následujících nebyly o nic lepší. Schůzi národních socialistů ve Želechovicích narušili komunisté, kteří byli ale zesměšněni přednášejícím hostem Kopečkem z Brna.¹⁹⁵ Pak tento

¹⁹³ Zlín: Sdělení zaměstnanců firmy Baťa, 25.9.1931, roč. 14., č. 39, s.1-2

¹⁹⁴ Antonín Cekota (1899-1995), redaktor firemního tisku, později stál v čele Sdělení – Zlín, jednoho z klíčových novinových prostředků Bati. Za povšimnutí stojí, že předešle pracoval u Františka Štěpánka (HODÁČ, František, s. 512).

¹⁹⁵ SOkA Zlín, Politické strany a organizace - kart. 497., in. č. 1125., č. r. - 1925-46, f. 72

řetěz schůzí, debat a přednášek, na kterých kandidáti do NS ČSR propagovali sebe a své strany pokračoval. Některé probíhaly v klidu, většinou ty odehrávající se v malých vesnicích, a poloprázdných sálech, jiné, většinou v samotném Zlíně, končily potyčkami mezi členy různých stran a policií. Například během setkání Národního sjednocení byli ze sálu vyhnáni komunisti Pastyřík¹⁹⁶, a poté se před budovou Záložny strhla hádka mezi členy Národního sjednocení a členem národních socialistů Zatloukalem, který jim strhl plakáty.

I přes ohromnou podporu, kterou ale fašizující spojení nacionalistických stran mělo, prohrálo.

Tab. č. 16. - Výsledky voleb do Národního shromáždění v roce 1935 ve Zlíně

Strany	Počet hlasů do PS NS ČSR	Počet hlasů do S NS ČSR
1. RSZML	598	328
2. ČSDSD	6633	1680
3. ČSNS	4900	3377
4. KSČ	417	237
5. ČSL	1488	1049
6. Něm. soc. dem.	57	34
8. Něm. agráři	0	7
9. Něm. křes. dem.	7	10
10. ČŽOSŽ	1174	891
11. Něm. a maď. kř. s.	0	18
12. SdP	16	21
13. NOF	155	102
16. Nár. sjedn.	2890	1819
	18335	9573

Volby na Zlínsku vyhrála ČSDSD, která o tom v povolební schůzi následně referovala, a poukazovala na charakter Jiřího Stříbrného jako na hlavního viníka neúspěchu jeho strany.¹⁹⁷

Vzhledem k tomu, že volby byly brány velmi vážně, ustanovila zlínská radnice zvláštní oddíl městské stráže, která měla dohlížet na zasílání kandidátních listin v den voleb, a také na pořádek ve volebních místnostech.

¹⁹⁶ tamtéž, f. 79

¹⁹⁷ Tamtéž, f. 118

5.9. Volby do obecního zastupitelstva 1938

Dotazníková kampaň města před volbami

Baťovci, kteří pocítovali pravděpodobně nejistotu z možné prohry, uspořádali velký průzkum, ve kterém se ptali obyvatel Zlína (pouze centrální části, nikoliv přilehlých obcí, které se později staly součástí velkého Zlína) co jim ve městě schází. I když volby do obecního zastupitelstva proběhly až v roce 1938, ptali se voličů už v roce 1933.

Každému právoplatnému voliči byl takový dotazník zaslán, a měli v něm vyjádřit své pocity, problémy a názory na tehdejší stav města. Na každý navracený dotazník pak odpovídal první náměstek Zlína¹⁹⁸

Uvádím několik příkladů, co Zlíňanům ve městě nevyhovovalo, nebo se naopak líbilo:

1. Josef Klinkovský žádal město o zřízení obchodní školy a okresního úřadu. Náměstek mu odpověděl, že se na zřízení okresního úřadu ve Zlíně usilovně pracuje, ale o škole ho neinformoval.¹⁹⁹
2. František Gazdož žádal město o zřízení meteorologické stanice, elektronických hodin, a plánu, podle kterého by se turisté mohli orientovat při procházení Zlína. Překvapivě se mu odpovědi nedostalo.²⁰⁰
3. Josef Jarcovják prosil město o zřízení gymnázia, na což mu bylo řečeno, že město tuto stavbu v nejbližší budoucnosti neplánuje.²⁰¹
4. V některých případech žádali obyvatelé města o práci. Například manželé Janotovi prosili, aby Alois dostal práci od Zlína na probíhající stavbě kanalizace, a po jejím dokončení mohl ve městě dále pracovat.²⁰² František Kozel si stěžoval, že „když budu na tu přehradu chodit, tož se ani pomaly neuživím při takovém výdělku tady cizí přejímáte a pro zdejšího tady již práce nemáte“.²⁰³ Na obě žádosti bylo odpovězeno, že se mají dostavit na městský úřad k účetnímu, který jim práci až bude možné, přidělí.²⁰⁴

¹⁹⁸ SOkA Zlín, Odpovědi voličů na předvolební dotazníkovou akci, karton 474, in. č. 618., fond 1228, rok 1933, f. 1

¹⁹⁹ Ve Zlíně v roce 1933 vznikla Obchodní akademie při firmě Baťa, a je tedy otázkou, jestli o ní žadatel věděl, nebo jestli chtěl vedle ní zřídit ještě jinou.

²⁰⁰ Odpovědi voličů na předvolební dotazníkovou akci, f. 1211

²⁰¹ Tamtéž, f. 918

²⁰² Tamtéž, folie 889

²⁰³ Tamtéž, folie 588

²⁰⁴ Tamtéž, folie 587

Vedle běžných žádostí, které se nejčastěji věnovali správám komunikace, kanalizace, nebo studní, vyskytovaly se i některé velmi zvláštní žádosti, které často nebylo možné splnit. František Abrahám z Mariánského náměstí požadoval, aby ve městě vznikl závod, bez kterého si nedokáže Zlín představit.²⁰⁵ Z dopisu nelze pochopit, o jakém závodě mluví, jestli automobilovém, běžeckém nebo firmy. Město mu odpovědělo, že ne všem žádostem lze vyhověti.²⁰⁶ Marie Červíková chtěla přinutit, aby město zajistilo výrobu mastnějších rohlíků od pekařů,²⁰⁷ Adolf Gymela na ztišení vyzvánění pekaře od pekárny J. Čermáka.²⁰⁸ Smutnou byla žádost, ve které sestry Anna a Petronila Zapletalovi prosily, aby město zasáhlo proti jejím dospělým dcerám, které je urážejí a štvou proti nim jejich syny, kteří Petronilu bijí.²⁰⁹

Pokud byli se vším spokojeni, měli napsat Neshledávám žádných závad. Občané tam ale často napsali něco úplně jiného, jako Souhlasím s obcí, ditto (pokud jejich manžel nebo manželka nenapsali žádnou stížnost) nebo místo na napsání stížností proškrtli. Andělín Staveník, který se sám nazýval městským básníkem, napsal městskému zastupitelstvu báseň, v níž opěvoval nejen krásu Zlína, ale i činovníky městského zastupitelstva.²¹⁰ Hermína Chamradová z Hluboké cihelny, napsala: Nepřikládám žádné přání, jelikož domek přijde asi k odstranění.²¹¹

Na většinu ze stížností odpovědělo město, ale na některé, týkající se například vodovodního potrubí nebo zbudování studní a pump odpovídala samotná firma Baťa. V některých případech dokonce město podalo podnět na policii, jako v případě sester Zapletalových.

Tab. č. 17. - Seznam stížností, které byly zaslány na městský úřad podle příjmení od H do L

Stížnost	Počet stížností
Na přítomnost cikánů a žebráků	8
Elektrina	10
Pozemní komunikace	17
Voda (studny, koupaliště, pumpy, potrubí)	28
Ruch	5
Nic	91
Jiné (kropení vozovky, školy, pozemky)	27
Odpověděla firma	10

Ještě před samotnými volbami, které se posunuly až na rok 1938, se ze Zlína stal Velký Zlín – naplnění myšlenkou, kterou zemřelý Baťa tak rád podporoval. Pět obcí v blízkosti města se sešlo v obecních zastupitelstev, a odsouhlasilo sloučení se Zlínem a tak dali vznik jedné

²⁰⁵ Tamtéž, folie 942

²⁰⁶ Tamtéž, folie 941

²⁰⁷ Tamtéž, folie 1100

²⁰⁸ Tamtéž, folie 1220

²⁰⁹ Tamtéž, folie 205 a 209

²¹⁰ Tamtéž, folie 32

²¹¹ Tamtéž, folie 884

politické obci, přičemž jim byla ponechána samostatná katastrální území.²¹² Okresní výbor toto sloučení povolil, a Zemský správní úřad v Brně, který byl o tomto plánovaném sloučení informován v dubnu, neměl proti němu žádných námitek. V novém Zlíně nyní žilo přes 44 000 obyvatel.²¹³

Ve volbách došlo k překvapivému obratu. Jediný, kdo podal kandidátku, byla Spolupráce Bařovců a přátel Zlína s 50 kandidáty na pozici. Do jejího čela se jako obvykle postavil J. A. Bařa, a starosta Čípera byl umístěn až na čtvrtém místě. Volby byly vyhrány v okamžiku, kdy Bařovci podali společnou kandidátku a vypršela mezní lhůta pro podání kandidátek. Žádná z jiných stran se proti Bařovu koncernu nepostavila. Nebo tak je to alespoň psáno ve zlínské kronice a v novinách Zlín.

Ve skutečnosti se ale voleb rozhodla účastnit místní organizace ČŽOSŽ, která jako druhá podala kandidátku do obecních voleb. Před jejich konáním ji ale náhradník Šťasta stáhnul, aniž by o tom informoval vedení strany. Tajemník Koutník, členové strany Josef Čermák a Monsportem se kvůli tomu s Janem Šťastou pohádali, a odešli na obecní úřad, aby zde podali kandidátku sdružených stran, na které figurovali i živnostníci. Když jim nebylo vyhověno, navštívili nedávno zřízený okresní úřad hejtmana, aby zde mluvili se starostou Čiperou. Josef Janušík si promluvil se starostou, vrátil se, a řekl přítomným, že kandidátku nepřijímá, pokud na ní bude účinkovat Čermák, a že už vyslovení jména Čermák jím pohnulo a znervóznilo ho.²¹⁴ Nakonec došlo k urovnání mezi živnostníky a Bařovci, a ČŽOSŽ se mohla připojit ke společné kandidátce firmy Bařa.

Bařovci tak slavili absolutní vítězství, kterého se snad nikde jinde v republice žádné jiné straně nepodařilo. Členové strany obsadili všechna místa na radnici. Starostou byl znovuzvolen Dominik Čípera. Ten se ovšem převzetí funkce nemohl zúčastnit, protože se v této době nacházel na ozdravném pobytu v lázních. Poslal ovšem novému městskému zastupitelstvu gratulaci. Stejně tak se nemohl voleb účastnit kandidát číslo jedna Bařa, který byl v té době na cestách po podnicích Bařa v Jugoslávii, Švýcarsku a Francii. Z Paříže ale zaslal telegram, ve kterém blahopřál bařovcům k vítězství, a pochválil jejich jednotnost a rozhodnost.²¹⁵

27. června proběhla první schůze nového zastupitelstva, ve kterém bylo rozhodnuto o nových plánech města ve stavbě vodovodů a budování komunikací. Čípera však stále nebyl přítomen,

²¹² Politické strany a organizace, Pamětní kniha města Zlína, kart. 795, inv. č. s. 34

²¹³ Tamtéž, s.

²¹⁴ Tamtéž. f. 204

²¹⁵ SOkA Zlín, Politické strany a organizace, kart. 497., in. č. 1125., č. r. - 1925-46

a tak mu byl zaslán pozdravný telegram, sestavený navráťivším se Baťou, ve kterém mu děkovali za jeho dosavadní práci, a prosili ho, aby v ní pokračoval.²¹⁶

Čipera ovšem ve svém dopise navrhnul, aby se starostou města stal J. A. Baťa. Ten to ale po vystoupení před ostatními členy rady odmítnul, a podpořil setrvání Čipery ve funkci. Odůvodnil to kvůli své práci jako šéf závodu Baťa. Zastupitelstvo s touto připomínkou souhlasilo, a znovuzvolilo za svého starostu Dominika Čiperu.²¹⁷

6. Významní veřejní činitelé politického života v Uherském Hradišti a ve Zlíně

6.1 Uherské Hradiště

František Beneš

První starosta Uherského Hradiště po vzniku ČSR. Beneš se narodil v roce 1864, v Hrušce poblíž Přerova. Vystudoval civilní geometrii, které se také po příchodu do města v roce 1896 věnoval. Díky němu vznikl první polohopisný plán města. Kromě geometrie se také zabýval podnikatelstvím.²¹⁸ Patřil k členům místní pokrokové strany, a jejich vůdcem se stal po smrti Jana Konečného a Václava Pitry.²¹⁹ Vedle toho se ale také zasadil o založení místní pobočky České státoprávní demokracie, později spojené s několika ostatními stranami v ČND.

Starostou města se stal už před vznikem samostatného Československa, a to v roce 1912.

Po svém zvolení byl pozván spolu s Hugo Hubíkem do Vídně, kde se setkal s ministerstvem zahraničí Leopoldem Berchtoldem a císařem Františkem Josefem I. Účastnil se také vítání ministra Otakara Trnky, a spolu s Janem Khéreseem slavnostně otevřeli Slovácké muzeum v roce 1914. Roku 1916 obdržel Rytířský kříž řádu Františka Josefa za občanské zásluhy pro zajištění zásobování města během války.

Když byl 28. října 1918 zastižen ve svém sklepě s ostatními členy městské rady, přímo z něj vyhlásil samostatnost Československé republiky.

²¹⁶ Tamtéž. s.

²¹⁷ Tamtéž, s. 38

²¹⁸ „Encyklopedie dějin města Uherské Hradiště“, Text, viděno 27. duben 2022, https://encyklopedie.mesto-uh.cz/home-muh/?acc=profil_osobnosti&load=53.

²¹⁹ ČOUPEK, Jirí. Ing. František Beneš. Zpravodaj města Uherské Hradiště. Uherské Hradiště: Klub kultury, 1997, roč. 7, č. 11, s. 14.

Hned ve volbách, které následovaly, se podařilo ČND získat téměř dvě třetiny křesel na radnici, ovšem velkou zásluhu na to měli další pravicové strany, se kterými se v těchto volbách spojil. V křesle starosty pak zůstal až do roku 1931, kdy musel ze zdravotních důvodů odstoupit.²²⁰

Po okupaci byl zatčen a vyšetřován gestapem, protože se nacisté domnívali, že je v příbuzenském stavu s uprchlým prezidentem Eduardem Benešem. Když se žádná spojitost mezi oběma politiky neprokázala, německá tajná policie ho propustila. Jinak neměl s okupujícími Němci žádné problémy. Zemřel roku 1940 v Uherském Hradišti.

Metoděj Garlík

Narozen roku 1886 v Přerově. Studoval na právnické fakultě, a po obdržení titulu JUDr. vykonával praxi v Uherském Hradišti jako státní zástupce od roku 1913 až do roku 1931. Toho roku se stal starostou města po nemocném Benešovi.²²¹ Zvolen byl i přes pokus komunistů prosadit vlastního kandidáta. Stejně jako jeho předchůdce, i Garlík byl čelním představitelem uherskohradištských národních demokratů, a této straně zůstal věrný po celý svůj život.

Po nástupu nacistů k vládě musel svolat mimořádnou schůzi, v jejímž rámci musel on a ostatní členové městského zastupitelstva slíbit poslušnost nacistickému režimu. Ve funkci starosty zůstal ještě 6 měsíců, poté byl jako zajatec odvezen na hrad Špilberk, kde byl držen ve vězení do 30. října 1939. Dvoutměsíční pobyt za mřížemi se pravděpodobně podepsal na jeho zdraví, neboť po návratu musel odejít na zdravotní dovolenou, a na křeslo starosty již nikdy nezasedl. Je ale pravděpodobné, že zdravotní dovolená byla jen zástěrkou, jak se zbavit nepohodlného představitele obce. Jeho následovníkem byl Josef Stancl ml., jehož otec byl starostou města před Františkem Benešem.

Jan Khéres

Inteligence, především studenti, byla jedním z potenciálních voličských a stranických cílů pro fašisty. Do strany ovšem vstupovali i profesori, a jedním z nich byl Jan Khéres, profesor uherskohradištského gymnázia. Narodil se 12. října 1875 v Malechově.²²² Tato malebná

²²⁰ Podle zprávy ze zemské nemocnice v Uherském Hradišti prodělal Beneš těžké krvácení do levé poloviny mozku, které mu zabránilo mluvit. (Archiv města Uherské Hradiště, Volby do obecního zastupitelstva 1925-1933, folie 158)

²²¹ ČOUPEK, Jiří. Metoděj Garlík. Zpravodaj města Uherské Hradiště. Uherské Hradiště: Klub kultury, 1997, roč. 7, č. 12, s. 11.

²²² Archiv hl. m. Prahy, Matrika zemřelých v Podolí, sign. POD Z6, f. 109

vesnice se nachází v okresech Klatovy, v Plzeňském kraji. Jak se rodilý Čech dostal na Moravu bohužel nevíme. Víme ale, že se tak stalo ještě v době před válkou, protože ve městě pomáhal spoluzakládat muzejní společnost, pozdější Slovácké muzeum, kterému věnoval velkou část svého života.

Na místním českém gymnáziu vyučoval matematiku, přírodopis a chemii. V roce 1919 se zúčastnil oslav výročí vzniku Československa. Na řečnické tribuně zarecitoval báseň Lípa slovanská, složenou speciálně k této příležitosti.²²³ Ještě před vstupem do uherskohradištské obce fašistické se stal roku 1921 pokladníkem nově vzniklé knihovny rady při uherskohradištské knihovně Občanské besedy.²²⁴ Během svého pobytu ve městě se oženil s Marií Hrozenkovou.

S místní pobočkou fašistů navázal spojení krátce po založení v roce 1925, kdy vystoupil na její schůzi, kritizující tehdejší vládu Aloise Švehly. V rámci československých fašistů zastával velmi významnou funkci. V Praze byl zvolen do direktoria fašistů.²²⁵ Působil jako duchovní vůdce strany.²²⁶ Skutečně se o něm dá mluvit jako o ideologovi strany. Ještě před svým zvolením do direktoria sepsal pamflet Desatero českého fašisty, návod, jakými směry by se měl český fašismus ubírat. Vystupoval a přednášel na některých schůzích fašistických podporovatelů.

Od roku 1927 až do února 1929 Khéres vydával fašistický časopis Říšská stráž.²²⁷ Khéres zemřel v roce 1929, v pražském Podolí na infarkt myokardu. Jeho tělo bylo převezeno do Uherského Hradiště, a pohřbeno v Mařaticích.²²⁸ Znovuotevření muzea, se nedežilo.

Bohuslav Grebeníček

Narodil se v roce 1885 v Jalubí, kde také vychodil obecní školu. Po dokončení studií pracoval jako provazník. Patřil k zakladatelům uherskohradištské ČSDSD. Na 13. sjezdu sociální demokracie byli spolu s Čeňkem Zichem zvoleni zastupovat stranu v okrese Uherské

²²³ KŘÍŽKOVÁ, Lucie. Svátky a slavnosti v době první republiky v Uherském Hradišti [online]. Brno, 2014. Dostupné z: <https://theses.cz/id/r99m1m/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Jiří Němec, Ph.D., s. 55

²²⁴ JANČÁŘ, Radovan „100. výročí vydání prvního knihovnického zákona – Knihovna BBB“, viděno 27. duben 2022.

²²⁵ KOTLÁN, Pavel, s. 45

²²⁶ Tamtéž

²²⁷ DANDOVÁ, Lucie. Antisemitismus v rámci československého fašismu: Obsahová analýza fašistických tiskovin 1928-1938. Praha, 2020. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra politologie. Vedoucí práce Charvát, Jan.

²²⁸ Matrika zemřelých v Podolí, f. 110

Hradiště.²²⁹ Od roku 1919 působil jako starosta obce Jalubí. Významně se projevil během stávek v prosinci 1920, kdy se připojil k protestům, způsobených zabavením Lidového domu, kde chtěli komunisté šířit ilegálně tiskoviny. Pobouřené marxistické křídlo vyzvalo své podporovatele po celé republice, aby se postavili na obranu, což vyvolalo bouře i na Moravě. Jedním z vůdců stávek v Uherském Hradišti se stal i Grebeníček. Spolu s ostatními sociálními demokraty se účastnil protestních akcí, ale byl zatčen v Kunovicích. Podle zabavených plánů se četníci dozvěděli, že mělo dojít obsazení města a několika důležitých úřadů. Grebeníček pak měl stát v čele politického úřadu.²³⁰ Následujícího roku byl spolu s několika dalšími spolustraníky odsouzen k několikaměsíčnímu vězení.

I přes toto zesměšnění, kterého se spolu s ostatními členy sociální demokracie dopustili, nepřišel o křeslo starosty v Jalubí, a později od roku 1928 byl dokonce členem obecního zastupitelstva v Uherském Hradišti. Zde se několikrát projevila jeho hádavá povaha a nespokojenost s poměry. Během svého členství v městském zastupitelstvu postavil do čela stěžovatelů, kteří byli nespokojeni se zvolením Františka Beneše za starostu.²³¹

Politická kariéra Bohuslava Grebeníčka pokračovala i po druhé světové válce. Krátce se stal jedním z členů nových výborů, založených 1. května, ze kterých vznikly Místní národní výbory. Jedním z členů se stal i Grebeníček, a v této pozici zůstal až do roku 1948. V roce 1948 přišel o své členství v KSČ, a nemohl se do ní vrátit až do roku 1956. I přes jeho absenci ve straně působil v Městském národním výboru od roku 1952 až do své smrti. Roku 1965 získal od strany Řád za zásluhy. Zemřel v roce 1968.

Jan Macenauer

Vedle Grebeníčka jeden z nejaktivnějších členů místní pobočky KSČ. Narozen v Uherském Hradišti roku 1893. Už během studií na gymnáziu se dostal do střetů se zákonem. V roce 1915 ho okresní soud poslal na 24 hodin za mříže, protože při oslavách dobytí Lvova zpíval spolu s několika spolužáky slovanské písně.²³² Ze studií práv v Praze odešel, a nastoupil vojenskou službu. Po návratu z vojny se brzy zapojil do společenského života, a stal se spoluzakladatelem Modré lucerny. Šlo o divadelní spolek, založený roku 1918 a trvající až do roku 1937.²³³

²²⁹GÁBA, Antonín, str. 13

²³⁰ Kronika. s. 232

²³¹ Volby do obecních zastupitelstev, folie 129

²³² Kráčeli v prvních řadách, s. 11

²³³ VODIČKA, Libor; Zdeněk Pilát: Modrá lucerna: kniha o kabaretu v Uherském Hradišti, Theatralia. 2011, roč. 14, č. 2, s. 269

Macenauer v něm však vystupoval pouze první tři roky. Kromě divadla se také věnoval sportovní činnosti, a založil městskou organizaci DTJ.

Do politického života se zapojil až po vzniku KSČ, na rozdíl od spolustraníka Grebeníčka. Už před vznikem strany se ale oba muži podíleli na uherskohradištské stávce. K protestujícím promluvil na náměstí Svobody. Hned po projevu byl zatčen, a strávil několik týdnů v městském žaláři, ze kterého posílal články do novin Moravské Slovácko,²³⁴ patřící místní pobočce KSČ. Po vypršení trestu byl zvolen na první valné hromadě do role důvěrníka strany ve městě, ze kterého za dva měsíce povýšil na okresního důvěrníka. Na uvolněné místo nastoupil Jan Voda. Macenauer byl blízkým přítelem spisovatele Ivana Olbrachta, se kterým přispívali do Moravského Slovácka. Během svého působení šířil komunistickou ideologii mezi učni, a opět se dostal na policii, tentokrát pro podezření z ilegálního držení tiskárny, a rozšiřování letáků. Soudní řízení proti němu ovšem bylo zrušeno.

V roce 1927 podnikl spolu s několika členy Slovácké komuny²³⁵ cestu do Sovětského svazu, o které poté šířil informace mezi komunisty doma. Jestli o svých cestách ale lhal, nebo byl klamán sovětským režimem, není jisté. Ať už šlo o jedno nebo druhé, informace o dění v Rusku informoval komunistickou veřejnost v Dělnickém domě roku 1931. Během svého pobytu v Sovětském svazu se dostal na seznam podezřelých osob československé policie, a jeho kroky byly bedlivě sledovány. Do Sovětského svazu se vrátil v roce 1934, když se rozloučil se svou starou matkou. Krátce po příjezdu umírá ve Stalingradu,²³⁶ pravděpodobně na následky tuberkulózy, kterou zde během předešlého pobytu onemocněl.

6.2 Zlín

František Štěpánek

První poválečný starosta Zlína, který, podobně jako jeho uherskohradištský protipól Beneš, působil v této funkci už před válkou. Narodil se v Luběnicích u Olomouce. Původně pracoval jako učitel, ale brzy své zaměstnání změnil. Seznámil se s Antonínem Bařou, a prokázal mu své účetnické schopnosti. Podnikateli se zalíbil, a začali spolu od roku 1897 pracovat. Znal se i s Tomášem Bařou. Přátelství mužů fungovalo výborně, a dle dohody z roku 1906 Štěpánkovi

²³⁴ Tamtéž, s. 12

²³⁵ Bytové družstvo, jehož členové podnikli několik vyjížděk do Sovětského svazu za prací. SK byla založena v roce 1925

²³⁶ Tamtéž, s. 13

náleželo 20 % ze všech zisků firmy.²³⁷ Ale Tomáš a František se spolu odcizili. Štěpánek byl ženat se sestrou snoubenky mladého Bati, Marií Babičkovou, který si ji ale kvůli smrtelné tuberkulóze nemohl vzít, protože by mu to bránilo v podnikatelské činnosti.²³⁸ To pobouřilo Štěpánka natolik, že se svým přítelem v rozešel. Roku 1907 si zřídil vlastní firmu, zabývající se taktéž výrobou bot. Následujícího roku kandidoval na starostu za pokrokáře, a vyhrál. Po usednutí do křesla starosty rozšířil svou působnost, a druhou továrnu založil v Praze, v Hostivařích. Po válce však Zlín procházel krizí, která zničila tohoto Baťova konkurenta. Jeho zlínský podnik krachoval, ale pražské pobočce se dařilo, a proto na ni soustředil svou pozornost. Nakonec svůj moravský koncern prodal svému rivalu a bývalému příteli. Zemřel v roce 1934 v Praze.

František Novák

Pocházel z Naloučan, nacházejících se v okrese Třebíč. Narodil se v roce 1889, a zpočátku pracoval jako dělník v jednom z mnoha obuvnických závodů ve Zlíně.

Podobně jako jeho předchůdce, i Novák byl majitelem továrny na obuv. Spolu s Eduardem Malotou a Arnoštem Jirouskem založili MANOJ v roce 1919. Nebyla zdaleka tak velká, jako např. Baťova (pracovalo v ní jen 74 zaměstnanců), ale i přesto s ní hodlal čelit konkurenci. Zlín byl tedy ovládán skoro po celou dobu své existence podnikateli s obuví, což je, i přes fakt, že ševcovství bylo ve Zlíně rozšířeným řemeslem, velmi zajímavá náhoda.

Starostou města se stal v roce 1919.

Během starostování se zasadil o vybudování první elektrárny ve městě v roce 1922.²³⁹ Po jejím dokončení bylo konečně možné Zlín a Otrokovice elektrifikovat. Kromě toho také začal se stavbou nové radnice, která v roce 1921 vyhořela.

Dosud socialistická radnice přešla po odtržení marxistického křídla ke KSČ, namísto setrvání u sociálních demokratů. I přesto, že se nyní oficiálně vydávali za komunisty, Novák dál pokračoval ve své velkopodnikatelské činnosti. Na rozdíl od Štěpánka nebyl nikdy zaměstnáván u Bati.

Když v roce 1923 proběhly volby do obecních zastupitelstev, Baťa a Novák se utkali o místo starosty. Vítězství nakonec přálo Baťově straně, a komunisté se umístili na druhém místě.

²³⁷ HODÁČ, František, s. 515

²³⁸ Tamtéž, s. 59

²³⁹ STROJIL, Marek. Zlín na počátku 20. století. Vznik moderního města. [online]. Brno, 2017. Dostupné z: <https://theses.cz/id/yijizt/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Zdeňka Stoklásková, Ph.D., s. 29

Museli spolu sice sdílet křesla v zastupitelstvu, ale pro Nováka to byl konec coby starosty. I přes svou záslužnou práci o město odešel z politického života, a namísto toho pokračoval coby podnikatel. Roku 1928 se MANOJ rozpadl, a každá ze tří mužů si založil každý vlastní podnik.²⁴⁰ I když se mu dařilo, během 2. světové války jeho firma zkrachovala, a v roce 1948 byl sloučen s Baťovou továrnou. Novák umírá v roce 1955 ve Zlíně.

Tomáš Baťa

Ačkoliv se celosvětově proslavil jako úspěšný podnikatel v oblasti výroby obuvi, Tomáše doprovázela kromě úspěšné podnikatelské kariéry také kariéra politika a starosty města Zlín. Narodil se v roce 1876 Antonínu Baťovi a Anně Minářové ve Zlíně. O deset let později se rodina přestěhovala do Uherského Hradiště, do čtvrti přezdívané Rybárny. Do rodného Zlína se vrátil se svou rodinou v roce 1894. Otec Antonín zde zakoupil první dílnu, ve které se začaly vyrábět boty, první krok k pozdějšímu impériu.

Mladý Tomáš zde pracoval jako nejprve jako obuvník, ale Baťa starší ho učinil spolujednatel podniku v roce 1900, a posléze dědicem.

V období před první světovou válkou výroba stagnovala, ale na začátku války získal Baťa několik nabídek na výrobu vojenské obuvi, která mu velmi pomohla. Do první republiky vstupoval už jako úspěšný podnikatel.

Ještě před svým zvolením starostou se Tomáš Baťa dostal do zastupitelstva města, ale na zasedáních se příliš neprojevoval.²⁴¹ Na vině na tom byla i pozdější roztržka mezi ním a Štěpánkem, když po hádce odešel z jednoho zasedání v roce 1911. Do obecního zastupitelstva byl opět zvolen v roce 1919, ale následujícího roku se svého místa vzdal. V dopise, který poslal zastupitelstvu napsal, že jeho pozice nemá význam proti socialistické části zastupitelstva.²⁴² Celkově lze říct, že vztahy mezi Baťou a ostatními členy nebyly příliš dobré, a pokračovaly až do doby, kdy už Baťa seděl v křesle starosty.

V kandidátní listině svých zaměstnanců se uvedl až na 15. místě. Zdůvodňoval to tak, že mu jde o křeslo starosty, a pokud jeho strana neporazí komunisty, pak mu na kandidatuře vůbec nezáleží. Naštěstí jeho strana vyhrála a od roku 1923 zasedal se spolupracovníky v obecní radě. Během svého působení jako starosta udělal ze Zlína příkladné podnikové město, ve kterém jeho

²⁴⁰ SCHNEIDEROVÁ, Sára, „VZPOMÍNKY NA ZLÍN: Starosta František Novák“, ZLIN.CZ, viděno 27. dubna 2022, Dostupné online na adrese <https://zlin.cz/zpravy/534478n-vzpominky-na-zlin-starosta-frantisek-novak/>.

²⁴¹ HODÁČ, František, s. 328

²⁴² Tamtéž, s. 329

firma zajišťovala vše pro své zaměstnance, i obyvatele města. Jeho zásluhou vznikla ve Zlíně městská nemocnice, domky, internáty a školy.

Navštěvuje volební schůze občanů, a mluví s nimi jako by je znal. Ukazuje pochopení pro starosti, které Zlíňané mají, a řeší je s nimi. Obyvatelé města si ho váží, i když se ozývají hlasy proti jeho monopolistickým praktikám, a likvidaci živností místních ševců, které se dokonce posílají až na vládu.²⁴³

Baťa umírá v roce 1932, když jeho letadlo spadlo v mlze nedaleko Otrokovic. Zahynul on, i jeho pilot Jiří Brouček. Právě na Broučka se po smrti snesla vlna pomluv, která ho vinila ze smrti podnikatele. List Baťovák tvrdil, že na vině byl samotný Tomáš, který tvrdošijně trval na odletu do Švýcarska, i za husté mlhy. Jak k přesně k nehodě došlo není dosud jasné.²⁴⁴

Na jeho pohřbu pronesl závěrečnou řeč jeho polovlastní bratr Jan Antonín Baťa.

Dominik Čipera

Čipera se narodil v roce 1893 v Praze, kde studoval reálnou školu a obchodní akademii. Pracoval v Pražské úvěrní bance.²⁴⁵ Tomáš Baťa ho přijal v roce 1919. Do blízkosti Bati se dostal kromě své píle také díky sňatku s jeho nevlastní neteří Boženu Klausovou. V roce 1925 ho Baťa jmenoval prokuristou a stal se Baťovým nejbližším spolupracovníkem.

Nástupce po smrti Bati byl stejného smýšlení jako jeho nadřízený. V době nastoupení do pozice starosty byl generálním ředitelem firmy Baťa a.s.

Neměl to jednoduché, protože po svém tragicky zemřelém předchůdci získal město, které se stále nacházelo v hospodářské krizi. Čipera tedy musel dokázat, aby město přežilo i poslední dva roky krize. To se mu podařilo.

Po vzoru svého zemřelého mentora se i Čipera účastnil veřejných diskuzí, které Tomáš Baťa pořádal se svými voliči, a odpovídal na jejich otázky ohledně Zlína, a jeho budoucnosti.

V roce 1938 ho státní prezident Emil Hácha jmenoval ministrem veřejných prací. Čipera tuto pozici převzal s velkou radostí, a svým zástupcům ve Zlíně zaslal dopis, ve kterém se zavázal, že bude svůj úřad ministra zastávat zodpovědně, a že se v něm bude snažit, aby se jeho rodný okres dostal do zájmu ministerstva.

²⁴³ POKLUDA, Zdeněk, s. 88

²⁴⁴ Tamtéž, s. 115

²⁴⁵ Tamtéž, s. 513

Rychle naběhlou kariéru Čiperovi neukončila ani nacistická okupace. Během své kariéry se zasadil mj. o vznik první čs. dálnice. Ze své funkce odešel až po popravě Aloise Eliáše. Mimo své politické působení se z něj stal aktivní člen protinacistického odboje.

Ačkoliv se podařilo po válce prokázat jeho záslužné činy, do čela Zlína se už nevrátil. Podnik Baťa byl znárodněn, a Čipera raději odešel do Prahy, ze které v únoru 1948 nelegálně emigroval do Kanady. Během své nepřítomnosti byl v prosinci roku 1948 odsouzen na patnáct let do vězení a ke ztrátě majetku. Umírá v Torontu v roce 1968.

Závěr – srovnání obou měst

I přes odlišný vývoj obou měst lze pozorovat některé podobnosti ve volbách, které probíhaly na jejich územích.

Zprvé jde o dominanci jedné strany v městském zastupitelstvu. V případě Uherského Hradiště to byli národní demokraté, kteří se zde ustanovili už během prvních voleb do městského zastupitelstva, i a přes výkyvy v počtu hlasů a mandátů v průběhu meziválečného období vždy tyto volby vyhráli. Ve Zlíně to byli od roku 1923 Baťovci, kteří tohoto roku poprvé zvítězili ve volbách do obecního zastupitelstva. Jejich vývoj, který vyvrcholil absolutním ovládnutím radnice, byl sice pomalejší, a začínali jen s malou většinou, ale postupně jim počet mandátů v zastupitelstvu narůstal.

Druhou podobností je anomálie obou měst, pokud se týče stranického zastoupení. Jak už bylo zmíněno, lidová strana dominovala většinu moravských měst, a Slovácku brali lidovci jako svou baštu na Moravě. Uherské Hradiště, stejně jako Zlín, byli ale pověstnou výjimkou z pravidla. V obou městech namísto toho dominovaly dva naprosto odlišné směry. V Uherském Hradišti to byla silně pravicová, a konzervativní strana, která sice nebyla ve volbách do NS a dalších správních celků slabá, ale přesto její působení na katolickém Slovácku působí nepatříčně. Baťovci byli anomálie sama o sobě – strana jednoho muže, podnikatele, který se rozhodl svou moc a popularitu využít k ovládnutí města a rozšíření svého koncernu do světa. Částečně by se dalo mluvit také o podobnosti v ohledu malého počtu starostů, kteří působili ve stejné straně. Hradiště za celé své období mělo pouze dva různé čelní představitele města, Zlín měl čtyři, ale dva z nich v něm úřadovali v období první republiky jen velmi krátkou dobu (Štěpánek jeden rok a Novák jedno volební období). Většinu období městu vládli starostové z Baťovy strany.

Mohli bychom také mluvit o neexistenci posledních prvorepublikových voleb do obecního zastupitelstva. V obou městech tyto volby odpadly – v Uherském Hradišti kvůli sestavení listiny s 36 kandidáty, a ve Zlíně podáním jednotné kandidátky.

Zde ovšem veškeré podobnosti mezi oběma městy končí.

Už v posledních dvou bodech shodných prvků obou měst lze najít odlišnosti. Zatímco ve Zlíně se vystřídali čtyři starostové různých stran, v Uherském Hradišti to byli pouze dva, a vždy zastupovali jednu stranu, i když jak národní demokraté, tak Baťováci po většinu období první republiky zasedali v křesle starosty.

Je nutné si uvědomit situaci obou měst, ve které se nacházeli během první republiky. Uherské Hradišti, titulované srdce Slovácko, bylo významné město, které čerpalo ze své historie coby královské město, a vždy byly na tento titul pyšné. V období před vznikem prvního Československa zažilo po zrušení roboty hospodářský rozvoj, který se podepsal na složení jejího obyvatelstva, a dostalo se mu podoby, která mu vydržela i v období první republiky. Během meziválečného období město výrazně změny nezaznamenalo, kromě některých architektonických změn. Vzhled prvorepublikového Uherského Hradiště byl vybudován už době před vznikem Československa, a po vzniku samostatného státu zde nedošlo k žádným radikálním změnám. Výjimkou je růst města, který byl ovšem vcelku pomalý, a na jeho konci bylo nutné vybudovat jen pár domů na okraji města, aby v nich mohli nově příchozí obyvatelé bydlet.

Zlín nebyl před válkou bezvýznamnou osadou, ale v období ke konci 19. století nešlo o příliš rozvinuté město. Zlín zažil svůj boom až po válce, kdy rapidně narůstal počet jeho obyvatel, jeho území. Stal se metropolitou, specializujícím se na prodej bot. Uherské Hradiště se proti tomu jevilo jako ospalé městečko, kde fungovaly jen menší továrny, které neměly světového významu – ale v porovnání s hektickým Zlínem se každé město Slovácka zdálo ospalé.

V obou městech se utvořila naprosto odlišná základna. Uherské Hradiště, kvůli malému počtu továren a velkých průmyslových podniků, nemělo příliš šanci, aby se do jeho čela postavili socialisté a levicově smýšlející obyvatelstvo. Většina soukromých podniků byly relativně malé, zaměstnávající maximálně několik desítek jedinců – výjimku tvořily továrna na nábytek a několik cukrovarů. Naopak Zlín měl skvělé předpoklady k úspěchu KSČ, ale Baťa si dokázal svými příznivými sociálními podmínkami si naklonit obyvatelstvo na svou stranu. Díky tomu, že podnikatel svým sociálními reformami zabezpečil svým dělníkům spokojený život tím ovlivnili nepřímo i volby do Národního shromáždění. KSČ se mezi lety 1925 až 1935 úplně propadla, a z kdysi 20 % ve Zlíně měli nyní pouhé 3 %. Sociální demokraté si naproti tomu výrazně polepšili, stejně jako národní socialisté. V Uherském Hradišti naproti tomu dominovala národní demokracie a českoslovenští lidovci. Sociální demokraté na tom byli podstatně hůř, a výsledky národních socialistů byly spíše průměrné, oproti těm zlínským.

Zajímavá je také minimální podpora jakýchkoliv národnostních menšin, což je ovšem v případě Zlína, ve kterém bylo 98 % obyvatel, kteří se identifikovali jako Čechoslováci pochopitelné.

Baťa i Čipera byli velmi aktivní, účastnili se mnoha schůzí, kde mluvili přímo s diváky a podněcovali diskusi. Zdá se také, že se zlínské zastupitelstvo více zajímalo o své obyvatelstvo, když se mu posílalo dotazníky, ve kterých se jich ptalo na jejich problémy. I starostové města

Uherské Hradiště se účastnili veřejných schůzí, ale Baťa, a potažmo Čipera si na tom zakládali, byla to jejich image, zatímco v Uherském Hradišti to bylo bráno spíše jako formalita.

Situace předmnichovského Zlína byla téměř bizarní. Ačkoliv v Uherském Hradišti dominovala po celou dobu první republiky ČND, pořád se musela o místa na radnici dělit s ostatními politickými stranami. V rámci městského zastupitelstva opozice, která se snažila zasáhnout do rozhodnutí, které činilo město. Rada města byla po politické stránce bohatá, jednání se účastnili pravice, levice, i politický střed jako lidovci, zasedali zde pravidelně dvě národnostní menšiny. Ale ve Zlíně jakákoliv forma druhého hlasu naprosto zmizela, a existoval pouze Baťa a jeho spolek. Městu ani obyvatelům tato vláda jedné strany naštěstí neuškodila, protože podnikatel věděl, jak si má obyvatele města získat na svou stranu, aby nevolili sociální demokraty a komunisty do obecního zastupitelstva.

Uherskému Hradišti dominovala po celou dobu pravice, a střed, a to nejen v místním zastupitelstvu, ale i poslancích, které město zvolilo do parlamentu. Ostatně, ČND se v nich umísťovala na čelních pozicích jak do poslanecké sněmovny, tak i senátu. Naproti tomu Zlín vystřídal po krátké vládě nejprve socialistické a poté komunistické straně právě Baťa. On samotný se považoval za nestraníka, a jeho činy ho dají těžko zařadit k některé z politických stran, které zasedaly na ostatních městských úřadech a v Národním shromáždění.

Zlín měl i přes svou blízkost k Uherskému Hradišti naprosto odlišný prvorepublikový vývoj, nejen co se týče voleb a politické stránky města. Důvodem k tomu byl odlišný vývoj měst po všech stránkách – ekonomické, populační, po rozloze. Obě města však zůstali jakýmsi velkým ostrovem odlišnost, v centru katolického Slovácka.

Zkratky

AM – Archiv města

ČSSAK – Československá strana agrární a konzervativní

ČND – Československá národní demokracie

č. r. – časový rozsah

ČSNS – Československá strana národně socialistická

ČSL – Československá strana lidová

ČSDSD – Československá sociálně demokratická strana dělnická

ČSR – Československá republika

ČND – Československá národní demokracie

ČŽOSŽ – Československá živnostensko-obchodnický strana živnostenská

DDFP – Deutsch-demokratische Freiheitspartei

f. - folie

in. č. – inventární číslo

kart. – karton

Kč – koruna československá

KSČ – Komunistická strana Československa

mj. – mimo jiné

Nár. sjednocení – Národní sjednocení

něm. - německých

Něm. a maď. kř. s. – Německá a maďarská křesťanská sociální strana

Něm. křes. soc. – němečtí křesťanští socialisté

Něm. nár. soc. – němečtí národní socialisté

Něm. soc. dem. – němečtí sociální demokraté

Něm. nacion. – němečtí nacionalisté

NS – Národní strana

NSP – Národní strana práce

NS ČSR – Národní shromáždění Československé republiky

PS – Poslanecká sněmovna

RSZML – Rolnická strana zemědělského a maloroľnického lidu

S – Senát

s. - strana

SOkA – Státní okresní archiv

tzv. – tak zvané

žid. – židovských

Literatura a prameny

Literatura

ČOUPEK, Jiří: Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě. 750. výročí založení města Uherské Hradiště.

HODÁČ, František Xaver a HERMAN, Jan a POKLUDA, Zdeněk. Tomáš Baťa: život a práce hospodářského buditele. 1. vydání. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2015

JANÁK Jan – HLEDÍKOVÁ Zdena – Dobeš Jan. Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005

KOTLÁN, Pavel. Gajdova (ne)věrná Morava: peripetie Národní obce fašistické na Moravě. Brno: Institut vzdělávání Sokrates, 2009

KREJČÍ, Oskar. Nová kniha o volbách. Příbram: Professional Publishing, 2006.

Harna, Josef – Rašticová, Blanka – Burešová, Jana: Regionální zvláštnosti politiky agrární strany v období první Československé republiky

MALÍŘ, Jiří – Marek, Pavel: Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004.

NEKUDA, Vladimír. Uherskohradištsko. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1982. Vlastivěda moravská.

POKLUDA, Zdeněk. Sedm století zlínských dějin. 1. vyd. Zlín: Klub novinářů, 1991.

PASÁK, Tomáš, 1933-1995. Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945: Nejobsáhlejší studie. Tomáš Pasák. Praha: Práh, 1999.

ŠEVČEK, Ondřej. Zrození Baťovy průmyslové metropole: továrna, městský prostor a společnost ve Zlíně v letech 1900-1938. Vyd. 1. České Budějovice: Ostrava: Veduta; Ostravská univerzita, 2009.

URBAN, Otto. Česká společnost 1848-1918. Praha: Svoboda, 1982.

Články

ANEV, Petr. Komunistická opozice 1929–1932. Paměť a dějiny. 2019, 12.(4), 60-72.

ČOUPEK, Jiří. Ing. František Beneš. Zpravodaj města Uherské Hradiště. Uherské Hradiště: Klub kultury, 1997, roč. 7, č. 11

ČOUPEK, Jiří. Ing. František Beneš. Zpravodaj města Uherské Hradiště. Uherské Hradiště: Klub kultury, 1997, roč. 7, č. 12

FIC, Vladimír, Národní sjednocení a politické strany na Zakarpatské Ukrajině v letech 1934-1935. Vladimír Fic. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická (C) / Brno: Vydává Univerzita J. E. Purkyně v Brně – filozofická fakulta Roč. 29, č. 27 (1980), VODIČKA, Libor; Zdeněk Pilát: Modrá lucerna: kniha o kabaretu v Uherském Hradišti, Theatralia. 2011, roč. 14, č. 2,

Prameny

Archiv hlavního města. Prahy, Matrika zemřelých v Podolí, sign. POD Z6

SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3, Sociálně-demokratická strana, kart. 475., in. č. 643, č. r. 1908-1934

SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3, Republikánská (agrární) strana, kart. 475., in. č. 644, č. r. 1909-1936

SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3, Československá strana socialistická, kart. 475., in. č. 645, č. r. 1919-1937

SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3 Československé strana živnostenská, kart. 475., in. č. 646, č. r. 1919-1937

SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3, Strana pokroková, kart. 475., in. č. 647, 1919-1928

SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3, Strana národně-demokratická, kart. 475., in. č. 648, č. r. 1920-1931

SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3, Komunistická strana Československa, kart. 475., in. č. 649, 1921-1937

SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3, Československá strana lidová, kart. 475., in. č. 650, č. r. 1921-1930

SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3, Československá obec fašistická, kart. 475., in. č. 651, č. r. 1923-1926

SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3, Německá demokratická svobodná strana, kart. 475., č. 652, č. r. 1925-1928

SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3 Národní strana práce, kart. 475., in. č. 653, č. r. 1925, 1939

SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3, Volby do městského výboru a zastupitelstva, kart. 492., in. č. 795, č. r. 1900-1928

SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3, Volby do městského výboru a zastupitelstva, k. 493, in. č. 795, č. r. 1931

SOkA Uherské Hradiště, AM Uherské Hradiště 3, Volby do Národního shromáždění, kart. 494., in. č. 798., č. r. 1935

SOkA Zlín, Odpovědi voličů na předvolební dotazníkovou akci, karton 474, in. č. 618, č. r. 1933

SOkA Zlín, Požadavky občanů veřejných předvolebních schůzí, kart. 619, č. r., 1931–1938

SOkA Zlín, Politické strany a organizace, kart. 497., in. č. 1125., č. r. 1925-46

Noviny:

Zlín: Sdělení zaměstnanců firmy Baťa

Diplomové práce

DANDOVÁ, Lucie. Antisemitismus v rámci československého fašismu: Obsahová analýza fašistických tiskovin 1928-1938. Praha, 2020. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra politologie. Vedoucí práce Charvát, Jan.

KŘÍŽKOVÁ, Lucie. Svátky a slavnosti v době první republiky v Uherském Hradišti [online]. Brno, 2014. Dostupné z: <https://theses.cz/id/r99m1m/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Jiří Němec, Ph.D.

STROJIL, Marek. Zlín na počátku 20. století. Vznik moderního města} [online]. Brno, 2017 Dostupné z: <https://theses.cz/id/yijizr/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Zdeňka Stoklásková, Ph.D

Elektronické zdroje

www.aspi.cz

Encyklopedie dějin města Uherské Hradiště

JANČÁŘ, Radovan „100. výročí vydání prvního knihovnického zákona – Knihovna BBB“, Dostupné na <https://www.knihovnabb.cz/100-vyroci-vydani-prvniho-knihovnickeho-zakona>.

SÝKOROVÁ Hana, „Komunardi opustili zemi. Pak přišlo zklamání“, Hodonínský deník, 16. folieopad 2010,

Příloha: Tabulky

Tab. č. 1. Výsledky voleb do obecního zastupitelstva v roce 1919 v Uherském Hradišti

Strana	Počet hlasů	Počet mandátů na radnici
Blok pravicových stran	1541	21
ČSL	246	3
Pokroková strana	205	3
ČSDSD	178	3
ČSNS	155	2
Demokratická strana práce	97	1
Židovské strany	242	3
celkem	2664	36

Tab. č. 2. Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v Uherském Hradišti v roce 1925²⁴⁶

Strana	Počet hlasů
ČND	697
ČSDSD	679
ČSL	564
ČŽOSŽ	424
ČSNS	287
RSZML	77
	2 728

Tab. č. 3. Výsledky voleb do Senátu z roku 1925 v Uherském Hradišti

Strana	Počet hlasů
ČSL	547
ČND	514
ČSDSD	374
ČŽOSŽ	295
ČSNS	216
RSZML	25
	1971

Tab. č. 4. Výsledky voleb do obecního zastupitelstva v roce 1919 v Uherském Hradišti

Strana	Počet hlasů	Mandáty
ČND	956	12
ČSL	556	7
ČŽSOŽ	296	4
ČSNS	237	3
KSC	218	3
Blok židovských stran	206	3
ČSDSD	137	2
RSZML	113	1
Blok německých stran	90	1
	2794	36

Tab. č. 5. Výsledky voleb do Národního shromáždění v Uherském Hradišti 1925

Strana	Počet hlasů do PS NS ČSR	Počet hlasů do S NS ČSR
ČSL	616	590
ČND	478	399
ČSP	427	356
ČŽOSŽ	404	346
ČSNS	246	209
KSC	202	166
Blok žid. stran	181	0
ČSDSD	115	130
Blok něm. stran	72	38
ČSSAK	0	4
	2 741	2 238

Tab. 6. Výsledky obecních voleb v Uherském Hradišti v roce 1928

Strana	Počet hlasů	Počet mandátů
ČND	873	11
ČSL	577	7
ČŽOSŽ	313	4
ČSP s ČP	238	3
Blok žid. stran	221	3
ČSDSD	201	2
ČSNS	189	2
KSC	134	2
RSZML	105	1
DDFP	84	1
Sportovci	53	0
	2 988	36

Tab. č. 7. Výsledky voleb do Národního shromáždění v roce 1929 v Uherském Hradišti

Strana	Počet hlasů do PS NS ČSR	Počet hlasů do S NS ČSR
č. 1. KSČ	91	80
č. 3. Německé souručenství	57	61
č. 4. Něm. soc. dem.	12	10
č. 5. Židé a Poláci	181	-
č. 6 Něm. nacionálové	0	3
č. 8 ČSNS	485	430
č. 10 ČSDSD	288	295
č. 12 Liga proti váz. koal.	33	-
č. 13 ČND	704	754
č. 14 ČSL	571	528
č. 15 RSZML	79	68
č. 16 ČŽOSŽ	404	343
č. 17 Něm. křesť. soc.	6	9
č. 18 Odpadlíci od ČSL	12	8
č. 19 Něm. nár. soc.	-	3
	2 923	2 592

Tab. č. 8. Výsledky voleb do obecních zastupitelstev v roce 1932 v Uherském Hradišti

Strana	Počet hlasů	Počet mandátů
ČND	751	9
ČSL	605	7
ČŽOSŽ	497	6
ČSNS	265	3
Židé	201	2
ČSDSD	189	2
Pokroková strana	150	2
RSZML	109	1
Leopold Kovařík	79	1
Němci	63	1
Čuříkovci	10	0
	3 081	36

Tab. 9. Volby do Národního shromáždění v roce 1935 v Uherském Hradišti

Strana	Počet hlasů do PS NS ČSR	Počet hlasů do S NS ČSR
1. RSMZL	128	121
2. ČSDSD	524	451
3. ČSNS	513	476
4. KSC	152	143
5. ČSL	593	522
6 Něm. soc. dem.	15	8
9. Něm. křes. dem.	7	20
10. ČŽOSŽ	699	592
11. Něm. a maď. kř. s.	0	5
12. SdP	39	38
13. NOF	80	69
16. Národní sjednocení	495	450
	3245	2897

Tab. č. 10. Výsledky voleb do obecního zastupitelstva v roce 1919 ve Zlíně

Strana	Počet hlasů	Mandáty
ČSDSD	794	12
ČSNS	371	6
ČSL	369	5
Strana pokroková	253	4
ČŽOSŽ	181	3
	1968	30

Tab. č. 11. Počet kandidátů do zastupitelských voleb ve volbách do zlínského zastupitelstva v roce 1923

Strana	Počet kandidátů na místa na radnici
Spojená kandidátka ČSDSD a KSC	53
Zaměstnanci firmy Baťa	45
ČSL	14
ČŽOSŽ	14

Tab. č. 12. – Výsledky voleb do obecního zastupitelstva ve Zlíně v roce 1923

Politická strana	Zisk hlasů	Zisk mandátů
Zaměstnanci firmy Baťa	1322	17
KSC	454	6
ČSDSD	216	3
ČSL	188	2
ČŽOSŽ	157	2
	2 337	30

Tab. č. 13. Počet hlasů odevzdaných během voleb do NS ve Zlíně v roce 1925

Strana	Počet hlasů do PS NS ČSR	Počet hlasů do S NS ČSR
5. ČSDSD	90	47
8. ČŽOSŽ	351	287
12. NSP	278	229
14. ČSSAK	7	0
15. KSC	547	413
20. ČND	479	355
21. ČSNS	354	286
22. RSZML	40	45
26. ČSL	633	560
28. Blok žid. stran	21	2
	2800	2224

Tab. č. 14. Výsledky voleb do obecního zastupitelstva v roce 1927 ve Zlíně

Strana	Počet hlasů	Počet mandátů na radnici
Baťovci	1 322	25
KSC	454	2
ČŽOSŽ	216	1
ČSL	188	1
ČSNS	157	1
	2 337	30

Tab. č. 15. Počet hlasů odevzdaných během voleb do NS ve Zlíně v roce 1929

Strana	Počet hlasů do PS NS ČSR	Počet hlasů do S NS ČSR
1. KSC	478	384
8. ČSNS	2 348	286
10. ČSDSD	476	344
12. Liga proti váz. koalicím	170	0
13. ČND	1683	1 173
14. ČSL	1003	793
15. RSMZL	219	150
16. ČŽOSŽ	371	296
	6 748	3 426

Tab. č. 16. Výsledky voleb do Národního shromáždění v roce 1935 ve Zlíně

Strany	Počet hlasů do PS NS ČSR	Počet hlasů do S NS ČSR
1. RSZML	598	328
2. ČSDSD	6 633	1 680
3. ČSNS	4 900	3 377
4. KSC	417	237
5. ČSL	1 488	1 049
6. Něm. soc. dem.	57	34
8. Něm. agráři	0	7
9. Něm. křes. dem.	7	10
10. ČŽOSŽ	1174	891
11. Něm. a maď. kř. s.	0	18
12. SdP	16	21
13. NOF	155	102
16. Nár. sjedn.	2 890	1 819
	18 335	9 573

Tab. č. 17. Seznam stížností, které byly zaslány na městský úřad podle příjmení od H do L

Stížnost	Počet stížností
Na přítomnost cikánů a žebráků	8
Elektrina	10
Pozemní komunikace	17
Voda (studny, koupaliště, pumpy, potrubí)	28
Ruch	5
Nic	91
Jiné (kropení vozovky, školy, pozemky)	27
Odpověděla firma	10